T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUGOSLAVYA FEDERAL CUMHURİYETİ'NİN ÇÖKÜŞÜNDEN SONRA TÜRKİYE'NİN BALKANLAR ÜZERİNDEKİ SİYASAL ETKİSİ (BOSNA HERSEK ÖRNEĞİ)

NİKOLİNA KUNİÇ
1148250144

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. NEBİ MEHDİYEV

EDİRNE
2018

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

BALKAN ÇALIŞMALARI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİKOLİNA KUNİÇ tarafından hazırlanan **Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin Çöküşünden Sonra Türkiye'nin Balkanlar Üzerindeki Siyasal etkisi (Bosna Hersek örneği)** Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca ...Çarşamba..... günü saat ....12:00..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin

*.....Kabul Edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Nebi Mehdiyev	Kabul	
Doç. Dr. A. Emre Değirmenoğlu	Kabul	
Dr. Öğr. Ü. Yavuz Söylemez	Kabul	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10201113
Yazar Adı / Soyadı	NIKOLINA KUNIC
T.C.Kimlik No	99352514648
Telefon	5312445228
E-Posta	ninakunic@yahoo.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin Çöküşünden Sonra Türkiye'nin Balkanlar Üzerindeki Siyasal Etkisi (Bosna Hersek Örneği)
Tezin Tercümesi	Political Impact of Turkey on the Balkans after the collapse of the Federal Republic of Yugoslavia (Case of Bosnia and Herzegovina)
Konu	Siyasal Bilimler = Political Science
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Balkan Araştırmaları Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2018
Sayfa	170
Tez Danışmanları	PROF. DR. NEBİ MEHDIYEV
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

12.07.2018

İmza:.....

Tezin Adı: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin Çöküşünden Sonra Türkiye'nin Balkanlar Üzerindeki Siyasal Etkisi (Bosna Hersek Örneği)

Hazırlayan: Nikolina KUNİÇ

ÖZET

Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte komünist sistemlere ayrılmış birçok Balkan ülkesi krize sürüklenmiştir. Bu ülkelerin bazıları ortaya çıkan kaosun olumsuz etkilerini atlatmış; bazıları Yugoslavya'yı terk etmek istemiş, fakat Yugoslavya iç savaşla karşı karşıya kalmıştır. Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra Federasyon'un bir parçası olan cumhuriyetler bağımsızlıklarını kazanmış ve bu cumhuriyetlerin bazıları ilerleyen süreçte AB ve NATO'nun bir parçası haline gelmiş, bazıları da AB ve NATO üyesi olma yoluna girmiştir.

Bosna-Hersek Sosyalist Cumhuriyeti (SRBH), Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'ndeki altı cumhuriyetten biriydi. 1992 yılı Nisan ayında Bosna-Hersek Cumhuriyeti adıyla değiştirildiğinde bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığının ilanından sonra, 1995 yılına dek devam eden bir savaş başlamıştır. Bu savaş, Dayton Anlaşmasının imzalanarak yeni bir Bosna-Hersek'in ortaya çıkmasıyla sona ermiştir.

Bu tezin amacı, Yugoslavya'nın parçalanması sonrasında etkilerinin siyasal analizini yapmaktır ve Türkiye'nin Balkan ülkeleri üzerindeki etkilerini siyasal analiz etmektir. Özel bir bölüm Türkiye'nin Bosna-Hersek politikasını analiz etmektedir; çünkü Bosna-Hersek, Türkiye'nin dış politika stratejisi, derin tarihi, kültürel ve sosyal bağlamlarda her zaman ayrıcalıklı bir yere sahip olan ülkelerden birisi konumundadır.

ANAHTAR KELİMELER: Türkiye, Yugoslavya, Bosna-Hersek, Balkanlar, Siyaset, Dağılma, Siyasi Sistem, Süreklilik ve Değişim

Name of Thesis: Political Impact of Turkey on the Balkans after the collapse of the Federal Republic of Yugoslavia (Case of Bosnia and Herzegovina)

Prepared by: Nikolina KUNİÇ

ABSTRACT

With the disintegration of the Federal Repbulic of Yugoslavia, many Balkan countries, separated by communist systems, have been dragged into crises. Some of these countries have overcome the negative effects of this war; some wanted to leave Yugoslavia, but Yugoslavia faced civil war. After the disintegration of Yugoslavia, the republics, which were part of the Federation, gained independence and now some of these republics are part of the EU and NATO, while some are in the way of becoming EU and NATO members.

The Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina (SR BH) was one of six republics in the Yugoslav Socialist Federal Republic. When it changed in the name of Republic of Bosnia-Herzegovina in 1992 April, it gained its independence. After the declaration of independence, a war that went on until 1995, began. This war ended with the signing of the Dayton Agreement and the emergence of a new Bosnia-Herzegovina.

The aim of this thesis is to analyze the impact of Tureky’s politics impact on Balkan countries and Bosnia and Herzegovina after the collapse of Yugoslavia. A special section is to analyze Turkey's policy on Bosnia and Herzegovina; because Bosnia and Herzegovina, Turkey's foreign policy strategy, deep history, location is one of the countries that has always privileged place in the cultural andsocial context.

KEYWORDS: Turkey, Yugoslavia, Bosnia and Herzegovina, the Balkans, Politics, Distribution, Political System, Continuity and Change

TEŞEKKÜR

Bu tez, çeşitli kişilerden aldığım destek olmadan tamamlanmayacaktı. Her şeyden önce, tezimi yazım sürecinde gerekli akademik rehberliği ve desteği sunan danışmanım Prof. Dr. Nebi Mehdiyev'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Öğrencisi bulunduğum Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı'nın tüm öğretim üyelerine, araştırma boyunca her konuda destek veren, her zaman yanımda olduklarını hissettiğim tüm arkadaşlarıma ve aileme de teşekkür borçluyum.

Son olarak, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığından (YTB) burs almış olmaktan onur duyuyorum. Maddi yardımlarından dolayı söz konusu kuruma minnettarım.

Edirne, Haziran 2018

NİKOLİNA KUNİÇ

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
TEŞEKKÜR ..... **III**
KISALTMALAR ..... **VI**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **VIII**
GİRİŞ **1**
PROBLEMİN BİLDİRİMİ **6**
AMAÇ VE HEDEFLER **7**
ÖNEM **8**
BÖLÜM I: BALKANLAR: TARİHSEL PANAROMA **9**
1.1 Balkan Tarihi'ne Genel Bir Bakış 9
1.2 Balkanlar'da Jeopolitik 13
1.3 Osmanlı döneminde Balkanlar 18
1.3.1 Osmanlı'dan günümüze Türkiye ile Balkanlar Arasındaki İlişkiler 21
1.3.2 Transfer ve Bosna'nın İslamlaşma Süreci 25
1.4 20. Yüzyılda Balkanlar: Siyasi ve Kültürel Oryantasyonlar 29
1.5 Yugoslavya'nın Çöküşünden Sonra Balkanlar 33
BÖLÜM II: TÜRKİYE VE YUGOSLAVYA **42**
2.1 Türkiye ile Yugoslavya İlişkileri 42
2.2 1990 Yılı Sonrası Türkiye'nin Balkan Politikası 46
2.3 Türkiye'nin Dış Politikasında Atılan Adımlar ve Balkanlar'daki Yansıması 49
2.3.1 İkili diplomasi: Türkiye ve Balkanlar 55
2.3.2 Bölgesel Güvenlik Konuları 59
2.4 Türkiye ve Balkanlar: Son Gelişmeler 64
BÖLÜM III: TÜRKİYE VE BOSNA-HERSEK **69**
3.1 Türkiye ve Bosna-Hersek İlişkileri 69
3.1.1 Tarihsel Perspektif 72
3.1.2 Siyasi İlişkiler 77
3.1.2.1 Bosna Savaşı Sırasında Türkiye Siyaseti 84
3.1.2.2 Savaş Sonrası İlişkiler 87

3.1.3 Ekonomik İlişkiler 89
3.1.4 Kültürel İlişkiler 95
3.2 Bosna-Hersek'te Türkiye Algısı 100
3.3 Türkiye'de Bosna-Hersek Algısı 105
BÖLÜM IV:YENİ OSMANLICILIK 110
4.1 Yeni Osmanlıcılık: Türk Dış Politikasının Yeni Yönü 110
4.2 Balkanlar'da Yeni Osmanlı Algısı 114
4.2.1 Hajrudin Somun 118
4.2.2 Darko Tanaskoviç 123
4.3 Bölgesel Güç Olarak Türkiye 127
4.4 Türkiye ve Bosna-Hersek İlişkilerinin Geleceği 133
SONUÇ 137
KAYNAKÇA 143
EKLER 161

KISALTMALAR

BH: Bosna-Hersek (Bosna'da kullanılan bir kısaltma)

DPA: Dayton Barış Antlaşması

DPF: Dış Politika Forumu

EC: Avrupa Topluluğu

AB: Avrupa Birliği

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

EUFOR: Avrupa Birliği Gücü

EUISS: Avrupa Birliği Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü

BHF: Bosna-Hersek Federasyonu

HDZ: Hırvat Demokrat Birliği

ICG: Uluslararası Kriz Grubu

ICTY: Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi

IFOR: Uygulama Gücü

IPA: Mali Yardım Aracı

IPTF: Uluslararası Polis Teşkilatı

İKV: Ekonomik Kalkınma Vakfı

JNA: Yugoslav Ulusal Ordusu

KFOR: Kosova Gücü

MBO: Bosnalı Müslüman Örgütü

NATO: Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

AGİT: Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

YTD: Yüksek Temsilci Ofisi

PACE: Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi

BİF: Barış İçin Ortaklık

PIC: Barış Uygulama Konseyi

SC: Sırp Cumhuriyeti

SAA: İstikrar ve Ortaklık Anlaşması

SBHR: Bosna-Hersek Sosyalist Partisi

SDA: Demokratik Hareket Partisi

SDS: Sırp Demokrat Partisi

SETA: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı

SNSD: Bağımsız Sosyal Demokratlar Derneği

TASAM: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Kurumu

BM: Birleşmiş Milletler

BM: Amerika Birleşik Devletleri

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UHP: Uluslararası Hukuk ve Siyaset Dergisi

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

UNPROFOR: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü

USAK: Uluslararası Stratejik Araştırma Enstitüleri

USI: Birleşik Devletler Barış Enstitüsü

FRY: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti

ŞEKİLLER LİSTESİ

Ekler

Bosna Hersek siyasi yapısı

Bir ülke-İki varlık

Yasama gücü-Bosna Hersek Parlamenterler Meclisi

Kısaca Bosna Hersek

Bosna Hersek Haritasi

GİRİŞ

Balkanlar, coğrafi, tarihi, sosyal ve kültürel bağlarından dolayı Türkiye için ilgi çeken en önemli bölgelerden biridir. Türkiye'nin dış politika faaliyetlerindeki artış nedeniyle, 2000'li yıllarda Balkanlarla siyasi diyalog, ekonomik ilişkiler ve sosyal-kültürel bağlarda gözle görünür bir ilerleme kaydedilmiştir. Bu dönemde Türkiye, Balkan politikasında gittikçe büyük ve aktif bir rol oynamaya başlamış ve ülkeler arasında iş ittifakı ve arabuluculuğunda önemli adımlar atmıştır. Ortadoğu'daki güvenlik riskleri ve istikrarsızlıklar, Türkiye'nin öncelikle Balkanlar'a odaklanmasına ve bu bölgede siyasi girişimlerde bulunmasına sebep olmuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye, Balkan ülkeleri ile siyasi ilişkilerde istikrarı korumaya ve derinleşen ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin sürdürülmesine odaklanmıştır. Mülteci krizi ve ekonomik yatırımlar gibi konularda, Türkiye ve Balkan hükümetleri karşılıklı diyalog ve ticari ittifaklara yönelik adımlar atmıştır. Bu çalışmada, Türkiye'nin Balkanlarla olan ilişkilerinin ana hatları belirtilmiş, fırsatlar ve riskler incelenmiş ve bazı politika önerileri yapılmıştır. Dolayısıyla, Balkan ülkelerinin halklarını doğrudan etkileyen en önemli olaylardan biri, sosyalizmin çökmesi ve Yugoslavya'nın parçalanarak yeni devletlerin ortaya çıkmasıdır. Sosyalist sistemin çöküşü ve Yugoslavya'nın yeni devletlerin iç ve dış faktörlerin etkisiyle parçalanması, büyük ekonomik ve politik etkilere sahip olmuştur.

Eski Yugoslavya'nın ve diğer tüm Balkan ülkelerinin parçalanmasının ardından, Balkanlar'da yeni bir jeopolitik yapının ortaya çıkmasında bazı değişiklikler olmuştur. Bu alandaki başlıca jeopolitik faktörler şunlardır: Batı (ABD), Doğu (Rusya) ve ek olarak, Türkiye, Almanya ve Çin. Balkanlar'daki olaylar küresel odakların çıkarları arasındaydı ve yüzyıllar boyunca yaşanan tüm bu çatışmalar büyük güçlerin çıkarlarının merkezinde olmuştur. Bu Balkan dönemiyle eş anlamlıdır, ancak aynı zamanda kültürü Avrupa'dan daha yüksektir. Balkanlar, jeopolitik ufuklar için büyük önem taşımaktadır ve özü itibariyle kültürel birleşim yerleri ortaya çıkarmıştı.

Bazen bu değişiklikler Avrupa'nın ve Balkanların jeopolitik mimarisinin temelindedir. Doğu Avrupa ve Asya, Ortadoğu'da gelecekteki petrol ve gazın merkezi olarak belirli bir jeopolitik öneme sahiptir. Balkanlar, yalnızca Avrupa kıtasında doğal bir kültürü olarak değil, ayrıca Doğu ve Batı kültürlerinin tartışmalı bir alanı olarak görülebilir. Balkan bölgesi, büyük güçlerin jeopolitik çıkar çatışmalarında önemli bir yer tutmuştur ve tutmaya devam etmektedir, bu nedenle bölgeye karmaşa hakimdır. Balkan yarımadasının ve Türkiye'nin (Osmanlı İmparatorluğu) Doğu Avrupa'da kültür, sanat ve din konusundaki sayısız etkileri, bu bölgedeki Osmanlı nüfusunun korunmasına katkıda bulunmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesi küresel güç dengelerini ve küresel güçlerin Türkiye'deki ve Balkan ülkelerindeki Müslümanlar üzerindeki etkisini değiştirmiştir.

Ayrıca, bu bölgedeki ekonomik politikaların güçlenmesinin önemini değiştirmiş ve bu bölgedeki ekonomik politikların güçlenmelerine yol açmıştır. Yüzyıllardan beri, Türkiye'nin uluslararası konumu ve ortam değişiklikleri değişmiştir ve bu değişimler Türkiye'nin siyasi hedeflerini etkilemiştir. Dünya sahnesinde Türkiye'nin küresel güç ilişkilerinde jeopolitik ve jeostratejik konumu ile birlikte güçlü bir dış politika tespit edilmiştir. Balkanlar, Orta Asya ve Kafkasya'nın modern jeopolitik haritası daha geniş bir alanda giderek daha bağımsız hale gelmiştir. Birçok Müslüman ve bazı diğer dini, kültürel, etnik ve dil grupları gittikçe önem kazanmaya başlamıştır.

Panteizm ve İslamcılığın değerleri (modern biçimler) öncelik haline gelmiş ve bu değerler Balkan yarımadasında büyümeye başlamıştır. Türkiye'nin ekonomik ve askeri gücünün bölgesel ve politik önemi ön plandadır ve bu yeni Türk politikası bu nedenle Neo-Osmanlıcılık ile karakterize edilmektedir. Bu faktörler, Türkiye Cumhuriyeti dış politikasının ulusal çıkarlarını ve stratejik hedeflerini belirleyen başlangıç noktasını temsil etmektedir. Türkiye'nin dostlarının ve müttefiklerinin dış politikanın kilit yönlerinin seçiminde bir etkisi vardır. Büyük bir Avrasya gücü olarak Türk İmparatorluğu, Avrupa ve Asya ile yakın bir ilişki içindedir ve onların dış politikasının merkezindedir.

Balkanlar'daki insanlar, Türkiye ile ortak kültürel köklerini ve fikirlerini paylaşmaktadırlar. Bileşenleri, İslam temelli dinsel uyumun arzulanan etkileri için önemli bir faktör olarak görmektedirler. Jeopolitik, jeo-ekonomi, sermaye ihracatı ve serbest ticaretin yeni biçimleri, Balkan ülkeleri ile birçok yeni etkileşime imkan sunmaktadır. Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra modern Türk siyasetinin rolünün nasıl değiştiğini görmek ilgi çekicidir. Eski Yugoslavya'daki kanlı kavgaların sona ermesi Balkan toplumu üzerinde derin bir iz bırakmıştır. Bu nedenle, Türk siyasi gücünün güçlenmesi ile Balkanlar, analiz için ilginç bir bölgedir. Balkan ülkeleriyle, serbest ticaret biçiminde bölgesel ekonomiler, sermaye yatırımları gibi yeni etkileşim biçimleri ortaya çıkmıştır.

Eski Yugoslavya dönemindeki kanlı savaşlardan sonra, toplumlarda her yönden derin yaralar görmekteyiz. Bosna Hersek'teki kriz, en önemli çatışmalardan biridir ve bu kriz dinsel olgular ile yakından alakalıdır. Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra, dini olgular tüm partilerde aktif bir rol oynamaktadır ve bu çoğunlukla Bosna-Hersek'te görülmektedir. Yugoslavya'nın parçalanmasından yıllar sonra Balkanlar'da Türk siyasetini anlamak için küresel bağlamsallaştırmaya ihtiyaç vardır.

Bu nedenle, bu çalışmanın ilk bölümünde farklı değişim kategorilerini ve bunların derin anlamlarını açıklığa kavuşturmayı amaçladık. Buna ek olarak, Bölüm I'de, bu alanlardaki Osmanlı etkilerinin ayrıntıları Balkan jeopolitiğinin parçası olarak düşünülmüştür. Yugoslavya'dan sonra Balkanlar'daki tarihi durumu ve Yugoslavya'nın parçalanmasını açıklamak çok önemlidir. Balkanlar'daki mevcut dış durum ve bunun toplumlar üzerindeki etkisini anlamak için tarihsel bir genel bakış gerekmektedir. Bu nedenle, bu çalışmanın birinci bölümü, Balkan tarihsel panoramasının farklı kavram ve kategorilerini açıklığa kavuşturmayla başlamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlar üzerindeki etkisini ve Türkiye ile Balkan ilişkilerini günümüze kadar anlatmak çok önemlidir. Bosna-Hersek gibi bazı Balkan ülkelerindeki bu tarihsel genelleme ve İslamileşmesi süreci, bu bölgedeki gelecekte yaşanabilecek tüm olayların gelişimi için hayati öneme sahiptir. Bölüm II, Osmanlılardan sonraki dönemi ve Eski Yugoslav Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki ilişkileri anlatmaya odaklanmaktadır. Bu ilişkiler, Balkanlar'daki ülkeler arasında ikili diplomasiyi ve Türkiye'nin siyasetinin Balkan bölgesine olan etkisini anlatmaktadır. Bölgedeki son gelişmelerin ve bölgesel güvenlik konularının yollarını açıklamaktadır. Bölüm III ise, Türkiye ile Balkanlar arasındaki modern ilişkileri, Bosna-Hersek'e özel vurguyla incelemektedir. Osmanlı'dan bugüne, tarih boyunca, Bosna Hersek ve Türkiye yakın ve dostça ilişkiler içerisinde olmuşlardır.

Bu çalışmada iki ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerinden başlayarak, bu ülkeler arasındaki ilişkilerin perspektifleri dikkate alınmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'deki Bosna Hersek imajı ve Bosna Hersek'teki Türkiye imajı analiz edilmektedir. Bu çalışmanın sonunda, Bölüm IV'de, Türkiye'nin birçok yeni Balkan araştırmacısı arasında araştırma için oldukça değerli olan Yeni Osmanlıcılık politikasına dikkat edilmektedir.

Yeni-Osmanlıcılık, Türkiye'de yeni bir siyasettir ve bu bölüm, Prof. Dr. Darko Tanaskoviç ve Hajrudin Somun'un görüşleri doğrultusunda, Yeni-Osmanlıcılığın Balkanlar'daki farklı görüşlerini ortaya koyacaktır. Yeni-Osmanlıcılık, Türkiye'nin dış politikasının Balkanlara ve özellikle de Bosna-Hersek'e yönelik yeni algı ve hareketlerini görmek için çok önemlidir. Bölgesel bir güç olarak Türkiye, bölgedeki değer kazanma politikasının yeni taraflarını ortaya çıkarmakta ve böylece liderlik rolünü üstlenmektedir. Bu çalışmada Yeni-Osmanlıcılık konusundaki uzmanların görüşleri sunulmuş ve bir yönlü teorinin iki farklı perspektiften nasıl görülebileceğini gösteren Prof. Dr. Darko Tanaskoviç ve Hajrudin Somun'un kitap ve bilimsel eserleri bu çalışmada kullanılmıştır. Bu tezin araştırma sorusu şudur: Yugoslavya'nın dağılmasından beri Türkiye'nin dış politikası Balkanlar'daki olayları ve özellikle de Bosna-Hersek'in turumunu ne kadar etkilemiştir?

Bu soruya cevap vermek için, uzunlamasına bir süre boyunca bir değişkenin sonuçları araştırılmış ve halen devam etmekte olan olaylar, betimsel bir model ile uzunlamasına, ancak dinamik bir şekilde analiz edilmiştir.

Bu veritabanlarından çıkarılan veriyi doğrulamak ve güçlendirmek için buna paralel olarak bu araştırmada, güncellenmiş bilgilerle katkıda bulunabilecek araştırma konusu ile ilgili ve literatürle ilgili araştırmalar yapılmıştır. Kitaplar ve makaleler, gazeteler, dergiler, konferanslar, televizyon, radyo ve web siteleri kullanılmıştır. Tüm bu temel kaynaklar kümesi, uzmanların araştırması üzerine yapılan diğer monografik ve kısmi soruşturmalarla aynı temelde şekillenmiştir. Eski ve yeni web sitelerinde mevcut olan veri ve bibliyografik referanslar kullanılmıştır. Bununla birlikte, düzenleme ve düzeltme işlemi sırasında, en son olanlar da dahil olmak üzere bazı istatistikler güncellenmiştir. Veri görünümü, istatistiksel kaynaklar tarafından desteklenmektedir fakat birkaç anketin verdiği bilgilerle çelişmektedir. Son olarak, soruşturmada ulaşılan sonuçlar ortaya çıkarılacak ve Bosna-Hersek'e özel odaklanılarak, Türkiye'nin Balkanlar'daki dış politikaya etkisi değerlendirilecektir.

PROBLEMİN BİLDİRİMİ

Yugoslavya'nın eski cumhuriyetlerinin günümüzdeki özelliklerinin çoğu, ekonomik yapıları, siyasi kurumları, kamu maliyesi ve para rejimleri gibi faktörler, Yugoslavya tarafından ve federal devletin şiddetle dağılması ile etkilenmiş ve şekillenmiştir. Bölge, siyasi himaye, yolsuzluk ve kurumsal verimliliği etkileyen nispeten yoksul "kontrol ve dengeler" ile bağlantılı olarak sosyalist mirasın bir bölümünü taşımayı sürdürmektedir. Verimsiz ve geniş kamu yönetimi, iş ortamını halen rahatsız eden bir konudur. AB üyeliği süreci devam ediyor, ancak kimi açılart dan bu süreç hızlı yürümemektedir. Bölgedeki iktidar partileri AB entegrasyonuna kararlılığını sürdürüyorlar. Bu, kurumsal değerlendirmelerimiz için önemli bir çaba işlevi görmesine rağmen, bu ülkeler katılım sürecinin farklı evrelerindedir. Sırbistan ve Karadağ üyelik sürecinde iken Slovenya ve Hırvatistan AB üyesidir ve BH ve Makedonya son dönemde üyelik müzakerelerine başlamış bulunmaktadır.

Bu ülkelerdeki çok farklı para rejimleri, hiperenflasyonun ve kurumsal kısıtlamaların tarihsel etkileriyle ortaya çıkmaktadır. Bilançodaki düşük tasarruf oranları ve buna bağlı sürekli açıklar geçmişi, eski Yugoslavya'nın pek çok ülkesinde dış açıklara neden oldu. Son yıllarda Batı Balkanlar'da Türkiye'nin daha yoğun ekonomik, diplomatik ve kültürel varlığı iki baskın yoruma yol açmıştır: Neo-Osmanlı anlayışı ile Osmanlı İmparatorluğunun restorasyonu için iddia edilen Türk arzularını anlatmak isteyen kültürel bir ifade ve Türk yatırımlarına bu bölgelerin ekonomik kalkınmasının bir kolu olarak gören ekonomik olanı. Her iki yorum da, başlıca başlangıç noktasını, yani Türk sermayesinin birikim stratejilerini engellemektedir. Küçük boyutuyla Bosna Hersek, Osmanlı döneminde miras kalan ortak kültür ve gelenekler nedeniyle Türkçeye dikkat çekmektedir. Bu araştırmanın amacı; Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin dağılması ve Bosna-Hersek'in bölünmesinin ardından Türkiye'nin Balkanlar'daki rolünü açıklamaktır.

Türkiye Cumhuriyeti, yeni siyasi stratejisi, yani Balkan bölgesi için Yeni Osmanlı imtiyazını ve komşu ülkelerle sıfır sorun politikasını uygulamaya koydu. Bu yeni politika birçok teorisyenin eserlerinde ayrıntılı olarak ele alınmış, ancak bu araştırma hâlâ yeterince araştırılmayan kısımlardan bazılarını doldurmaya çalışacaktır.

AMAÇ VE HEDEFLER

Bu araştırma, Yugoslavya'nın günümüze kadar dağılmasından Bosna-Hersek'e ağırlık vererek Balkan ülkelerine yönelik Türk öncü politikasının yeterli bir açıklamasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu araştırmanın amacı, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin çöküşünden sonra Balkanlar'da modern Türk politikasının rolünü, görevlerini ve faaliyet alanlarını açıkça objektif ve sistematik bir biçimde açıkça tanımlamak ve hala yeterince temsil edilmemiş olguları tanımlamaktır. Türkiye'nin Balkanlar'daki modern siyasi nüfuzunun yanı sıra bilimsel araştırma ve sosyal hedeflerin genel ve özel yönleri aşağıdaki gibidir.

Bu araştırma şu soruları cevaplayacaktır:

- Balkanlar'ın siyasi panoraması
- Türkiye'nin Balkanlar'daki siyasi etkisinin sebep ve nedenlerinin belirlenmesi
- Balkanlar'da Türkiye'nin politikasının oluşumu, değişimi ve gelişiminin belirlenmesi
- Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin kurulması ve bu ilişkilerin tanımlanması
- Türkiye ile Bosna-Hersek arasındaki bağları ve ilişkileri tevdi etmek
- Türkiye'nin Balkanlar'daki politikasının geleceğinin öngörülmesi
- Türkiye ile Bosna-Hersek arasındaki siyasi ilişkilerin olumlu ve olumsuz yönlerinin belirlenmesi
- Çağdaş Türkiye'nin Balkanlar'daki siyasi rolünün belirlenmesi
- Çağdaş Türkiye'nin Bosna Hersek'teki siyasi rolünün tanımlanması

ÖNEM

Türkiye'nin tarihsel süreç içinde Balkanlar'daki politikalarını incelemek, bugünün dış politika yaklaşımının nedenlerini anlamaya yardımcı olacaktır. Güneydoğu Avrupa'da yüzyıllarca Osmanlı hâkimiyetinin sonucu olarak Türkiye, Balkanlar'da bazı gruplarla yakın ilişkiye girmiştir. Öte yandan, bazı ülkeler ve bölgedeki halklar arasında olumsuz bir imaj vardır. Doğal olarak, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikası bazen üst sıralara çıkmaktadır. Bu çalışma, Yugoslavya'nın parçalanmasından (Bosna-Hersek örneği) sonra, Türkiye-Balkan ilişkileri konusunda analizlerde bulunacaktır. Türkiye, doksanlı yıllardan beri Balkanlar'da daha aktif hale gelmiştir. Türkiye, Balkanlar'ın ön safında olan makro bölgesel güçlerde etkisini yeniden kazanmak istemektedir. Bu nedenle, bu araştırmada Türkiye'nin Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra Bosna-Hersek'e odaklanan Balkanlar'daki politikasının önemini açıklamaya çalışacağız.

BÖLÜM I: BALKANLAR: TARİHSEL PANAROMA

Bu bölüm, Balkan tarihi hakkında genel bir bilgi vermektedir. İki ana kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda Balkanlar'ın bir yarımada olarak ayrıntılı bir tarihsel arka planını verirken, ikinci kısım Balkanlar'daki ülkelerin araştırma sorununu tartışmaktadır.

1.1 Balkan Tarihi'ne Genel Bir Bakış

"Balkanlar" sözcüğünün etimolojik kökeni, Farsça'dan Türkçe'ye geçen "Balkan" kelimesinden gelmektedir.[1] Balkan sözcüğü "*dağlık, dik ve ormanlık dağlardan oluşan dağlık*" anlamına gelmektedir.[2] Balkan sözcüğü genellikle bir yarımadayı tanımlayan bir coğrafi tanımın yanı sıra kültürel ve fiziksel aidiyet tanımı için de kullanılmaktadır. Bulgar tarihçi Maria Todorova, Balkanlar kelimesini "kültürel miras ve coğrafi dayanışma" olarak tarif etmiştir, çünkü o Balkanlar'ı belirli bir kültürel ve fiziksel yapı düşünmek için bir neden olarak görmekte idi.[3] Osmanlı İmparatorluğundan önce Balkanlarda büyük uygarlıklar kurulmuştur. Günümüz Avrupa'sının entelektüel temelini oluşturan Yunan Uygarlığı, Roma ve Bizans imparatorlukları, bu bölgede uzun yıllar hüküm sürmüştür. Bulgarlar, Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırplar, devletleri farklı zamanlarda kurmuş oldukları için Balkan coğrafyasının ötesine geçememiş ve devletleri kısa ömürlü olmuştur.

---

[1] Fatma Sel Turhan, "Balkanlaşmanın Sona Ermesi Bölgesel İşbirliğine Bağlı", *http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=70277&q=balkanlasmanin-sona-ermesibolgesel-isbirligine-bagli* (10.01.2012).

[2] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, İstanbul: Küre yayınları, 2006, s. 1-2.

[3] R. Craig Nation, *War in TheBalkans 1991-2002*, The Strategic StudiesInstitutePublication, 2003, s. 4-5. *http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/00117.pdf* (10.01.2012)

Selver, Balkan kelimesinin "*ormanlarla kaplı dağ sırası*" anlamına gelen bir Türkçe kelime olduğunu ve bu kelimenin dik dağlarla kaplı olduğu için Türkler tarafından kullanıldığını söylemiştir.[4]

Bir diğer bakış açısı ise, bölgede Osmanlı İmparatorluğuna gelmiş olan Kıpçak, Peçenek ve diğer Türkmen kabilelerinin, Hazar Denizi'nin doğusundaki Dağları'na benzer isimlerini vermeleridir.

Tarih boyunca, Balkanlar kültürlerin ve halkların kavşağı konumunda idi. Güney Avrupa'nın, Osmanlı İmparatorluğu, Batı Avrupa'nın büyük ve güçlü devletleri ve Rusya arasındaki konumu, Balkanlar'da yaşayan birçok insanın güçlü dış kuvvetler tarafından yok edildiği anlamına geliyordu. Avrupa'nın birçok önemli "*fay hattı*"nın ya da önemli kültür sınırlarının Balkanlar'dan geçtiği söylenmektedir. Tudor, Balkanlar'ın karmaşık yapısı, göç eğilimleri ile dünyada insanlar, etnik varlıklar, diller, kültürler, gelenekler, dinler, coğrafi, ekonomik modeller, sosyo-siyasi ve askeri yapıları içerdiğini ifade eder.[5]

Bu koşullar, Balkanlar'ın Avrupa uygarlığının gerçek bir soyluluğu olduğunu ispatlamaktadır. Bu çok kültürlülük aynı zamanda Balkanların "*barut*" ya da "*tarih*" olarak da tanımlanmasına neden olmuştur. Balkanlar'ı Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Balkanlar'daki ulusal bağların kıtanın diğer bölgelerinden daha güçlü olduğu ve Balkanlar'da yaşayan insanların belirsiz bir çevreyle yüzleşene kadar birlikte yaşadıkları belirtilmektedir. Gerçekten de, duygusal bakış açısıyla bakıldığında, Balkanlar'da yaşayan insanların diğerlerine karşı çok hoşgörülü olduğu, insanlığın acı çektiğini anlamaya hazır olduğu ve insanların ihtiyaçlarını karşılarken yardım ettiği görülmektedir.

Tarihsel perspektiften bakıldığında, 19. yüzyılın başından günümüze dek, Balkanlar Avrupa'nın bir klasiği haline gelmiş, diğer bir deyişle Avrupa'nın "*silah namlusu*" olmuştur.

---

[4] Mustafa Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s.19.

[5] Valeriu Tudor, "Romania and The Security Problems InTheBalkans", *Balkans: A Mirror of the New International Order*, ErenYayıncılık, 1995, s.215.

Avrupa'nın büyük devletleri arasındaki çatışmaların önemli bir kısmı bu küçük bölgede doğmuş, genişlemiş ve Birinci Dünya Savaşı bu topraklarda başlamıştır. Bu bölgede Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, bölgenin önemini ve hassasiyetini de göstermektedir.

Bu nedenle, bölgenin siyasi tarih açısından ana özelliği, Avrupa'nın büyük devletleri arasındaki çıkar çatışması sahnesi içerisinde olmasıdır. Balkan devletleri arasında ortak bir anlayış ve birlik bulunmaması ve bölgenin başlıca devletler açısından stratejik önemi, bu durumun çok da olmasa da başlıca nedenlerden ikisidir. Avrupa Birliği'nin kurulmasıyla birlikte, Avrupa ülkeleri arasındaki çıkar çatışmaları azalmış, ancak Avrupa ile Rusya arasındaki nüfus ve toprak mücadelesi, bu topraklar üzerinde uzun vadeli bir baskı oluşturmak için zemin hazırlamıştır.

Günümüzde ABD ve Rusya arasındaki bölgesel ve küresel rekabet devam ederken, Balkan ülkelerinin birçoğu uzunca bir süre "Doğu" bloğunda olmuştur, ancak günümüzde Balkan ülkelerinden bazıları Avrupa Birliği çatısı altındadır ve birçoğu bu siyasi birliğe girmeye isteklidir. Fakat, Avrupa Birliği'nin mevcut ekonomik ve siyasal yapısı nedeniyle, bunun ne kadar sürdürülebilir olduğu tartışmaya açıktır. Bu nedenle, yakın gelecekte Balkanlar'da şiddetli çatışmalar ihtimaline ilişkin senaryolar geçerliliğini kaybetmemiştir. Balkanlar'da kültürel çeşitliliğin olması için en temel nedenlerden biri coğrafi koşullardır.

Nitekim, Balkan Dağları eski çağlardan beri buraya yerleşmiş olan kabileleri ayırmış ve aralarındaki etkileşimi engellemiştir. Balkan ülkeleri arasındaki bu etkileşim, ortak bir anlayışın kurulmasını engellemiştir ve dar milliyetçilik anlayışı bölgedeki devletler arasında çatışmalara yol açmıştır. Eğer bu dağlar yalnızca bir grup Balkan ülkesinin olmayıp, dışta doğal bir set olsaydı, Balkan ülkelerinin düşmanlıkları bu ölçekte yoğunlaşmayabilir ve bölge şiddetli çatışmalara ve savaşlara sahne olmayabilirdi.

Türkiye ile Balkan Yarımadası (Doğu Trakya), Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk ve bazı kısımlar yarımadanın dışında bulunmaktadır. Balkan Yarımadası, Slovenya ve Hırvatistan'ın dışındaki eski Yugoslav toprakları, yani Makedonya, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ'ın olduğu bir kara parçasıdır.[6]

Britannica Ansiklopedisi, Balkanlar'ın Balkan Yarımadası olarak da adlandırılan Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan, Kosova, Karadağ, Makedonya, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve Moldova'yı içerdiğini belirtmektedir.[7] Diğer birçok sınırın aksine, coğrafi sınırlar, çok uzak ülkeler tarafından sınırlanmış bir Balkanlar'ı tanımlamaktadır.

Bu kısıtlamaya göre, Balkanlar kuzeybatıda İtalya, kuzey doğu Avusturya ve Macaristan, kuzey doğu Ukrayna, güneyde Yunanistan ve Türkiye ile çevrilidir. Bazı coğrafyacılar bölgenin kuzey sınırını Tuna ve Drava nehirleri olarak görse de, Rus toprakları nedeniyle sınırlara topraklar ekleyen Rumen uluslar da vardır ve aynı zamanda Yugoslavya toprağı Tuna'nın ötesindedir.

Bazı uzmanlar bölgeye Romanya ve Yunanistan'ı da eklemiştir. Bunlardan bazıları, Türkiye'nin Avrupa'daki toprakları olan Trakya'dan gelen ve ayrıca Balkan tarihinin Türklerle yakın ilişkisi nedeniyle Türkiye'yi içermektedir. Balkanlar bu yolla siyasi coğrafya açısından değerlendirildiğinde Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Romanya, Sırbistan, Slovenya, Türkiye (Trakya) ve Yunanistan'ı içermektedir.[8] Şahin, jeopolitik kemerlerin yasal sınırları ile çakışmayan ülkelerdeki dış politikanın önemli bir görev olduğunu ve yakındaki havzalardaki gelişmelerin iç siyaseti etkilemek için büyük bir potansiyele sahip olduğunu söylemiştir.[9] Çoğu stratejist tarafından dünyanın merkezi olarak kabul edilen Avrasya bölgesinin batısını oluşturan Balkanlar, günümüzde dünyanın en büyük enerji yollarından biridir.

---

[6]Ali Yiğit, *Türk Ülkeleri ve Türklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası*, Elazığ: Türkiye ve Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Türk Dünyası Dizisi:2, 2000, s.151.

[7] Britannica Ansiklopedisi, *http://www.britannica.com/EBchecked/topic/50325/Balkans* Son erişim tarihi: 18.09.2017.

[8] Halil Akman, Paylaşılamayan Balkanlar, İQ Kültür Sanat Yayıncılık, 23-24.

[9] Şahin Köksal, "Türkiye ve Balkanlar, Jeopolitik Bir Analiz", 2. *Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2011.

Yasal sınırların ötesinde jeopolitik neslin, özellikle dil, din veya tarihsel süreç gibi önlemlere dayanmaksızın sınırların çizildiği Balkanlar'da, bölgesel veya küresel bir güç olmanın dinamizmi olarak görülebileceği de belirtilmelidir; ulusal çıkarlar, tarihsel duygular, geleceğe dair hayaller, bölge dışı devletlerin müdahalesiyle çok hassas bir denge oluşturmuştur.

Balkanlar her zaman Avrupa kıtasının jeopolitik bir koruması olmuştur. Osmanlı mirası hem olumlu hem de olumsuzdur; Türkiye, etki alanını Balkan bölgesi boyunca genişletmek için pozitifliği kullanma gücündeki her şeyi yapmaktadır. Türkiye'nin Balkanlara olan ilgisinin bir diğer nedeni de yeni kitlesel göç dalgasıdır. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri Balkanlar'dan muazzam göç almaktadır; çünkü bölgede bir kriz ya da savaş patlak verdiğinde, Türkiye Balkan Müslümanları ve Türk azınlıklara aynı din ve etnik kökeni taşıması nedeniyle siginılabilecek bir yer haline gelmektedır. Bu göçlerin yüksek ekonomik ve sosyal maliyetleri nedeniyle Türkiye, politikayı benimsemektedir azınlıkların Türkiye'ye göçünden çok, en sıkıntılı ülkelerdeki insan haklarını ve özgürlüğü teşvik eden bir politikaya sahiptir. Buna ek olarak, toplu göçler Balkanlar'daki azınlık sayısının azalmasına neden olmakta ve bu da Türkiye için arzu edilmeyen bir durum haline gelmektedir.

1.2 Balkanlar'da Jeopolitik

Balkan yarımadası Avrupa'nın güneyindeki üç önemli yarımadadan biridir. Coğrafi olarak, dağların ve nehirlerin çevrelediği yarımada, Asya'dan Avrupa'ya yol vazifesi görmektedir. Bölgenin dağlık doğası başta ekonomik ve kültürel olmak üzere pek çok faktörü etkilemiştir. Coğrafi durum, özellikle de çok kültürlülük asırlık çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Balkan yarımadasının kuzey batı bölümünü sıra dağlar oluşturmaktadır. Başlığı anlamak ve bunun için tam cevabını vermek için Balkanlar öncelikle coğrafi olarak tanımlanmalıdır. Fakat bunu yapmak oldukça zordur. Balkanlar'ın kuzey sınırını açıklamak, Balkanlar’da ya da kuzey sınırında olmadığımız için oldukça zordur.

Balkan Yarımadası'nın kuzey kesiminde açık doğal sınırlar bulunduğu göz önüne alındığında, coğrafi çizgiler belirsizliğini korumaktadır. Birçok ülkenin Balkanlar ve daha sonra coğrafi mesafelerin kendisine ait olduğu coğrafi bir yapıya sahip olmamasının pek çok nedeni vardır. Bunun sebepleri öznel ve objektif niteliktedir. Balkanların reddi siyasi, tarihi, dini ve duygusal olabilmektedir. İşte bu yüzden Balkanlar öngörülemezdir. Bu öngörülmezlikler sorunları ve ani dönüşü, kanlı olayları ve 20. yüzyılda yaşanan kötü olayları temsil eder. Tam olarak Balkan ülkeleri şunlardır: Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye'nin Avrupa kısmı.

Yukarıda bahsedilen ülkelerin yanı sıra Slovenya ve Romanya geniş anlamda Balkan ülkeleri olarak kabul edilmektedir. Balkanlar doğu ve batı kültürlerinin çatışma alanı ve aynı zamanda olumlu anlamda Avrupa'nın doğal bir kültürel parçası olarak görülebilir. Balkanlar ve Balkanlar'da jeopolitik etki için verilen savaşlar süreklilik arz eder. Bölge, büyük güçlerin jeostratejik çıkarları için önemli bir çatışma yeri ve dolayısıyla karışıklık noktası haline gelmiştir. İlk bakışta Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği etkisinin yaygın olduğu düşünülebilir, ancak Ruslar bunun doğru olmadığını savunmaktadır. Bu gerçek göz önüne alındığında, Balkanlar'ı bir kriz alanı olarak görebilmek mümkündür.

Eski dünyanın üç kıta Avrupası'nın ve dünyanın birleştirdiği coğrafi konumu göz önüne alındığında, ekonomik, trafik, siyasi, askeri ve diğer işlevler, olgular ve perspektifleri olan Balkan ülkeleri daha önemli hale gelmiştir ve daha da önemlisi, ekonomik, politik, askeri ve baskıcı hatta yerel savaşların çeşitli türlerine karşı daha hassaslaşmıştır. Unutulmamalıdır ki dünyanın gelişmiş endüstriyel bölgelerinden batıya daha kolay bir erişim vardır. Enerji, Orta Avrupa, Orta Doğu, petrol zengini bölgeler ve dünyanın az gelişmiş bölgelerinde kötü konumdadır. Güney Balkanların askeribölgesinin önemli bir jeopolitik konumu olduğu sonucuna varılabilir. Bu düşmanlığı, operasyonda planlama ve gerçekleştirme imkânını bulmak zordur ve bu hesap Balkanlar'ın olası etkilerini ve savaş potansiyelini hesaba katmamaktadır.

Üç kıtanın arasında bir köprü olan Balkanlar, çeşitli medeniyetlerin, dinlerin, kültürlerin, siyasi ve ideolojik tespitlerin ve bölgesel ve stratejik menfaatlerinin ve bunların bölgeye nüfuz etmesi ile ayırt edilen son derece önemli bir jeopolitik konum olmuştur. Farklı ulusların ve inançların heyecanı, eyaletler arası bölge bölünmeleri üzerindeki daha büyük topraklar ve anlaşmazlıklar için ebedi mücadelesini oluşturmuştur. Balkan ilişkilerinin uzun tarihi içinde, Balkan sorununda dış güçlerin müdahalesini etkileyen anlaşmazlıklar ve silahlı çatışmaların en yaygın nedeni, bilinen "maxiavellian maxim"e göre "bu yüzden kontrolü ele alın" olmuştur. Bazı Balkan halklarının patronlarının rolünü alarak, büyük güçler, aynı zamanda, bu alanlardaki stratejik çıkarlara uygun olarak, hemen etki alanını sağlamıştır. Geçmişte olduğu gibi bu durum bugüne kadar aynı devam etmiştir. Balkanlar vasıtasıyla, Avrupa'nın kuzeyinden gelen sınırların sınırları olan bir ağlar üç ana yönde yayılmaktadır: Trieste, Selanik ve İstanbul'a doğru. Volga'dan sonraki en büyük Avrupa nehri olan Tuna, Orta Avrupa'yı Karadeniz'e bağlayan Balkanlar'dan akmaktadır.

Balkan Yarımadası'nın güney ve batı kısımları Akdeniz'e bakmakta ve bu nedenle Akdeniz'in ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Balkanlar Adtiyatik Denize ve Akdenize yakınlığı dolasiyla önemli deniz yolları güzergahlarında olan Cebelitartik, Malta Atlantik - Akdeniz - Hint Okyanusu – Avustralya istifade ederek dünyanın büyük bir kısımıyla kolay ulaşım sağlayabılmektetır. Batı Balkanlar terimi, öncelikle gayriresmi ve sözlü ifadeyle siyasi-diplomatik bir deyişe dönüşmüş ve böylece kısa sürede uluslararası belgelerde (tırnak işaretleri kullanmadan) giderek daha fazla kullanılan resmi ad olmuştur.

Aynı zamanda, *Balkanlar* kelimesi bilimsel araştırma literatüründe uluslararası ilişkiler, güvenlik, siyaset vb. alanlarda kullanılmaktadır. Eski SFRY'nin ve Avrupa entegrasyon süreçlerinin tahrip edilmesinin sonuçları, bunun nedeni olarak düşünülebilir. Uluslararası topluluk tarafından belirlenen spesifik bir politik ekonomik ve güvenlik özelliklerinden dolayı bölgesel bir varlık olarak Batı Balkanlar, eski SFRY'nin Arnavutluk'taki topraklarında, ancak Slovenya'sız toprakları kapsamaktadır.

Batı Balkanlar'ın temelleri ayrışan tartışmalı ilkeler vardır. Balkanların bu eşsizliği, ülkelerin bulunduğu ve son on yılda savaş çatışmaları ile damgasını vuran bölgesel bütünlüklü bir mekânsal çerçevedir. Başka bir ihtimal ise Batı Balkanların bir sentagm olmasıdır - "umutsuz" devletlerden oluşması, yani geçiş döneminde olan ve yapay bir yapı olan "Brüksel"in yapay bir yapısı olmasından ileri gelmektedir. Bu iddiayı desteklemek için Doğu, Güney ve Kuzey Balkanların olmaması gösterilebilir. Belli ki, Batı Balkanlar kavramını tanımlamak için kimse bilimi dikkate almamıştır. Uluslararası topluluk olarak muamele gören Batı Balkanlar, coğrafi anlamda Arnavutluk Cumhuriyeti ile Slovenya Cumhuriyeti olmayan eski Yugoslavya'nın topraklarından oluşur. Yaklaşık yirmi dört milyon nüfusa sahip ve yaklaşık olarak 264.000 km²lik bir alandır. Batı Balkanlar'daki altı ülkeden beşi Adriyatik Denizi kıyısındadır.

Batı Balkanlar, doğal coğrafi yatkınlıklar ve karmaşık bir iç yapıyla ve çevrelelenen antropojenik yapıya sahip spesifik bir alandır. Bölünme, karşıtlık, sınır sorunları, bölgesel iddialar, ulusal, dini siyasi dışlanma, büyük güçlerin katılımı, ekonomik kutuplaşma, ikiliği ile karakterize olan gezegenin bu kısmının anlamını jeopolitik dinamikleri belirledi. "*Katılma ve nüfuz etme*" ve "*izolasyon ve ayrılma*" gibi konulardan etkilenmiştir.[10] Batı Balkanlar, Arnavutluk'un toprakları ve Slovenya'sız eski Yugoslavya anlamına gelen güvenlik ve siyasette daha yeni bir tanımdır. Jeopolitik anlamda, Batı Balkanlar'ın alanı, özünde, daha geniş bir bölge olarak Balkanların en önemli özelliklerini ve uluslararasında bir parçalanma ve çatışma süreci olarak balkanlaşmayı yansıtmaktadır.

Batı Balkanlar'ın jeopolitik konumu, Akdeniz ve Hartland'ın kıta Avrupalı Avrasya çekirdeği arasındaki kıyı kuşağı olan Rimland'in stratejik olarak önemli bir bölgesinde yer almasıyla karakterize edilmiştir.

[10]Jovan Cvijiç (1865-1927) en büyük Sırp ve Balkan coğrafyacıdır. Bir coğrafyacı olan en ünlü Avrupalı ve dünya bilim adamlarından biridir. Cvijiç'in Balkanlar'ın coğrafi çalışmasında yaptığı, kapsamı ve önemi ile, tam bir bilim insanları neslinin çalışmasıdır. Daha fazla bilgi için: Jovan Cvijiç, Balkansko poluostrvo i juznoslovenske zemlje,Beograd,1992.

Bu konumdan, Batı Balkanlar'ın iki temel belirleyicisi ortaya çıkmaktadır: transit ve heterojenite. Her iki belirleyici de sıklıkla Balkan halklarının kanlı çatışmalarının nedenleri arasında idi. Tarihsel olarak, Batı Balkanlar halkları arasında en yaygın olan çatışmalar, özellikle "insanların karışıklığı yüzünden açık etnik sınırların eksikliği; bazı Balkan ülkelerinin komşu ülkeler toprakları üzerinde "tarihsel haklar" iddiası, ulusal sorunun ortadan kaldırılması ve büyük güçlerin Batı Balkanlar'daki insanların kaderindeki en önemli etken olarak yer almıştır. Batı Balkanların büyük güçlerin menfaatleri içindeki jeopolitik konumu üç farklı periyoda sahipti: 19. yüzyılın sonundan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, bu dönem, jeopolitik bir fetih dönemi olarak; İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan "Berlin Duvarı'nın yıkılması" na kadar olan dönem, bu dönem denge jeopolitik etkisinin dönemi olarak kabul edilmektedir.

Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra jeopolitik bir küreselleşme dönemi ortaya çıkmaktadır. 20. yüzyılın sonunda "domino" ilkesiyle küresel jeopolitik süreçler Batı Balkan halklarını kanlı bir iç savaşa itmiş ve o zamandan beri Batı Balkanlar sadece büyük devletlerin çıkarlarının kesiştiği bir yer değil, maalesef alevin yakıldığı ve alevin yavaş yavaş yönlendirildiği fakat yangın çıkarmayacak kadar dikkat edilerekortaya çıkan bir "laboratuvar" haline gelmiştir. Bu süreçlerin sonucu olarak altı yeni devlet kurulmuştur. Arnavutluk ve Hırvatistan'ın NATO'ya girerek ve Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ'ın da Kuzey Atlantik İttifakına katılmasınıbekleyen ve ayrıca Sırbistan'ın askeri tarafsızlık statüsüne sahip olduğu yeni bir jeopolitik yapı kurulmuştur.

Bu sebeple Balkanlar Orta Avrupa'da bir kapıya benzemektedir; parçalanması dünyanın büyük güçlerinin ilgisini çekmiş ve bölünme sonrasında bölge özellikle Amerika ve Rusya için odak noktası haline gelmiştir. Bu emperyalist devletlerin ilgisi, Balkanları jeopolitik açıdan ve stratejik açıdan daha da önemli hale getirmiştir.

1.3 Osmanlı döneminde Balkanlar

Osmanlı İmparatorluğu, Güneydoğu Avrupa tarihini uzun zamandır şekillendiren en önemli siyasi güçlerden birisiydi. Nitekim,19. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar, Osmanlı Devleti bölgedeki en büyük siyasi birlik olmuştur. Ancak bu, Güneydoğu Avrupa'da Osmanlı tarihini araştırmanın tek nedeni değildir. Osmanlı İmparatorluğu, Güneydoğu Avrupa ülkelerinin ortak tanımlamalarında önemli bir yere sahiptir. Osmanlılara karşı verilen mücadele, bu ulusların Hıristiyan Avrupa'ya üye olmaları için önemli bir argüman olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Osmanlı hakımiyetinin, bölgedeki iktisadi gerilik ve politik nedenlerden sorumlu olduğu sıklıkla görülmekte idi. Bugün pek çok Güneydoğu Avrupa ülkesini rahatsız eden yıkım bu sonuçların arasındadır. Dolayısıyla, Osmanlı'nın bu olaylar üzerinde olan sorumluluğunun olumlu ve olumsuz yönlerini tartışmak bizim niyetimizdir ve bunu, Osmanlı dönemini ve ortak tarihimizi çeşitli kaynaklardan değerlendiren ve başka nedenlerin bulunduğunu bağımsız bir şekilde göz önünde bulundurarak yapmak amaçlanmıştır.

Osmanlı tarihini incelemek için başka bir sebep daha vardır. Son birkaç on yılda, Osmanlı çalışmaları, Batı Avrupa'da, Amerika'da ve hatta Japonya'da, Türkiye ve diğer Güneydoğu Avrupa'da dahil, tarih eğitiminin en dinamik alanlarından biri olmuştur. Son zamanlarda, tarihçilere yeni yardımlar verilmiş ve bu yardımlar dolayısıyla tarihsel konularda gelişmelerine izin veren çeşitli yeni kaynaklara erişim sağlanmıştır. Dolayısıyla, Osmanlı tarihinin yorumu şimdi daha zengin, daha ayrıntılı ve daha dengelidir. Ayrıca, eldeki verilerin sıklıkla sorgulanmasına ek olarak, Osmanlı İmparatorluğu bir Türk devletidir ve uzun zamandır çalışmakta olduğu iddia edilmektedir. Bu beyan özünde doğrudur çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucuları Türk kökenlidir, ancak sonunda farklı dini inanışların bulunduğu çeşitli dillerde konuşan çok sayıda insanı Osmanlı'nın içine katmışlardır. Üstelik, tarihin çok daha büyük bir bölümünde, Osmanlı'nın idari sınıfı etnik köken açısından çok karmaşık olmuştur.

Nitekim “Klasik Çağ” olarak isimlendirebileceğimiz, II. Mehmed ve II. Süleyman döneminde milliyetçiliğin yükselişi ile beraber, Osmanlı egemen sınıfının yönetimdeki etkisi azalmış, Küçük Asya’daki Türk etkisi artmıştır.

Dolayısıyla, Osmanlı makamları ve entelektüelleri, bölgeleri hiç "Türk" olarak adlandırmamışlardı; "Devlet-i Aliye" veya "Devlet-i Ali-Osman". Ortaçağda ve erken modern zamanlarda olduğu gibi, sadakat herhangi bir etnik gruptan daha önemlidir.

Ayrıca, tarihinin büyük çoğunluğu boyunca, Osmanlı İmparatorluğu'nda, farklı etnik gruplara mensup birçok egemen sınıf vardı. Mesela Mehmed, "klasik çağ’dan idi. On dokuzuncu yüzyılda, yönetici sınıfın üyeleri bile "Türkler" olarak, Anadolu'daki basit ve cahil köylülerden başka bir şey olamazlardı. Çoğu orta çağ ve erken çağ devri gibi, hanedana sadakat herhangi bir etnik gruba ait olmaktan daha önemlidir. Türk varlığı Balkanlar'da Osmanlı İmparatorluğu öncesinde başlamıştır; Türkler erken bir tarihte (6. yüzyıl) Balkan Yarımadasına göç etmeye başlamış ve Varna'dan Tuna'ya kadar uzanan bir alan olan Ludogorie'den başlayarak yerleşim bölgelerine yerleşmişler ve bu eski Osmanlı yerleşimlerinde (Kuzeydoğu Balkanlar'da) güçlü devletler kurmuşlardır. Bu yüzyılda bu devletler arasında kurulan Büyük Bulgaristan'a özel dikkat gösterilmelidir. 19. yüzyıldan beri bölgede bulunan Kıpçaklar, Balkanlar'a girmişlerdir. Bununla birlikte Balkanlar'da birçok iddia daha vardır ve bu nedenle halk birbiriyle anlaşamaz durumdadır. Balkan coğrafyasında kimlik oluşturmak için kullanılan "düşman" veya "öteki" genellikle komşu devlettir. Bir tarafın komşusu, sınırların öbür tarafında hem devlet hem de ulus olabilir. Orada yaşayan insanların geçmişi nedeniyle bu şekilde şekillenmiştir; o devlette azınlıkta olan kişi, yan evde kalan kişidir.[11]

[11] Gözde Kılıç Yaşın, “Makedonya Örneğinde Yeni Devlet Modeli”, *Kamu Ruhu: Postmodern Kimliksizliğe Karşı Duruşlar*, ed. İkbal Vurucu ve Mustafa Yiğit, Konya: Palet Yayınları, 2011, s. 353-354.

Osmanlı'nın ilerlemesini durdurmak için birçok haçlı seferi düzenlenmiştir. Osmanlı'nın Balkanlar'da gerçekleştirdikleri fetihleri durdurmak için yapılan son haçlı seferi, Varna Savaşı'ydı (1444) ve bu da Osmanlı'nın nihai zaferi ile sonuçlanmıştır. İstanbul 1453'te fethedilmiştir. (İstanbul o yıllarda elli bin kişilik bir şehirdi.)[12] 1526'daki Mohac Savaşı'nda Macaristan'ın kralı II. Layos'a karşı alınan zafer, önemli siyasi değişikliklere yol açmıştır. Erdel de dahil olmak üzere çoğu Macar toprağı Osmanlı hakimiyeti altındaydı. Daha sonra geri kalan Macar toprakları Habsburg İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur.[13]

Büyük zaferlerin arka arkaya gelmesine rağmen, Osmanlı orduları ilerlemelerine devam edememiştir. 1529'da Viyana kuşatılmış, ancak başarı sağlanamamıştır. Kıbrıs 1573'te, Girit ise 1669'da fethedilmiştir. Podolya 1676'da Lehistan'dan alınmıştır. Budin 1686'da, Belgrad 1668'de alınmış, 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması, Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası oluşturmakta idi. Bu antlaşma, Modern Avrupa tarihinin önde gelen barış antlaşmalarından biridir. Hıristiyan güçlere karşı ilk kez Osmanlı Devleti toprak kaybına uğramıştır. Buna yol açan etkenlerden en önemlileri, Osmanlı hükümetinin kırsalda yasayı ve düzeni koruyamaması ve hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar'dan oluşan itaatsiz ve silahlı unsurlarını kontrol edememesiydi. Bu durum, barışı isteyen Hıristiyan ve Müslüman nüfusun kendi savunmalarını sağlamalarına yol açmıştır. Böylece yerel hükümet merkezleri ortaya çıkmış ve bu merkezler sadakat ve itaatlerini emretmiştir. Merkezi otoritenin zayıflaması sadece alternatif siyasi merkezlerin oluşumuyla sonuçlanmamış; aynı zamanda çoğu çatışan menfaatleri ve hukuki yapıları olan, yasal ve yasadışı silahlı çetelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.[14]

---

[12] Barbara Jelavic, *a.g.m.*, C:1, s. 33-37.

[13] Aynı yer.

[14] Bunlardan en önemlisi, Osmanlı hükümetinin kırsal kesimde hukuku ve düzeni korumaktaki hem Hıristiyan hem de Müslüman itaatsiz ve silahlı unsurları kontrol etmedeki yetersizliğiydi. Bu durum barıştan yana olan Hıristiyan ve Müslüman nüfusu kendi savunmalarını organize etmeye yöneltti. Böylece yerel hükümet merkezleri ortaya çıktı ve bu merkezler sakinlerine sadakat ve itaati emretti. Merkezi otoritenin zayıflaması sadece alternatif siyasi merkezlerin oluşmasıyla sonuçlanmadı; aynı zamanda çoğu bölgede, genelde çatışan çıkarları ve hukuki düzenleri olan legal ve illegal silahlı çetelerin yaygınlaşmasına da neden oldu.

1.3.1 Osmanlı'dan günümüze Türkiye ile Balkanlar Arasındaki İlişkiler

Balkan Savaşları, dağılma sürecinin en önemli aşamalardan biri olup, Osmanlı İmparatorluğunun parçalanma sürecini hızlandırmıştır. Balkan Savaşları'ndan sonra, Osmanlı İmparatorluğu yenilgiye uğradığında Avrupa'daki en verimli ve engin toprağını kaybetmiştir. İmparatorluğun bir yanında askeri şerefi hasar görmüş, imparatorluğun diğer tarafında ise tarihi tiyatroda Cihan İmparatorluğu olarak yer alan siyasi üne kavuşmuştur. Balkan Savaşları ile Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde Makedonya, Batı Trakya ve Ege Adaları'nın küçük bir bölümü kalmıştır. Bu savaş ile 550 yıllık Balkan devleti ve Rumeli egemenliğini sona erdiren Güneydoğu Avrupa haritasının küçük bir etkeni olarak kalmıştır.

1912'deki Balkan Savaşları sonrasında dünya tarihini şekillendirmede önemli bir rol oynayan Birinci Dünya Savaşı, bölgenin siyasi haritasını büyük ölçüde değiştirmiştir. Balkan Savaşları, Osmanlı İmparatorluğu açısından iki farklı anlamda önem taşımaktadır.

Bu hareket bir yönüyle Türk Milliyetçiliğinin ortaya çıkmasına yol açarken; diğer taraftan savaşın Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasındaki etkisi de açıkça görülmektedir. Dolayısıyla, bu öngörü ve algılamalar, sorunlu ilişkilerin yeniden ortaya çıkmasına ve çatışmalara yol açmıştır. Balkan ülkelerinde, küçük gruplar halinde Balkan halkları, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak için Osmanlı İmparatorluğuna karşı birleşik ve ittifak için planlı hazırlıklar düzenleyerek devam etmişlerdir. Bu oyunlar ve hesaplamalar devam ederken, Osmanlı-İtalyan Savaşı, İmparatorluğun mevcut askeri ve siyasi gücünü zayıflatarak Balkan Devletleri'nin birlikte hareket etmesini sağlayacak planların uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Balkanlar'ın her iki tarafındaki iki önemli ülke, dünyada bağımsız olarak yaşamanın mümkün olduğunu göstermiştir.

Bağımsızlık Savaşları'nı bağımsız olarak yaşamak için vermişler ve bu savaşlardan sonra kendi topraklarına özgü devrimleri gerçekleştirmişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk*'u ile, Yugoslavya Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Öz-Yönetimi ve Mareşal Tito'yla benzerlik göstermektedir.[15] Kültürleri ve halkları çok benzer olan iki ülke, her zaman Emperyalistlerin hedefleri olmuştur. Yugoslavya Devletinin, İkinci Dünya Savaşı'nın olağandışı koşulları için gerekli ve yeterli olabilecek maddi ve manevi koşulların olmamasına rağmen, yaratılabilecek sanal ve imkansiza yakın bir eserin temsil edildiğini belirtmek yanlış değildir. Çünkü Balkan coğrafyasındaki farklı etnik grupların tek ve bütün bir yapısının, ulus kimliğinin farkında olduğu, birbirinden farklı ve kendi siyasal, toplumsal ve siyasal yapılanma ların farkında olduğu ve kendinden farklılaştığı düşüncesinin yaratılmasının imkansiz olduğuna eşdeğer bir durum olarak algılanması yanlış değildir.

Balkanlar; Osmanlı İmparatorluğunun kültürel ve politik ağırlık merkezidir. Balkan coğrafyasında çok sayıda Türk grubu mevzilendirilmiştir. Türkiye'nin Balkanlardaki rolü ise Türkiye'nin son yirmi yılda Balkanları yeniden keşfetmesidir. Ayrıca, Soğuk Savaşın sona ermesi ve bu dönemde meydana gelen ölümler, Türk dış politikasının 1990'lardaki Eski Yugoslavya dönemindeki ve daha sonraki Bosna-Hersek'le kurulan ilişkilerin seyrini etkiledi.

Güneydoğu Avrupa'da yeni girişimler başlatan ve büyük ölçüde yeni devletlerin kurulmasını sağlayan Türkiye'nin dış politika stratejileri çok büyük bir etkiye sahiptir. Bosna-Hersek'in büyük bir trajedi yaşadığı Bosna Savaşı (1992-1995) sırasında Türkiye büyük bir güvenlik rolünü üstlenmiştir.

Ardından 1999 yılındaki Kosova'daki savaş sırasında anlaşmazlıklara uzun süre müdahale etmiştir. Yunanistan, Makedonya Cumhuriyeti ve Türkiye "Makedonya" adı altında Diaspora'nın rolü için çaba göstermiştir. 2000'lerin başlarındaki ekonomik büyüme ve yeni kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile Türkiye, Balkanlar'ın tavrının merkezinde yer almıştır.

[15]Teoman Alili, *Yugoslavya Dersleri*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010. s. 99.

Bölgedeki mevcut kültürel ilişkilere ek olarak, "akraba" toplulukların tanımı ile Türkler, yurt dışında gerçek bir varlık olarak görülmekte idi. Bu durum ulusların yakınlığı için olumlu bir hava anlamına gelmekte idi. Bu topraklarda yaşayan halkların çoğu 14. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Osmanlı yönetimi altındaydı. Yüz binlerce Türk, Balkanlar, garnizon birlikleri, devlet memurları gibi küçük şehirlerde yerleşmiş ve aynı zamanda esnaf ve tüccar olarak da yaşamlarını sürdürmüştür. XX yüzyılda Yugoslavya'da, çoğunlukla Makedonya ve Kosova'da yaşayan çok az sayıda kişi kalmıştır.

Türklerle olan günlük temasları kaybolmuş - ekonomik ve kültürel temaslar azalmış ve genel bir karşılıklı ayrım yapılmıştır. Osmanlıların Balkanlar'da kontrolü kaybetmesinden sonra görebildiğimiz gibi çok sayıda Türk ve Müslüman göç etmek zorunda kalmıştır. Günümüzde birçok Balkan göçmen Türkiye'de yaşamaktadır. Kaynaklardan biri, 1923-1995 yılları arasında Balkanlar'dan Türkiye'ye göç edenlerin sayısının 1.643.058 olduğunu göstermektedir.[16] Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması döneminde Balkan ülkeleri arasındaki ilişkiler çok iyiydi. Bunun sebebi, Osmanlılardan gelen geleneksel değerlerdi. Türkiye'ye gelen göçmenler, örnek olarak Boşnaklar, Boşnak topluluklarını kurmak için İstanbul'da bazı görevler üstlenmişlerdir. Türkiye'nin Balkanlar üzerindeki etkisi Yogoslavya'nın şiddetli bir şekilde dağılmasından sonra çok daha aktif hale gelmiştir.

Bu, Bosna örneğinde görülebilmektedir, çünkü istikrarsızlık 1990 yılının başlarında başlamıştır. Bosna Savaşı bu yıllarda başlamış ve Türkiye, ambargo altındaki Bosna'ya yardım etmeye başlamıştır.[17]

---

[16] E. Bulut, "Friends, Balkans, Statesmen Lend Us Your Ears': The Trans-state and State in Links between Turkey and the Balkans", *Ethnopolitics* 5/3 (30 Kasım 2006), s. 309-326.

[17] Didem Ekinci, Suudi Arabistan, İran ve Türkiye'den gelen transferlerin diplomatik posta olduğu bildirildi. Diğer gönderiler Belçika, Macaristan, Uganda ve Arjantin'den alındı. Daha fazla bilgi için: Ekinci, D. "The War in Bosnia and Herzegovina and Turkish Parliamentary Debates (1992-1995): A Constructivist Approach" 2009. s.37.

Daha sonra 2000 yılından sonra çatışmalar azalmış ve Güneydoğu Avrupa'da şiddet ve bu alandaki rekabet "yumuşak güç" dönemine evrilmiştir. Balkanlar'da yaşanan bir çok şey, Türkiye'nin bu bölge üzerindeki nüfuzunu derinleştirmek için büyük bir fırsat haline gelmiştir. Fakat, 1999'daki Kurtuluş Savaşı ve Makedonya ve Yunanistan'ın adıyla ilgili hala anlaşmazlıkları olan davası hala süregelmektedir.

Eski Yugoslavya'daki savaşların ilk döneminde, Türkiye daha önceleri pasif yaklaşımını değiştirmiş ve geleneksel dış politika araçlarıyla, özellikle de çok taraflı olanlarla etkileşime girmiştir. Bu yeni Türk politikası, daha önceleri Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından etkileniyordu. En ünlü kitaplardan biri olan *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Pozisyonu* yayınlanmış ve Batı Balkanlar'da en önemli stratejik plan ve hedefleri belirlemede temeli sağlamıştır.[18]

Davutoğlu'na göre, Türkiye her zaman Batı Balkanlar üzerinde Osmanlı'dan bugüne kadar bir etkiye sahipti.[19] Bu alanın ilk analizinde Davutoğlu, Türklerin her zaman Balkanlar'da olduğunu ve bu coğrafi, tarihi ve kültürel açıdan bağlantılı olduğunu tespit etmiştir.[20] Balkanlar'da Osmanlı geleceğine yönelik tutum ve bu bölgedeki Müslüman nüfus kesinlikle kabul edilmektedir. Bununla birlikte bir başka şey ise Türkiye'nin bölgeyi, tarihini ve sakinlerini yanlış hesaplamasıydı.

Hem Hıristiyan hem de Sırpların ve Hırvatların çoğunluğu ve Arnavut entelijensiyanın etkili parçaları, Osmanlı yönetimini, dört yüzyıldan fazla süren bir köleleştirme ve trajedi dönemi olarak görmektedir.[21]

---

[18]Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*

[19]Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik (bkz. Not 15), Sait Akşit'te, Bir Alternatif ya da Kaynaştırmaya Yerleştirildi: Türkiye'nin Balkanlar'a Katılımı Siyasi Ekonomisi, *http://bit.ly/ 2av3J3K* (11 Kasım 2017'de erişildi

[20] Heinz Kramer, *A Changing Turkey: The Challenge to Europe and the United States*, Washington, D.C.: Brookings, 2000, s. 147.

[21]Think tank Populari, Centre for Socio-Economic Studies, A Political Romance, *http://populari.org/index.php?bGFuZz1lbiZyPTImbD0yJmU9MjA0*

Arnavutlar kendi dillerini kullanamaması ve yalnızca Arnavut Müslümanların Osmanlı okullarına gidebilmesi bu sorunlardan biridir.[22]

Osmanlıdöneminde Balkanlar'da, Müslüman olmayan topluluklar için başka yasaklar da vardı. Türkiye ve Batı Balkanlar'ın 2003'te elde ettiği AB üyelik sürecinin ortak platformunu kullanarak ve kullandıktan sonra Türkiye kendisini Balkanlar'da daha aktif şekilde yer almıştır. Davutoğlu'nun da dediği gibi, Türkiye Avrupa platformuna saygı göstermeye ve Balkanlar'da daha aktif bir rol oynamaya çalışmıştır.[23]

Türkiye'nin dış politikası aktifti ve "komşularla sıfır problem" ve "kazan-kazan" politikaları gibi yeni ilkelere dayanıyordu.[24] Tüm bunlar olumlu sonuçlar vermiş ve Avrupa Komisyonu'nun Batı Balkanlara yönelik politikası için olumlu izlenimlere sebep olmuştur. Türkiye, hem AB hem de Avrupa Atlantik seviyesinde tüm ülkelerin bölgede entegrasyonunu desteklemektedir.[25] Günümüzde Türkiye, Balkan bölgesinde sürekli olarak yer almakta ve Balkanlar'daki ana güç veya lider olmak için Osmanlı'daki rolünü kullanmaktadır.

1.3.2 Transfer ve Bosna'nın İslamlaşma Süreci

Tarih boyunca Bosna, Batı'dan ve Doğu'dan çeşitli politik etkilere maruz kalmıştır. Çok sayıda dağla çevrili olan batıdan ve doğudan Bosna'ya ulaşmak zor bir durum idi. Ban Kulin zamanından bu yana Bosna Krallığı'nın, Hırvatistan, Bulgaristan ya da Sırbistan'a komşu olduğu için, Osmanlı gelene kadar bir devlet dininin önemi olmamıştır.

---

[22] Piro Misha, "Invention of a Nationalism: Myth and Amnesia", *Albanian Identities: Myth and History* içinde, ed. Stephanie SchwandnerSievers ve Bernd J. Fischer, London: Hurst, 2002, s. 38.
[23] Birgül Demirtaş, "Turkish Foreign Policy towards the Balkans: A Europeanized Foreign Policy in a De-europeanized National Context?", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*17/2 (2015), s. 123-140.
[24] Kemal Kirişci, *Turkey's Foreign Policy in Turbulent Times*, Paris: European Union Institute for Security Studies, Eylül 2006.
[25]*European Commission, Turkey 2010 Progress Report*, COM(2010), s. 660, *http://bit.ly/1W5hxSJ* (erişim tarihi: 10 Mayıs 2016).

Uzun yıllar Katolik, Ortodoks Hıristiyanlar ve Bosnalı Kiliseler üstünlük için savaşmış, fakat hiçbiri bu ünvana sahip olamamıştı

1463'te Türkler tarafından fethedildikten sonra, Bosna'da yüzlerce yıl büyüyen Osmanlı İmparatorluğ'nun güçlü etkisini görmek gözle mümkün idi. Sonuç olarak, Bosna-Hersek bugün dini ve sosyal yapılarda değenlendirilebilmektedir.

Ortaçağ Bosna tarihine baktığımızda, tarihin bu döneminin en büyük olgusundan biri olan İslamlaşma, yani İslam'ın bugünkü Bosna-Hersek topraklarında kabul görmesidir. Günümüzde büyük tartışmalara yol açan bu olgu, Bosna-Hersek'in ve bölgedeki ülkelerin çalkantılı tarihinde, bu ülkelerin toplumsal gelişimini yansıtacak olan olayların genel gidişatı üzerinde muazzam bir etkisi olmuştur, özellikle de belirli bir Bosna Müslüman kimliğinin yaratılması ve Boşnak ulusunun profillendirilmesi konusunda etkileri fazladır. Fakat, Türklerin 15.yüzyılda gelmesiyle, Bosna'nın İslam dini ile karşılaşması muhtemelen ilk karşılaşma değildi.

Müslümanların egemenliği altına giren Girit, Sicilya, Güney İtalya ve İspanya ile 10. yüzyıla kadar süren Arap genişlemesi, çoğu zaman Müslüman tüccarları ve korsanları Dalmaçya sahillerine getirmiştir. Akdeniz bölgesinden köleleştirilen Slavlar şimdiden Müslüman İspanya'nın varlığının başlangıcı olduğu için, 10. yüzyılda Endülüs'teki Sartan hükümdarların 13.750 kişiden oluşan bir Slav ordusu olduğu bilinmektedir.[26]Görüldüğü gibi, Bosnalı kölelerin Ortaçağ'ın sonlarında batı Akdeniz'e ulaştıkları o sahildeki kölelerin ticareti kesinlikle önceki dönemde idi. Şimdiye kadarki tarih yazıcılığında, İslam'ın kabul edilme olgusuyla ilgili birçok efsane yaratılmıştır. Bu efsanelerin çoğu, bu alanların toplumsal algılamalarına, siyasi hedeflerin uygulanması amacıyla ve tarihsel edebiyatta başarıyla bütünleştirilmiştir.

[26] Mazuranic, *Sudslaven in Dienste des Islams,* s. 21-27; Hukic, Ur. Bosna'da İslam ve Müslümanlar, s. 20-21.

Çok sayıda Boşnak tarihçi, İslam'ı istikrarın bir parçası olarak kabul etme sürecini, Osmanlı İmparatorluğunun bu alanlara getirdiği refahı izlemektedir. İslam'ın kabul edilmesi, toplumsal ve dini bilinç vurgusu ile herhangi bir baskı yapılmadan gerçekleştirilen ve yalnızca dini ve kültürel ilerleme olarak değil, aynı zamanda devam edenler için bir doğru yolda oldukları gösterilen büyük bir tarihsel süreçti.

Öte yandan, çoğu Sırp ve Hırvat ideolog bu sürece tamamen farklı bir bakış açısıyla bakmaktadır. Osmanlıların bu bölgelere gelmesinin, kültürel ve etik açıdan anlaşılmaz olan bir medeniyet ve dini bozulma aşamasını başlattığını düşünmektedirler.

Bosna'da İslam'ın kabul edilmesinin tarih yazımına ilişkin yargılar, ilk olarak 19. yüzyılda Sırbistan ve Hırvatistan'ın Bosna-Hersek'e yönelik milliyetçi ideolojilerinin ayrılmaz bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.

Bu yargılar komşu halklar tarafından Boşnakların olumsuz algılanış biçimini kısmen etkilemiş ve 20. yüzyılın sonunda bir çatışma yaratmak için kullanılmıştır. Mustafa İmamoviç, "dönüşümün" ana sebeplerinden biri olarak, Bosna'daki İslam'ın kitlesel kabulü olarak yetersiz inşa edilen Katolik ve Ortodoks kurumlarını listelemektedir; fakat buna karşın Bosna Kilisesi'nin kendi düzenlemesiyle inşa edilmiş bir kurumu olmamıştır. İmamoviç, bütün büyük dinlerin kentsel çevrenin gelişimiyle orantılı olarak ve belirli egemen ve eğitim sınıflarının bir ürünü olarak yaratıldığını yazmaktadır fakat bu Bosna'da geçerli değildir; çünkü Dalmaçya sahillerine daha yakın bölgeler dışındaki Bosnalı köylülerin kasaba ve yabancılarla olan bağlantıları çok kötüydü.[27]

Ayrıca İmamoviç, İslam'ın kabulünün, o dönemde kurulmuş olan dinsel kurumların yetersizliği ve toplumsal koşulların ve ayrıca Osmanlılarla gelen yeni inancın dinamizminin sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Bu süreç çok uzun sürmüş ve hiçbir durumda bu insanlardan "gerçek inanca" dönüşme eğilimi olmamıştır.

[27]Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*.. Sarajevo: Preporod, 1997.

İslam'ın nüfusun büyük bir kesiminde kabul edilmesinin ve nüfusun Bosna temelinde İslam medeniyeti çerçevesinde asimilasyonunun modern tarihin en belirgin fenomenini ve en belirgin özelliğini temsil ettiğini ve ayrıca İslam'ın, kendisinden önceki Ortaçağ Boşnak düşünce yapısıyla birlikte, Bosna'nın, özellikle de Boşnakların, manevi bir dikey ve önemli tarihsel belirleyicisini temsil ettiğine inanmaktadır.

İmamoviç'e göre, İslam'ın kabul edilme süreci, yavaş yavaş, değişmeden ve bazı kararsızlıklarla yaklaşık 250 yıl sürmüştür, fakat 1526'da Mohaj Savaşı'ndan sonra yoğunlaşmış ve Bosna'nınAvusturya-Macaristan monarşisinin işgalden 20 yıl öncesine,yani, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürmüştür.[28] İmamoviç'in bir başka deyişiyle, tarihsel süreçlerin doğası, özellikle de İslam'ın topraklarında ortaya çıkmasından yüzyıllar öncesinde olduğu gibi, çalkantılı bir dini karışıklığın bulunduğu bir ülkede İslam'ın kabul edilmesi kadar karışık olan şey, Janice Yasası'nın inandırıcılığı sorgulamaya itmiştir. Bu nedenle, Bosna'da Osmanlı İmparatorluğu'ndan fethinden yalnızca 250 yıl sonra JaniceYasası'nın transkriptiyle desteklenen İslam'ın bir an evvel kabulü teorisinin inandırıcı olmadığı sonucuna varmaktadır, çünkü döneminde 250 yıllık efsaneler, gerçek olaylar üzerine bazı tarihsel deneyimler ve perspektiflerden yazılmıştır.

Mehmed Handziç, çalışmalarının bitiminde şu tezini ileri sürmüştür; Müslümanlar haklı sebeplerden ötürü herhangi bir zorlama olmaksızın İslam'a geçmişlerdir ve Osmanlı İmparatorluğu'nun "yerleşimcilerini" değil, bu ülkenin sakinlerini temsil etmektedirler. Nedim Filipoviç'e göre; Osmanlı feodal sisteminin sağladığı geniş yetkililer nedeniyle İslam'a geçişler hızlandırmakta ve bu durum İslam'ı kabul eden ailelere belirli nitelikler kazandırmaktadır.[29] Örnek vermek gerekirse, 1468 defterinde kaçak olarak görünen Ali Paşa'yı ve 1489 yılındaki savunmacıda otlak arazisi olarak görülen II. Beyazıt döneminde Büyük Vezir konumuna yükselmiştir. Ayrıca, İslamlaşmada aktif bir rol oynayan ve bunun etkilerini ve İslam öğretilerini Bosna'ya yayan derviş saflarının etkisini de hesaba katmaktadır.

---

[28] Aynı eser.

[29] Nedim Filipović, *Islamizacija u Bosni i Hercegovini*, Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje, 2005.

1.4 20. Yüzyılda Balkanlar: Siyasi ve Kültürel Oryantasyonlar

Balkan coğrafyası ağırlıklı olarak tarihçiler tarafından geniş bir yelpazede araştırılmıştır. Balkan Yarımadası, genellikle Katolik, Hıristiyan Ortodoks ve İslam gibi farklı geleneklerin sınır çizgisi olarak ve ayrıca Slav, Latin, Fin-Ugor, Yunan ve Rum halklarının gibi farklı etnik grupların birbirleriyle sorunlu ilişkililerinin olduğu bir alan olarak sunulmaktadır. Bununla birlikte, çoğu doğada "patlayıcı" olan ırk ve inançların bir karışımı, tarih boyunca aynı yapıda olan yaşam şekilleri ortaya çıkmıştır.

Resmi konuşmanın ötesinde, Balkanlar'daki günlük yaşam kendiliğinden konuşmaktadır. Bazen farklı isimlerle aynı yemek türü, uzun bir kültürel terimin tanık olduğu ve dinsel, etnik veya etnik köklere rağmen Sırp, Hırvat, Boşnak Müslüman, Arnavut, Bulgar, Yunan veya Romen gastronomisinde uygulanmaktadır. Yahudi veya Ermeni asıllı olan şarkılar, muhtemelen Yunanlar, Bulgarlar, Sırplar, Boşnaklar, Romanlar ve hatta Macarlar ya da Ukraynalıların kültür mirası olarak görülebilmektedir. Sıklıkla Balkan Yarımadası'nın tüketilebileceğinden daha fazla tarih ürettiği söylenmektedir. Yarımada kendi tarihini üretmek yerine, bölgenin ortasında çatışmaya giren büyük siyasal kitlelerin ve güç merkezlerinin yönettiği tarihsel süreçlerin kurbanıydı.

Balkanların kaderi esas olarak coğrafya tarafından tanımlanabilmektedir. Avrupa'da merkezi bir konumda olması ve Asya'ya bir köprü niteliğinde bulunmasıyla çevredeki çeşitli karışıklıklardan dolayı zarar görmüştür; Avrupa ve dünya siyaseti yeniden düzenlendiğinde Balkanlar'da güçlü etkiler hissedilmiştir.

Ayrıca, bu alanın tarihi üç uygarlığın çatışması ile karakterize edilebilir: Batı Avrupalılar, Rus Ortodokslar ve Müslümanlar. Üç büyük ilahi din (Roma Katolik, Ortodoks ve Müslüman), üç farklı kültür ve değer sistemi çatışma halinde olmuştur. 15. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun nüfuz etmesi ve bölgedeki İslamlaşma, İslami inancın ve Doğu kültürünün temelini oluşturmuştur.

Balkan halkları arasındaki çatışmaları ve düşmanlığı destekleyen medeniyet ve kültür ayrımı, bölgenin jeopolitik konumunun önemi ve büyük güçlerin çıkarları göz önüne alındığında, tarihin Balkanlara yönelmediğine karar verebilmek mümkündür. Avrupa kıtasında hiçbir yerde Balkan Yarımadasında olduğu gibi küçük bir yerde bu kadar kültürel farklılık bulmak zordur. Ekonomik ve siyasi açılardan gelişme yavaş olmuş ve Avrupa'nın diğer bölgelerine kıyasla belirgin bir gecikme yaşamıştır.

Balkan kültürü denildiğinde çok fazla karakteristik özellik vardır. Balkan ülkelerinin halkları ile hükümetleri arasındaki ilişkilerde güvensizlik ve anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Bu, otomatik olarak politik kültürle bağlantılıdır çünkü otoriter siyasi kültür, Balkanlar'daki yetkili siyasi kültüre ve Balkan halklarının her zaman hayatta kalma mücadelesinde oldukları gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Bu alanda demokrasi hakkında bakıldığında, bu coğrafya Avrupa'da bulunmasına rağmen bu bölgenin diğer Avrupa ülkeleri kadar demokratik olmadığını söylemek mümkündür.

Aksine, Balkanlar bu açıdan Asya ülkelerine çok benzemektedir. Balkan halkları siyaset ve politik liderlere geldiğinde çok duygusal olmaktadır. Bu tür bir ilişki, ulusal çıkarlara ulaşmak bağlamında, liderlere övgüye ya da diğer bir deyişle ibadete ve körü körüne sahip çıkmaya sebep olmaktadır. Kritik olmayan politik farkındalık kesinlikle mevcuttur, çünkü Balkan halkları davranışları genellikle liderlerine olan sevgiyi nefrete çevirirler. Bu farkındalık, açıkça ve rasyonel ölçütler olmaksızın kötülüğün ve iyiliğin yanlış tanımlanmasından kaynaklanmaktadır.

Balkanlar hala ciddi siyasi ve güvenlik sorunlar alanı olarak kabul edilmektedir. Hoşgörüsüzlüğün, patolojik milliyetçiliğin ve az gelişmiş demokratik siyasi kültürün varlığının olması buna sebep olarak gösterilebilir. İşte bu nedenle Batı Balkanlar, AB üyelik sürecindeki en zorlu ve en zorlu meseleyi oluşturmaktadır. Siyasi liderler, AB ile ilgili zorlu konularda da büyük etkiye sahiptir çünkü Balkanlarda "statüko" olarak kalmak ellerinden gelen her şeyi yapmaktadırlar.

Batı Balkan ülkelerinin AB'ye katılma süreci çok uzun sürmekte ve Balkan ülkelerinin ekonomik yeterlilikleri giderek küçülürken AB'nin daha fazla talep etmesine neden olmaktadır.

Medeniyetin ilk başlangıcından itibaren insanlar, yaşam için kurallar seçmez; bir toplumda yaşamasını sağlayan değerler kendisine sunulur. Bu değerler, farklı kültürlerde ve toplumlarda farklıdır. Siyasal kurumlar, siyasi topluluğun ve politik kültürün değerlerinde kuruludur. Bu yüzden Güneydoğu Avrupa'daki köklü alışkanlıkları değiştirmek zordur. Güneydoğu Avrupa'daki ekonomik dönüşüm, siyasi dönüşümden çok daha az sorunlu olarak görülebilir.

Ekonomik kalkınmadan çok daha zor olan konular siyasi istikrar, insan ve azınlık haklarına saygı, yargının bağımsızlığı, seçimlerin düzenliliği ile ilgilidir. Bu alanlarda sahtekârlık, siyaset amaçlı milliyetçilik kullanımı, demokratik usûlleri göz ardı etme ve yolsuzluk gibi eski Balkan alışkanlıkları kaybolmamıştır.

Yeni demokrasiler için, bir tür patronajlar ve yolsuzluklar daha çok tehlikelidir. Bu terim Latince *clinens* kelimesinden türemiştir, vatandaşın toplumdaki olumsuz duruşundan dolayı seçimlerle oy verme gibi hizmet karşılığı bir destek beklemesini işaret etmektedir. Günümüzde, müşteriyi yeteneklerini temel alarak değil, partiye sadakati esas alan belirli pozisyonlara destekleme ve itme pratiğiyle kendini göstermektedir. Bu sadık müşteriler ile eski tek parti sistemlerinden gelen müşteriler arasında büyük bir fark yoktur, çünkü ilişki ahlaki ve politik uygunluğu korur.

Politik liderler, geçiş ülkelerindeki demokratikleşmeyi de etkilemektedir, L. Pye demokrasiyi yalnızca ekonomik göstergelerden etkilenen bir şey olarak değil, politik bir davranış olarak belirlenmiş bir siyasi etkinlik olarak görmektedir.[30] Siyasi liderler ulusal çıkarlara mı, yoksa kendi çıkarlarına mı yönelmektedir?

[30] Z. Mei, "Lucian Pye's Contributions to and Flaws in the Study of Chinese Political Culture",*International Journal of Chinal Studies*, 4/1, 2013.

Demokratikleşmenin başarısı veya başarısızlığı bu soruda yatmaktadır. Kişiliği ve siyasal sistemde öne çıktığı işlevi temel alan her lider, belirli bir toplumun diğer üyelerini etkileyen olayların yönetiminde bir takım kontrol ve güce sahiptir. Bu nedenle, bir siyasi lider olarak demokrasiye ve demokratik normlara ve değerlere sadık kalınması önemlidir.

Demokrasinin en büyük teorisyenlerinden biri olan R. A. Dahl, Devlet'le uygun davranmanın demokrasiyi koruduğunu iddia etmektedir.[31] Bu davranış, tüm büyük güç ayartmalarına karşı direnç ve kendi çıkarlarınıza değil halkın iyiliğine kararlı bir bağlılık gerektirmektedir. Politik liderlerin, akılların, 'müşterilerin' veya benzeri bir biçimde herhangi bir suistimalinin o ülkedeki siyasi gelişmelerin yanlış yoldan gittiğini gösterdiği açıkça ortadadır. Bu, konsolide edilmemiş demokrasiler için özellikle tehlikelidir.

Balkan toplumu için ise, geçiş dönemi sosyokültürel sürecinde geçmişten eskimiş değerler ve modernleşme arasındaki çizgiden bahsetmek çok yerindedir ve bu nedenle bu tür toplumlar için kritik değerlendirmeye duyulan ihtiyaç çok önemlidir. Bu nedenle, Balkan toplumları bugün bir sosyokültürel geçiş süreci içerisindedir. Balkan toplulukları şimdi modernleşmeye doğru yeniden retorik çizgisi içindedir ve bu nedenle değerlerini artırmak için gerçek insan gücünü güçlendiren bu değerlerin entegrasyonuna ve tarihi mirasın eleştirel bir biçimde ortadan kaldırılması için daha büyük bir ihtiyaç vardır. Bu, öncelikle toplumsal gerçekliğin her yönüyle ilgili bilimsel ve sosyolojik araştırma ve eğitim sisteminin kalitesini eleştirel bir biçimde netleştirmeyi gerektirmektedir.

[31] R. A. Dahl, *O demokraciji*, Zagreb: Politička kultura, 2000, s. 76-77.

1.5 Yugoslavya'nın Çöküşünden Sonra Balkanlar

Yugoslavya, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda kurulmuştur ve her biri kendi parlamentosu ve cumhurbaşkanı olan altı cumhuriyetten oluşmaktaydı; Hırvatistan (çoğunlukla Katolik Hırvatlar), Slovenya (çoğunlukla Katolik Slovenlar), Sırbistan (çoğunlukla Ortodoks Sırplar), Bosna-Hersek (en çeşitli olan grup-çoğunlukla Müslüman Boşnaklar, ancak çok büyük Hırvat ve Sırp nüfusuda vardır), Karadağ (çoğunlukla Ortodoks - bir Sırp/Hırvat karışımı) ve Makedonya (yaklaşık yüzde 25'i Müslüman Arnavutlar ve yüzde 75 Ortodoks Makedonlar). Tito, Sırbistan'da her biri daha büyük Yugoslavya'da bir azınlığa sahip olan etnik egemen iki özerk il kurmuştur: Kosova'daki Arnavutlar (güneyde) ve Voyvodina'daki Macarlar (kuzeyde). Tito bu iki ilde oy hakları da dahil olmak üzere bir çeşit bağımsızlığa izin vererek, Sırbistan'ın siyasi nüfuzunu dengeleyeceklerini ve tek bir cumhuriyetin birliğe hakim olmasını önleyeceğini ummaktaydı.

Ülkenin dağılması için çeşitli nedenler öngörülmekyedi; bu santrifüjlü milliyetçi güçler ve İkinci Dünya Savaşı'nın her iki tarafındaki anıtlar ile dolu olan ülkeyi oluşturan etnik gruplar arasında kültürel ve dini ayrımlar olarak gösterilebilir. Bununla birlikte, birtakım önemli siyasi olaylar Yugoslav Cumhuriyeti'ndeki gerginliğin daha da kötüleşmesine neden olmuştur. 1980'de Tito'nun ölümünden sonra, 1974 anayasası hükümleri sekiz il temsilcisinin ortak bir başkanlığını ve bir federal hükümeti kurarak federal hükümetin gerçek gücünün Sırbistan'daki cumhuriyetlere ve özerk organlara etkili bir biçimde aktarıldığını doğrulamıştır. Ekonomik, kültürel ve siyasi politikalar konusunda çok az davası bulunmaktadır. Ayrıca, dış faktörlerin de önemli bir etkisi vardır. 1989'da Doğu Avrupa'da komünizmin çökmesi, Almanya'nın bir yıl sonra birleşmesi ve yakın gelecekte Sovyetler Birliği'nin dağılması Sırbistan'ın siyasi istikrarını bozmaktaydı.

Doğu Avrupa ülkeleri, komünist hükümetten, serbest seçimlerden ve piyasa ekonomilerinden ayrılırken Batı'nın Yugoslavya'ndan uzak durması, neredeyse çökmekte olan Yugoslav ekonomisini korumak için gereken geniş ekonomik ve mali desteğin zarar görmesine sebep olmuştur.

Slovenya, 1990 yılında "egemenlik" ilan eden ilk ülke olmuş ve mecliste Sloven yasasının, Yugoslav yasasında bir öncelik olduğuna dikkat çekmiştir. Slovenya'dan sonra Hırvatistan, ondan sonra da Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan etmiştir.

Slovenya ve Hırvatistan, Yugoslavya'yı federal bir devletten bir konfederasyona dönüştürmek için birlikte çalışmaktaydı. George W. Bush yönetimi sırasında, öncelikle, Sovyetler Birliği, Almanya ve Basra Körfezi'ndeki kriz üzerine odaklanması üzerine, Yugoslavya Soğuk Savaş döneminde jeostratejik önemini yitirmiştir. Washington, Yugoslav krizinin kanlı hale gelmesi durumunda Batılı müttefikleriyle sınırlı koordinasyon sağlamak için 1990 yazında Batı Avrupa hükümetleri ile olan "bekle ve gör" tutumunu sürdürmüştür. Aynı zamanda Yugoslavya'daki cumhuriyetler arası ilişkiler kontrol dışı kalmıştır. Slovenya'da, Aralık 1990'da bağımsızlık için ezici bir çoğunluk oy vermiştir.

Slovenya Batı odaklı, müreffeh ve coğrafi olarak izole edilmiş bir ülke olduğu için bu ayrılma anlam kazanmaktadır. Ancak bu ayrılma, şiddet olmadan başarılabileceği anlamına gelmekteydi. Slovenya'dan sonra bağımsızlık isteyen ikinci ülke Hırvatistan idi. Sağcı partinin genel başkan yardımcısı Franjo Tudjman Nisan 1990'da HDZ (Hırvat Demokratik Birliği) tarafından Hırvatistan'ın ilk özgür seçimlerini kazanmıştır. Sloven reformcular gibi Tuđman ve HDZ Yugoslavya'dan daha fazla özerklik istemiştir. O, Sırpları yeni ulusun eşit vatandaşları olarak anma kararını kaldırmıştır. Ustaşa tarafından benimsenen, kırmızı-beyaz dama işareti bayrağı ve kuna parası da dahil olmak üzere bu sembolleri yeniden ortaya çıkarmıştır. (Bu sembollerin çoğu Ustaşa dönemine dayanırırken, Ustaşa ile olan ilişkileri nedeniyle geri döndürülemez bir şekilde kirletilmişti.) Büyük babalarının Ustaşa tarafından katledildiğini dikkate alarak Hırvatistan'da yaşayan 600 bin Sırp, duvardaki yazıları görmüş ve ayaklanmaya başlamıştır.

İlk çatışmalar Sırp nüfusun çoğunlukta olduğu Hırvat şehir Knin'de gerçekleşmiştir. Tudjman, Hırvatistan polis memurlarının yeni bir üniforma giymesi gerektiğini belirtmiş fakat bu giysiler çarpıcı bir şekilde Nazi dönemi Ustaşa giysilerine benzemekteydi.

Bu durumdan dolayı rahatsızlık duyan, öfkelenen ve Slobodan Miloseviç tarafından kışkırtılan bu Knin'deki polisler, bu durumu reddetmişlerdir. Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilan ettiği tarihte (25 Haziran 1991 - Slovenya ile aynı gün), kanlı bir savaşın başlangıcına zaten bulaşmış durumdaydı. Bundan sonra Hırvatistan'ın yarım milyondan fazla Sırp sakinleri hemen Hırvatistan'dan bağımsız olduklarını ilan etmişlerdir.

Yugoslav Halk Ordusu, görünürde Hırvat isyanını çökertmek ve ulusu bir arada tutmak için olaya dahil olmuştur. Çoğunlukla polislerden ve Halk Ordusu'ndan kaçan birkaç askerden oluşan zayıf Hırvat direnişi, hızla bozguna uğratılmıştır. Sırplar çoğunlukta oldukları yerleşik Hırvatistan'ın parçalarını kontrol altına almıştır; Bosna sınırı dolayında büyük bir şerit (Plitvice dahil) ve Hırvatistan'ın iç kısımlarının bir parçası (Slavonya bölgesi). Bu bölgeye, - Hırvatistan'ın dörtte biri kadarı - Sırp Krayina Cumhuriyeti (krajina "sınır" anlamına gelmektedir) adını vermişlerdir. Bu yeni "ülke" (başka herhangi bir ülke tarafından pek tanınmamaktaydı) Krajina'da yaşayan Hırvatların güvünliğinden endişe duyan Hırvatistan'ı kendi parasını basarak ve kendi ordusunu büyüterek şaşkınlığa uğratmıştır. Balkan kültürleri bazında, Bosna-Hersek, Hırvatistan'dan çok daha farklıydı; çoğunlukla Müslüman Boşnaklar (nüfusun yüzde 43'ü), aynı zamanda çok sayıda Sırp (yüzde 31) ve Hırvatlardan (yüzde 17) oluşmaktaydı. Boşnaklar kentlerde yaşama eğilimindeyken, Sırplar ve Hırvatlar daha ziyade çiftçilerdi. 1991 sonbaharında Bosna-Hersek'teki cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç bağımsızlık politikasını sürdürmekteydi.

Çoğu Bosnalı Hırvat ve neredeyse tüm Boşnaklar bu hareketi desteklerken, Bosna'nın önemli Sırp azınlığı bu harekete direnç göstermiştir. Bosnalı Sırplar yeni ve küçük bir ülkede (Bosna-Hersek) ikinci sınıf insan olmak yerine büyük bir ülkede (Yugoslavya) giderek daha baskın bir etnik grubun parçası olmayı tercih etmişlerdir. Ayrıca, Bosna-Hersek'teki Sırplar kendi devlet'lerini kurmuşlardı: *Republika Srpska* (Bosna-Hersek Sırp Halk Cumhuriyeti).

Başkan Radovan Karadziç, Slobodan Miloşeviç Yugoslav Halk Ordusu'nun yarı gizli askeri desteğini almaktaydı. Daha sonra bu ortam kanlı bir ayrılma sürecine dönüşmüştür. 1992 baharında Bosnalı bağımsızlık referandumu ortaya çıktığında Sırplar harekete geçmiştir. Sırplar, bölgesel taleplerini meşrulaştırmak için, Bosna'da yaşayan Boşnaklar ve Hırvatlar için etnik temizlik kampanyasına başlamışlardır.

Başlangıçta Karadziç'in güçleri, Sırina düzlüğü ve Sırp kontrolündeki Saraybosna'ya yakın bölgeler arasındaki Drina Nehri boyunca Müslüman çoğunluk bölgelerinin (Foca, Gorazde, Vişegrad ve Zvornik dahil) bir şeridinin kontrolünü eline geçirmiştir. Ustaşa İkinci Dünya Savaşı sırasında Sırp nüfusunu azalttığından, bu toprak üzerindeki taleplerinin meşru olduğunu düşünmekteydiler.

Tam donanımlı Karadziç güçleri, Sırp sakinlerini her karışık etnik kökenden insanlar bulunan kasabaları işgal etmeden önce boşaltmaları hususunda gizlice haberdar etmişlerdi; daha sonra kalan Boşnakları ve Hırvatları ağır bir topçu silahı ve keskin nişancı ateşiyle, yani neredeyse ortaçağ tarzı bir kuşatma ile kuşatmışlardır. Bir çok kişi olay yerinde infaz edilmiş, diğerleri tutuklanıp toplama kamplarına alınmıştır.

Hayatta kalanlar, aileleri yüzlerce yıldır yaşadıkları kasabaları terk etmek zorunda kalmışlardır. Radovan Karadziç ve generalleri tarafından düzenlenen bu ilk Bosnalı Sırp etnik temizlik dalgası, dünyanın hayal edebileceği her şeyden daha korkunç hikayeleri duymaya başlamasını sağlamıştır. Askeri birlikler bir kasabaya girip sivil insanlar, kadınlar ve çocuklar, kısacası gördükleri herkesi rastgele öldürmekteydi. Silahlı ateş sonucu ölümcül yaralanan hamile kadınlar sokakta ölüme terk edilmiş, bazı sakinler korunmak için saatlerce sürünerek kaçmak zorunda kalmış ve ailelerinin ve arkadaşlarının vurularak hemen yanlarına uçurulmalarına şahit olmuşlardır. Askerler aileleri bir araya toplamış, ebeveynleri, çocuklarının boğazları kesilirken izlemeye zorlamış ve ardından onları da öldürmüşlerdir.

Düzinelerce insan, boğazları kesilmek için köprü boyunca sıraya dizilmiş ve cansız bedenleri nehre atılmıştır. (Aşağı köylerde yaşayan köylüler cesetlerin yüzmesini görecekler ve bu sayede onların da sonlarının geleceğini göreceklerdi.) Geçmişte yaşanan çatışmalarda ibadet yerleri sınır dışı sayılmışken, şimdi Karadžiç'in güçleri camileri ve Katolik kiliseleri de hedef almaktaydı. Belki de en alçakça olan şey, çoğunlukla Boşnak kadınların tutsak edildiği ve sistematik olarak Sırp askerler tarafından tecavüz edildiği "tecavüz kampları" adlı toplama kamplarının kurulması idi. Birçoğu düşmanları tarafından kasıtlı olarak hamile bırakılmış ve kürtaj için çok geç olana dek esaret altına alınmış ve bu çocukları büyütmek zorunda bırakılmıştır. Bunlar, "Balkanlar"ı kirli bir kelime haline getiren hikayeler olarak gösterilebilir. Bosnalı Sırp saldırganlar kasıtlı olarak şiddetliydi ve dehşet verici eziyetlerde bulunmaktaydı. Liderler, askerlerini nefret dolu propagandalar ile tetiklemiş (örneğin, Boşnakların Sırp sakinleri için daha kötüye kullanacak bir köktenci İslam devleti kurma niyetinde olduklarını iddia etmişlerdir) ve onlara düşünülemez zulümleri gerçekleştirmelerini söylemişlerdir. Bu saldırıları gerçekleştiren insanlar için, savaş, on yıllardır süren algılanan haksızlıklara karşı intikam almak için bulunmaz bir fırsattı.

Yüzlerce yıldır komşularının kurbanları oldukları yönündeki mesajlarda bulunan Sırplar bunu nihayetinde bir duruş sergilemek için bir fırsat olarak görmekteydiler. Ancak üstlerinin daha zalim gerekçeleri vardı. İnsanları "kendi" topraklarından çıkarmak için değil, çeşitli grupların bir arada yaşamaması için ve buna bir daha asla izin vermemesini sağlamak için böyle bir girişimde bulunmuşlardır. Bosna-Hersek parçalanmış ve birçok “karışık” aile taraf seçmeye mecbur edilmiştir. Bir Sırp anneniz ve bir Hırvat babanız olsaydı, bir etnik köken veya diğerini seçmeniz beklenirdi ve hatta kardeşiniz sizin seçtiğinizin tersini seçebilirdi.

Bu savaşı istemeyen ve bunun neden olduğunu anlayamayan insanların çoğunluğu, komşularının ve arkadaşlarının evlerini yağmalamak ve yakmaktan ve sevdiklerine ateş etmekten sorumlu olduklarının gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştı.

Aileler ve eski komşular silahlarını birbirlerine doğrultunca, Mostar gibi gururlu ve güzel şehirler bir yıkım haline gelmiş ve Bosna-Hersek'teki insanlar sürekli bir terör ortamında yaşamaya mecbur bırakılmışlardı. Sırplar ve Hırvatlar sokaklarda acımasızca savaşırken bile liderleri Slobodan Miloşeviç ve Franjo Tudjman sırasıyla Boşnakların Bosna'yı Sırp ve Hırvat kesimlere bölmek için (Karadordevo Anlaşması) gizlice toplantı yapmaktaydı.

Boşnak Cumhurbaşkanı, Aliya İzzetbegoviç bu durumun tamamen dışında kalmıştı. İzettbegoviç, uluslararası topluluktan özgür bir Bosna devletinin barış içinde ayrılmasını desteklemek için çaresizce girişimlerde bulunmuştur. İzzetbegoviç, milliyetçilikten ziyade korkudan daha fazla motive olmuş ve Boşnak halkının hayatını korumanın tek yolu Bosna-Hersek'in bağımsız bir şekilde kurulmasının ısrarcı olduğunu belirtmiştir; Egemen bir Bosna-Hersek için barışı feda edecek, ancak Bosna-Hersek'teki barış için egemenliği feda etmeyecek demişti.

Başta Boşnaklar ve Hırvatlar, Sırpları savuşturmak için bir araya gelmiştir. Ancak, ilk savaş dalgası çökmeden bile Hırvat ve Boşnak silahlarını birbirlerine çevirmişlerdir. Hırvatlar, kendi küçük devletleri olan Hırvat Hersek-Bosna-Cumhuriyeti'nden ayrılmışlardır.

Üç grup arasında yıllarca süren kanlı bir savaş başlamıştır: Sırplar (Sırbistan'ın desteğiyle), Hırvatlar (Hırvatistan'ın desteğiyle) ve aralarında hiç kimsenin desteği bulunmayan, uluslararası kabul görmüş Boşnak hükümetini sıkıştırmışlardır. Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (UNPROFOR) - açık mavi kaskları ve etkili olamadıkları için "Şirinler" olarak adlandırılmış ve insani yardım sağlamaları için çok sınırlı yetkilerini kullanmışlardır.

Onların sorumluluğu, sivillerin askerler gibi yaşamaya zorlandıkları Saraybosna gibi yerlerde kavgaya karışıp yakalanan sivillere yalnızca göz kulak olmakla sınırlı kalmıştır. (Zamanın bir siyasi karikatürü, Bosnalı bir Sırp'ın bir Boşnak'ı bıçakla öldürmeye hazırlandığını göstermektedir; Bir BM askeri ortaya çıkar ve "Çok hızlı değil!" der, Boşnak'ı beslemeye devam eder, fakat sonra, yürümeye devam eder ve “Görev tamamlandı” der.

Ancak Sırp, kurbanı çoktan öldürmüştür.) Daha sonra BM, sivillerin korunduğu "güvenli bölgeler" belirlemeye çalışmış ancak UNPROFOR birliklerinin kendini savunma konusunda bile güç kullanmasına izin verilmediği için bu zulüme sadece tanık olarak kalmışlardır.

Bu çirkin durum, Bosna'daki savaşın saçmalığı, 2002 yılında En İyi Yabancı Film dalında Oscar'ı kazanan *No Man's Land* filminde, çok güzel bir şekilde parodi haline getirmiştir. Üç buçuk yıl boyunca Saray Bosnalı topluluğunun (bireysel etnik kökenlerinden büyük ölçüde kaçınan Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırplar olarak) hala yaşadığı Saraybosna'nın başkenti, Karadziç'in Bosnalı Sırp ordusu ile çevirilmişti.

Diğer Boşnak şehirlerinden de 1995'in Temmuz ayında meşhur Srebrenica'yı kuşatmıştır. UNPROFOR birliklerinden oluşan Hollanda birliği, General Ratko Mladiç'in Srebrenica'yı istila ederek ve çoğunlukla erkeklerin yaşadığı en az 8 bin kişinin öldürülmesi karşısında güçsüz kalmıştır. Buna ek olarak, 35.000 ila 40.000 Boşnak kadın ve çocuk zorla kentten çıkarılmış; birçoğu (bebekler dahil) yolda ölmüştür. Dört yıl sonra, Srebrenica kuşatması ve masum sivillerin Saraybosna'da bir pazarda bombalanması uluslararası toplumu harekete geçmeye ikna etmiştir. 1995 yazının sonlarında NATO, Bosnalı Sırpların yerlerini bombalamaya başlamış ve kuşatmalarını gevşetmeye ve müzakere masasına gelmeye zorlamıştır. Dayton, Ohio yakınlarındaki Wright-Patterson Hava Üssünde ABD'li diplomatlar tarafından arabuluculuk edilen Dayton Barış Anlaşmaları, sonunda Yugoslav savaşlarının sona ermesine neden olmuştur.

Dayton Barış Anlaşmaları, Bosna-Hersek'i Bosna-Hersek'ten (Boşnak ve Hırvat Federasyonu) Sırp nüfuzlu Sırp Cumhuriyeti ve karışık etnik Brcko Bölgesi olmak üzere üç ayrı birime ayırmıştır. Bu uzlaşma savaşı sona erdirmeye yardımcı olsa da, savaştan yıpranmış ve yoksul olan bu bölgeyi daha da sakatlaştıran dört bağımsız ve yedek hükümetli bir ulus yaratmıştır. Sırbistan'daki tüm bu olaylarda, bu ülkenin sakinleri Slobodan Miloşeviç rejimine karşı pozisyondaydı ve hükümetine karşı ayaklanmıştı. Siyasi yapıda değişiklikler yapılmasını istemişler ve onun yerine Vojislav Koştunica gelmiştir.

Koştunica için kamuoyu desteği ve kibirli Miloşeviç'in Eylül 2000'de erken seçim çağrısı yapmış ve mağlup olmuştur. Miloşeviç, seçim sonuçlarının geçersiz olduğunu iddia etmiş ve kararlı Sırpların başkentlerine akın etmiş ve parlamentolarına yürümüşlerdir. 1990'ların sonlarına doğru Yugoslavya'nın altı cumhuriyetinden sadece ikisi birleşmiş durumdaydı: Sırbistan (halen Kosova ve Voyvodina'yı kapsayan bölge) ve Karadağ. Ancak 2003 yılında Karadağ, bağımsızlık yolunda barışçıl yollarla ilerleyince 2006 yılında sona eren kademeli bir ayrılma sürecine başlamıştır. Yugoslav krizinin başladığı yer Sırp Kosova eyaletidir. Kosovalı Arnavut çoğunluk 1998'de Sırbistan'a karşı isyan etmiş, ancak ABD Genel Sekreteri Wesley Clark'ın NATO savaş uçakları Sırp ordusunu çekilmeye zorlayana kadar Miloşeviç'in etnik temizliğinin kurbanı olmuşlardır.

Yaklaşık on yıl kadar Kosova, Sırbistan'da hâlâ nominal olarak bütün pratik amaçlar için yer alan bir BM himayesinde kalmıştır. Kosova'nın geçici hükümeti, 17 Şubat 2008 Pazar günü bağımsızlığını "Kosova Cumhuriyeti" olarak tek taraflı olarak ilan etmiştir. ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve diğer bazı ülkeler hızlı bir şekilde yeni cumhuriyeti tanımış ancak BM resmen onaylamamıştır. Sırbistan bu harekete karşı çıkmış ve bölünmüş bölgelerle olan kendi iç anlaşmazlıklarına karışmış birkaç ülke tarafından desteklenmiştir: Rusya (Gürcistan'ın alanları), Çin (Tayvan) ve İspanya (Katalonya, Bask Ülkesi ve diğerleri). Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Balkanlar, siyasi, coğrafi, dini ve kültürel bozukluklarla karşı karşıya kalmıştır. Ancak Batı Avrupa kadar istikrarlı olan Slovenya ve Hırvatistan, Bosna-Hersek'i bir araya getirme konusunda büyük adımlar atmıştır. Makedonya kendisini Bulgaristan'a Belgrad'dan daha yakın hissetmiştir. Yugoslavya'dan ayrılan altıncı ve yedinci ülkeler ise -yeni başlayan demokrasiler- Karadağ ve Kosova olmuştur.

Eski Yugoslavya'da, özellikle savaşın en çok zarar veren bölgelerde gerginlik varlığını sürdürmektedir. Hırvatistan ve Slovenya, anlamsızca sınır anlaşmazlıkları yüzünden tartışmaya devam etmekte; Bosna-Hersek, dört özerk yönetimin verimsizliği nedeniyle sıkıntılar yaşamakta ve Sırplar, Kosova'yı geri almak için silah kullanacaklarını konusunda tedirgin bir şekilde uyarıda bulunmaktadır.

Günümüzde, Avrupa Birliği üyeliğine giden yol, grupların kendi farklılıklarını bir kenara bırakıp işbirliği yapmaları için güçlü bir motivasyon kaynağıdır.

BÖLÜM II: TÜRKİYE VE YUGOSLAVYA

2.1 Türkiye ile Yugoslavya İlişkileri

Türkiye ile Yugoslavya arasındaki görüşmeler hiç bu kadar kötü bir noktada değildi. İlk başta Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler oldukça iyi seviyedeydi çünkü güçlerini İtalyan yayılmacılığı politikasına tekrar birleştirmişlerdi. Türkiye, Yugoslavya gibi Mussolini'nin saldırgan politikalarına karşıydı ve bu durumda Türkiye Yugoslavya'ya tam destek vermişti. Türkiye ile Bulgaristan arasında huzursuzluk ve çatışmalar başladığında, Yugoslavya mesafe politikasına öncülük etmekteydi. Yugoslav diplomatları, sorunlarını çözmek için isteklerini barışçıl yollarla göstermeye çalıştı. Yugoslav raporuna göre, Bulgar askeri subayları Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne ulaşıp Trakya'yı kurtarmanın tek yolunun Yugoslavya'yla dostluğa sahip olduğunu anlamıştı. Bu nedenle, Bulgaristan'daki tüm subaylar, siyasi görüşleri ne olursa olsun, Yugoslavya ile samimi bir yakınlaşma istediler.[32]

Ankara'daki Yugoslav elçisi, bu hareketleri Bulgar Türk sınırından gelen muhtemel saldırılara karşı karakteristik bir savunma olarak yorumlamıştır. Yugoslavya'nın Türkiye'ye verdiği destek, üye ülkelere 'somut sonuçlar' veren Balkan Antantı ülkeleri arasındaki dayanışma olarak yorumlanabilir. Kısa süre sonra Stojadinovic'in Ankara ziyareti sırasında bir Türk tebliğinde; ‘çıkarların belirlenmesi ve bütün soruların görüş birliğine varılması'[33] vurgulandı. Stojadinoviç, Kasım 1936'da, ikili ilişkilerin gelecekteki yönü için ana ilkeler üzerinde anlaşarak, onları büyük güçler arasındaki çatışmalardan ve ideolojik cephelerden uzak tutmak istemekteydi. Bir başka ilke ise, dört Balkan ülkesi arasındaki dayanışmayı, Avrupa'nın bu bölgesindeki barışı sağlamak için teşvik etmekti.

---

[32]AY, Fond No.370, *Legation of the Kingdom of Yugoslavia in Turkey-Constantinople*, Ankara, document No.370-3-28, 12 Oct. 1935.

[33]AY, Fond No.370, *Legation of the Kingdom of Yugoslavia in Turkey-Constantinople*, Ankara, document No.370-14-374

Türk liderlerin olası bir Bulgar Yugoslav anlaşması kabul etmesini sağlayabileceğini söylemişti ve bunu onun kendisini Türkiye'ye yaptığı ziyaretin "en büyük başarısı" olarak görmekteydi.[34] Türk ve Yugoslav diplomatları samimiyetlerini ifade ettiyse de, Balkanlar üzerinde barış sağlamaya karar verdikleri halde Yugoslav hükümeti çift bir politika izliyordu ve muhtemelen hem Balkan Antantı Devletleri ülkeleri ile hem de açık düşmanları İtalya ve Bulgaristan için olabildiğince yakın olmak istemişti.[35]

Belgrad'daki Türk lejmanı, Stojadinoviç'in diplomatik adımlarını ve politikalarının Balkan Antantının istikrarı üzerindeki etkilerini yakından takip etmiştir.[36] Türk ve Yugoslav diplomatları, Yugoslav basınında Balkan Antantının dağılması veya zayıflaması riski bulunmadığına karar vermiş olsalar da, diplomatik durum eskisi kadar gergin kalmıştır. Türk siyasi önderliği, Yugoslavya ile aynı olmamasına rağmen, hızla değişen Avrupa'daki denge nedeniyle bir taraftan diğerine sallanmaktadır. Hem Türkiye hem de Yugoslavya acil durum planları hazırladığından, bu ülkelerin liderleri zaten yalnızca Balkan Antantı'na güvenmenin güvenliklerini garanti edemeyeceğine ikna olmuştu. Yugoslavya, Antantın karşısında kurulduğu Bulgaristan ve İtalya ile anlaşmalar imzalamıştır.

Türkiye, Londra'nın Montrö Antlaşması'nı kabul etmesinden sonra İngiltere ile olan ilişkilerini iyileştirmişti. Yine de Balkan Antantı Devletleri ülkelerinin temsilcileri, bazı ülkelerin tasavvur ettiği B planına rağmen toplanmaya devam etmişlerdir. Aslında, tüm seçeneklerin açık kalması gerektiğini düşünmekteydiler. Türk-Yugoslav askeri işbirliği, 'mihver' tehdidine karşı geldiğinde kendine güvenini ve olası bağımsızlığını ortaya koymuştur.

---

[34] M. Stojadinovic, Ni rat ni pakt. Jugoslavija između dva rata (Rijeka: Otokar Ker_sovani, 1970), p.389_90, 397_402.

[35] A. Özgiray, "Turkiye-Yugoslavya Iliskileri (1920-1938)", *Tarih Incelemeleri Dergisi*, C. XIV (1999), s. 21-22.

[36] 1936 ve 1937 yıllarında Stojadinoviç'in konuşmaları da dahil olmak üzere, Belgrad'daki Türk mirasının Ankara'ya gönderdiği raporlardan alınabilir: BCA (Türkiye'nin Başbakanı Rebuplican Archives), BMGM, No.30.10.0.0 / 252.701.5, 3 Nisan 1936; 30.10.0.0/253.702.5, 21 Temmuz 1936; 30.09.0.0/253.703.3, 17 Şubat 1937.

Ayrıca, Eylül 1937'de Türk Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu ve Yunan ve Yugoslav elçileri arasında yapılan görüşmede, Avrupa'daki rahatsız edici durumun ardından, Balkan Antantı Devletleri ülkelerinin kendi menfaatlerine sahip olduklarını ve her konuda işbirliği yapmaları gerektiğini, aynı zamanda Britanya ve Fransa'nın daha küçük ülkeleri İtalya'ya karşı yaptırımda olduğu gibi kullanıp, sonra da kendi başlarına bırakmalarına izin vermemesi gerektiğini vurgulamıştır.[37]

Aynı şey, 1938'de Temmuz ayında imzalanan Selanik anlaşmasıyla da yapılmıştır. 31 Temmuz 1938'de Bulgaristan ve Balkan Antantı ülkeleri olan Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya'nın arasında imzalanan bir antlaşmaydı. İmzacılar, eski Başbakan *Georgi Kyoseivanov* ve ikincisi için Balkan Antantı Konseyi Başkanı, *Ioannis Metaxas*, Başbakan ve Yunanistan Dışişleri Bakanıydı.[38] Anlaşma, Antant'ın, Bulgaristan'ın tek başına Antant Devletleri üyelerini tehdit edemeyeceğinin ve Bulgar hükümetinin barış politikasını izlemek istediğini fark etmesinin sonucuydu. Bunun en az iki belirtisini göstermek mümkündür. 17 Mart 1934'te Balkan Antantı tarafından Belgrad'da imzalanan bir protokol Mayıs ayında özel olarak yayınlanmış ve üyelerinin topraklarında faaliyet gösteren terör örgütlerini bastırma çabalarının başarısız olması halinde ortaklaşa Bulgaristan'ı işgal etme planları bulunduğunu ortaya koymuştur. 19 Mayıs'ta iktidara gelen yeni Kimon Georgiev hükümeti, İç Makedonya Devrimci Örgütü'nü kısıtlayarak özel vahaya tepki göstermiştir.[39]

Anlaşma, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Neuilly Antlaşması'ndan sonra Bulgaristan'a konan silah kısıtlamalarını kaldırmış ve onun, Yunanistan'a komşu olan sivil bölgeyi işgal etmesine izin vermiştir.[40]

---

[37]AY, Fond No.370, *Legation of the Kingdom of Yugoslavia in Turkey-Constantinople*, Ankara, document No.370-43-549, 8 Sep. 1937.

[38] Selanik Anlaşması, "Bulgaria and the Balkan Entente".*Bulletin of International News*, 15/16 (1938), s. 3.

[39]Marin Pundeff, "The Balkan Entente Treaties", *The American Journal of International Law*, 48/4(1954), s. 637.

[40]Gerhard Schreiber, Bernd Stegemann,Detlev Vogel, *Germany and the Second World War*, çev. Ewald Osers, Louise Willmot, Dean S. McMurry ve P. S. Falla, Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 375.

Bütün bunlarla birlikte Bulgaristan toprak revizyonizminden vazgeçmek zorunda kalmamıştır. Balkan Antantı üyeleri, özellikle Yugoslavya ve Türkiye, Antlaşma üyelerinin 1937'de olduğu kadar tam güvenliğini sağlamadığını hissetmiş ve ilave askeri sözleşmeler, öngörüldüğü şekilde yardımcı olamamıştır.

Balkan Antantı askeri saldırı yoluyla değil, üyelerinin diğer ülkelerle imzaladığı anlaşmalarla dağıtılmıştır. Bu 1941 yılına kadar olan ilişkide onları durdurmamış, yukarıdaki paragrafdaki yorumlar kadar uygunsuz hale geldiğinde olmuştur; "Yugoslavya, şimdi çağrıda bulunduğu paktın ilkelerini reddetmiştir".[41] Sonuç olarak, Türkiye ile Yugoslavya'yı Balkan Antlaşması'na yönelik tutumları açısından karşılaştırırken, şu sonuca varmak mümkündür: Türkiye'nin Balkan Antantı politikası İkinci Dünya Savaşı sırasında tarafsızlık politikasının öncülüğünü oluşturmuştur.

Ankara, Antant'ın savaştan uzak durmak için caydırıcılık aracı olarak gördüğünü söylemiştir. Türk siyasi önderliği savaşla karşı karşıya kaldığında, Ekim 1939'da güvenli tarafta olmak için İngiltere ve Fransa ile Üçlü İttifak imzalamıştır. Savaşa katılmamak için Türkiye, bu ülke ile askeri bir anlaşma yapmasına rağmen Yugoslavya'nın yardımına gelmekten kaçınmıştır. Gerçekten de, savaştan uzak durmayı başarmıştır. Yugoslavya'ya gelince, diğer iki üye ülkenin en uzun süren savaşına girmekte direnmesine rağmen 1941'de Almanya tarafından istila edilmiştir. İtilaf güçlerine coğrafi yakınlığı nedeniyle Yugoslavya, Türkiye'ye kıyasla daha savunmasız durumda idi. Yine de, Stojadinoviç'in İtilaf politikası bu güvenlik açığının temelini hazırlamıştı. Yugoslavya, Türkiye'den farklı olarak, 1937'de zaten Balkan Antlaşmasını caydırıcılık faktörü olarak görmeye başlamamıştı. Almanya'nın Yugoslavya istilasının arifesinde Belgrad, felaket karşısında son çare olarak bir askeri anlaşma imzalamış olan Balkan Antantı üyesi Türkiye'ye göndermede bulunmuştur.

[41]AY, Fond No.370, *Legation of the Kingdom of Yugoslavia in Turkey-Constantinople*, Ankara, document no.370-8-643, 10 April 1941.

2.2 1990 Yılı Sonrası Türkiye'nin Balkan Politikası

Balkanlar her zaman hem ekonomik hem de siyasi açıdan Türkiye'nin en önemli alanlarından biri olmuştur. Türkiye tarihsel olarak önemli bir bölgesel aktördür ve Balkanlar'da barışçıl ve güvenli bir ortamın kurulmasına katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Bölge son yirmi yılda Türk dış politika gündeminde belirgin bir yere sahiptir. 1990'lı yıllarda Ankara, çatışmaların sona ermesine katkıda bulunmak için girişimler geliştirerek önemli bir rol oynamaya başlamıştır.

Bu kısım, Türkiye'nin son dönemdeki bölgesel politikalarını ve bu politikaların değişimleri analiz etmektedir. Bu nedenle, 1990'dan beri Ankara bu bölgeye giderek yatırım yapmaktadır. Ancak, Balkanlar'daki bazı çevrelerde Türkiye'nin yatırımları, aynı anda güçlenmeye ve siyasi nüfuza ve Rusya'ya karşı bir girişim olarak görülmektedir ve dönemin Türkiye Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun yeni Osmanlı hedeflerini de *Stratejik Derinlik* adlı kitabında vurgulamaktadır.[42] 1920'ler Balkanlar için uygun bir barış dönemiydi. On yıl boyunca süren Büyük Bunalım'ın ekonomik felaketi sona ermişti.

Bu krizin etkisini fazla tahmin etmek zordur; Avrupa ülkelerinin geleceğini belirlemede ulusal ve uluslararası tartışmalardan daha büyük bir rolü olduğunu söylemek mümkün olabilir. Avrupa'daki ekonomik koşullar 1933 yılına kadar düşüş göstermiştir. Endüstriyel ülkelerde kötü koşullar tarıma bağımlı bölgelerde durumu daha da kötüleştirmiştir. Savaşlardan sonra, devrimciler ve felaketler yaşadıkları topraklardaki siyasi durumunu değiştirdi. Önümüzdeki yarım yüzyılda yaşam şekilleri çok derinden değişen bu toplumdu.[43] Balkanlar'da varolan siyasi ve sosyal akışın başlamasıyla birlikte Birinci Dünya Savaşı bu bölgede patlak vermiştir.

---

[42] Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.

[43] Barbara Jelavich, *History of Balkans, Vol II*, s.1, 184-185.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında sınırlar yeniden değişmiş, bu nedenle Balkanlar'da mevcut siyasi, coğrafi ve etnik bölünme derinleşmiştir.[44] Dolayısıyla bu durum, Balkanlar'daki mevcut etnik, azınlık ve sınır sorunlarına yenilerinin eklenmesine neden olmuştur.

Türkiye'nin bölgesel politikalarına anlam vermek için, hem uluslararası hem de ulusal düzeydeki değişimler göz önüne alınmalıdır. Bugün Türkiye'ye bakan küresel konjonktür, iki kutuplu sistemden farklıdır. Soğuk Savaş yıllarında, Türkiye dış politikasını belirlerken büyük güçlerin tutumlarını dikkatle analiz etmek zorundaydı. Türkiye, Balkan bölgesinde çok önemli bir tarihi oyuncudur ve bu alanda barışçıl bir ortam oluşturmak için rolü çok önemlidir. 1990 yılında Türk dış siyasetinin Yugoslavya bölgesinde mevcut olduğu çok açıkça görülmektedir. 1992'de Bosna Savaşı başladığında, karar mercileri Osmanlı mirasını artık görmezden gelemeyeceğini anlamaya başladılar.[45] Osmanlı mirası, tarihin en güçlü miraslarından biri olarak görülmektedir.

Balkan kültürü ve geleneğine bakılsa bile bugün Osmanlılar Balkanlar'da hâlâ varlığını sürdürmektedir. Türkiye'nin Balkanlar gündemi, Yugoslavya'nın ardıl savaşları yüzünden 1990'lı yıllarda güvenlik konularıyla meşgul olmuştur.

Türkiye, Bosna Savaşı ve Kosova Savaşı'nda çok da fazla olmasa da varlık göstermiştir. Yugoslavya'nın parçalanmasıyla Balkanlar'daki tüm dengeler değişmiş ve bu süreçten kaynaklanan istikrarsızlık, uluslararası barışı tehdit eder bir seviyeye gelmiştir. 1990'larda Balkanlar yıkıcı savaşlar ve etnik temizlik yaşamak zorunda kalmış; bugünkü barış ve istikrar ortamı ancak uluslararası müdahalelerden sonra elde edilmiştir. 2006'da Karadağ'ın bağımsızlık ilanlarını ve 2008'de Kosova tarafından ilan edilen bağımsızlık ilanlarını takiben, bölgedeki yeni bağımsız devletlerin sınırları kesinleşmiştir. Etnik, dini ve kültürel çeşitliliğin ve muhalefetin bol bulunduğu Balkan coğrafyası yaklaşık beş buçuk asır boyunca Osmanlı yönetimi altında kalmıştır.

---

[44] Barbara Jelavich, *History of the Balkans, Vol II*, s. 134

[45] Şaban Çalış, *Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler, Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar,* Konya: Çizgi Kitabevi, 2001.

Bu dönemde, Osmanlı yönetimi, bu çeşitli unsurları birlikte barış içinde tutmada büyük ölçüde başarılı olmuştur. Osmanlı devleti Balkanlar'ı siyasi ve kültürel bir merkez haline getirmeyi amaçlamış ve bunu yapmak için bölgeye önemli miktarda Türk yerleştirmiş ve dolayısıyla bölgedeki Türk kültürünü oluşturmaya başlamıştır. Ancak, Osmanlı'nın bölgeden çekilmesi nedeniyle bu kayıp topraklarda bırakılan Türkler, hastalık ve göç yüzünden zamanla "azınlıklar" haline gelmiştir. Osmanlı devleti yüzyıllar önce azınlıkları yönetme tecrübesine sahipti.

Ancak, şimdi, yeni bir durum söz konusudur. Balkan ülkelerinin birçoğu, kendi ülkelerindeki Türk ve Müslüman nüfuslardan rahatsızlık duymakta; onları göç etmek zorunda bırakmak ya da asimile olmaya mağruz bırakmaktaydı, bu gibi politikalar hemen hemen bütün Balkan ülkelerinin 20. yüzyılda başvurdukları resmi politikalardır. İki savaş arasındaki diktatörlükler altında, daha sonra Soğuk Savaş sırasında, 1990'lı yıllardan itibaren yeni dünya düzeninde olan Balkanlardaki Türkler çok zor zamanlar geçirmişler ve halen daha çok zor zamanlar geçirmektedirler. Bütün bu zorluklara rağmen, 1990'ların başında Balkanlar'daki Türkler ve Müslümanlar, Yunanistan'daki parlamentoya bağımsız listelerden girerek, Bulgaristan hükümetinin ortağı olarak ve Makedonya'nın temel kurucularından biri haline gelerek ve Bosna'da bağımsız bir devlet kurmak üzere oldukları bir noktaya ulaşarak önemli ilerleme kaydetmişlerdir.

Balkanlar'dan Türkiye'ye sürekli göç nedeniyle, Türkiye göçmenlere yönelik olacak sözlü tarih araştırması başlatmalı ve toplanacak materyalle bir arşiv oluşturulmalıdır. Balkanlardaki Türkler genellikle ülkede yaşıyor ve hükümet politikalarının kurbanı oldukları için eğitim görememekte ve bunun sonucu olarak sosyal liderler üretmekte zorlanmaktadırlar. Bu sorunun çözümü olarak, eğitim için Balkanlar'dan Türkiye'ye gelen öğrencilerin sayısı daha da arttırılmalı, teknik bilimler ve sosyal bilimler gibi farklı alanlarda eğitim almaları sağlanmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, uluslararası muamelelerle garanti altına alınmış Türklerin haklarının ihlallerini gözardı etmemelidir. Tarihi sorumluluk ve jeopolitik hassasiyetin yanı sıra Balkanlar'da yaşayan Müslüman-Türk topluluklarının varlığı, Türkiye'yi bölgenin sorunlarına kolayca itmektedir. Bölgesinde önemli bir ülke olan Türkiye'nin, geleneksel barışsever politikasından sapmadan ve kendi çıkarlarını koruyarak aktif bir dış politika sürdürdüğü söylenebilir. Türk hükümetleri her zaman Balkanlar'daki gelişmelere hassasiyetle yaklaşmışlardır. Türkiye'nin jeopolitik konumu, tarihi sorumluluğu, kültürel mirası ve demografik yapısı bunu gerekli kılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana, Balkanlar'da kurulan dengenin değişimi konusunda taraf tutmamış, Balkanlar'daki devletlerin iç krizlerine asla fırsatçı bir bakış getirmemiş ve bunun için hiç bir istek belirtmemiştir.

Tam tersine, her zaman her türlü insani yardım teklifinde bulunmuş ve herhangi bir sorumluluk alma konusunda çekimser olmamıştır. 1990'lı yılların başından bu yana Türkiye'nin, Bosna Savaşı'nı, Arnavut İç Savaşı'nı, Makedonya ve Kosova'daki krizleri çözme çabaları ve uluslararası topluluk ile birlikte yukarıda belirtilen yerlere birlikler gönderme kararları bunu doğrular niteliktedir.

2.3 Türkiye'nin Dış Politikasında Atılan Adımlar ve Balkanlar'daki Yansıması

Türkiye, 2002 yılından bu yana politikalarını, bu yeni vizyona dayanarak ve hedeflerini göz önünde bulundurarak, coğrafi konumundan ve tarihsel varlıklarından istifade etmeye başlamıştır. Türkiye'nin dış politika oluşturma sürecine ilişkin bazı ilkeden bahsetmek mümkündür. Birincisi, bir ülkede güvenlik ve demokrasi arasında bir denge olmazsa, çevresi arasında bir etki alanı oluşturma şansı olmayabilir.

Herhangi bir siyasi rejimin meşruiyeti, vatandaşlarına güvenlik sağlama yeteneğinden gelir; bu güvenlik, ülkedeki özgürlükler ve insan hakları pahasına olmamalıdır. Güvenliği sağlamak için özgürlükleri büyük oranda kısıtlayan yönetimler, yakında otoriter rejimler haline geleceklerdir.

Türkiye, 2002 yılından beri, güvenliği zayıflatmadan sivil özgürlükleri geliştirme yönünde bir durum sürdürmüştür. Bu, özellikle Eylül ayı sonrası terörizmin tehdidi altındaki Türkiye'nin coğrafyası için özgürlükleri kısıtlayarak özel bir merkezi ülke statüsüne kavuşmasını sağlayan iddialı fakat gerekli bir hedeftir.

Türkiye, sivil özgürlükleri her koşulda, 2007 yılında ciddi bir soruna rağmen korumuştur. Bu meydan okuma, özgürlük alanını daraltmadan teröre karşı mücadeleyi yürütmek olmuştur. Türkiye bu zorluğun üstesinden gelmiştir. Bu başarılı denge politik kültür meselesidir. Türk makamları olağanüstü hal ilan etmemiş, seçimleri ertelememiş ve seçim sonuçları süreci olumsuz bir şekilde etkilememiştir.

Bu sonuçlar, Türkiye'nin en önemli gücünün demokrasi olduğu görüşünü desteklemektedir. Seçim, teröre karşı mücadeleyi teşvik eden bir parlamento ile sonuçlanmıştır. 2007 yılı başında yaşanan kaygılara rağmen, bu durum demokrasi ve güvenlik arasındaki dengenin Türkiye'de bulunduğunu ortaya koymuştur. İkinci önemli nokta ise, Türkiye'nin komşularıyla ilgili herhangi bir problem yaşamamasıdır. Türkiye, uzun yıllar boyunca "Türkiye'nin komşularına karşı sıfır problem politikası" uygulamakta başarılı olmuştur.[46]

Buna en iyi örnek Gürcistan ve Suriye'dir. Suriye ve Türkiye'nin ekonomileri artık bir serbest ticaret anlaşması sonucunda entegre olmuştur. Buna ek olarak, Bulgaristan'ın AB'ye girişinden sonra, Türkiye'nin bu ülke ile olan ilişkileri çarpıcı bir şekilde daha da gelişmiştir. Bu başarıların tümü, Türkiye'nin komşularıyla olan ilişkilerine önemli bir katkı sağladığını göstermektedir. Bunlar, ikili siyasi, ekonomik ve güvenlik konularının ayrıntılı olarak tartışıldığı ortak kabine toplantılarıdır.

---

[46] H.E. Ahmet Davutoğlu 20 Mayıs 2010 tarihinde Dış Politika dergisinde (ABD) yayınladı*http://www.mfa.gov.tr/article-by-h_e_-ahmet-davutoglu-published-in-foreign-policy-magazine-_usa_-on-20-may-2010.en.mfa*

Bulgaristan, Azerbaycan ve Ukrayna'nın yanı sıra diğer komşu ülkelerle benzer mekanizmalar kurmaya yönelik hazırlıklar da bulunmaktadır. Türkiye'nin komşuları ve yakınlarıyla ticareti son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Türkiye'nin bölgesel konulardaki katılımını da derinleştirmesi gerekmektedir. Özellikle, Türkiye bölgedeki barış, güvenlik ve refaha katkıda bulunmalıdır.

Açıkçası, Türkiye böyle olumlu bir ortamdan fayda sağlayacaktır; bunun üzerine çalışmak Türkiye'yi uluslararası çapta proaktif bir konuma yükseltecektir. Bu yükselme, Türkiye'nin enerji, ulaşım ve kültür politikalarının uygulanması yoluyla oluşabilir. Türkiye, uluslararası politikada kendi bölgesel ayarında kendisini savunan daha etkileyici bir politika çizgisi izleyebilir. Sonuçta, Türkiye bölgede yükselen aktör ve diğer bölgesel oyuncuların endişelerine duyarlı durumda olmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda, Rusya ile dengeli bir ilişki gelişecektir. Sivil toplum ve Türk entelektüellerinin faaliyetleri bu ortak hedeflerin başarılmasına katkıda bulunacaktır. Bu ortaklık, çeşitli bölgelerdeki çatışma bölgelerine barış, güvenlik, istikrar ve ekonomik refah getirme amaçlı ortak değerler ve ilkeler rehberliğinde yönlendirilmektedir. Ayrıca AB ile ilişkiler de güçlendirilmektedir.

Türkiye'nin dış politikasını değerlendirirken, AB'yi ve Türkiye'yi birbirinden bağımsız olarak düşünmek artık mümkün değildir. AB entegrasyonu Türkiye için elverişli bir süreçtir. Fakat bu süreç hem bölgesel hem de küresel düzeyde AB'ye büyük yararlar sağlamaktadır. Türkiye'nin dış politika hedefleri ve bunlara nasıl ulaşılacağı konusundaki vizyonu çok nettir. Türk dış politikasının çok boyutlu ve dinamik doğası sayesinde, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkileri daha sıkı bir zemin üzerinde inşa edilmektedir. Türk-ABD ilişkileri, ikili işbirliği ve küresel istikrar için çalışabilecekleri bir noktaya gelmiştir. Başkan Obama'nın ilk yurtdışı gezisinde Türkiye'yi ziyaret ettiği sırada "model ortaklığı" çerçevesine giren ikili ilişkiler her iki ülke için hayati öneme sahiptir.

"Model ortaklığı" terimi, çoklu bölgesel kimlikleriyle ve küresel konularda sahibi olan Türkiye ile bölgesel ülkelerle uzun süreli bağları olan ve küresel istikrar için doğrudan sorumluluğu olan ABD arasındaki üst düzey işbirliğinin önemini vurgulamaktadır.

Türkiye, önümüzdeki on yıl için birden fazla hedefe sahiptir: Birincisi, tüm AB üyelik koşullarını sağlamak ve 2023 yılına kadar etkili bir AB üyesi haline gelmeyi hedeflemektedir. İkincisi, güvenlik ve ekonomik işbirliği konularında bölgesel entegrasyon için çaba göstermektir.

Üçüncüsü, bölgesel çatışmaların çözümlemesinde etkili bir rol oynamaya çalışmaktır. Dördüncüsü, tüm küresel arenalara katılmaktır. Beşincisi ise, uluslararası kuruluşlarda belirleyici bir rol oynayacak ve dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri haline gelmektir. Bu hedefler, dünya toplumuna özgün bir katkı yapabilecek güçlü ve saygın bir Türkiye inşa etmeyi amaçlamaktadır. Bunları gerçekleştirmek için Türkiye her yönüyle ve her alanda ilerleme kaydetmeli, küresel istikrar ile ilgili her konuyla ilgilenmeli ve buna göre katkıda bulunmalıdır. Bu kolektif çaba bu yüzyılda Türkiye'yi küresel bir aktör yapacaktır. Türkiye'nin eylemleri, zengin tarihi ve coğrafi mirası ile kendisine bırakılan büyük bir sorumluluk duygusuyla ve küresel istikrar ve barışın öneminin derin bir bilinci ile sağlanmaktadır.

Bu girişimler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yıldönümü olan 2023'e yaklaşırken, Türkiye'yi küresel bir aktör yapacaktır. Modern Türkiye'nin ekonomik ve sosyal başarıları tartışmaya kapalıdır. Dünya Bankası verilerine göre, 2010'daki modern Türkiye, dünya ekonomisinde 17. sırada yer almıştır. Konferansa katılan bir kişiye göre, nüfusun yüzde 75'inden fazlası kentsel alanlarda yaşayan dinamik bir ülkedir.[47]

Kentleşme, zihniyetin değişmesine ve toplumdaki yaygın muhafazakar ve ataerkil tutumların zayıflamasına, Türklerin komşuları arasındaki imajının değişmesinde katkıda bulunmuştur. Güçlü ekonomi ve kentleşme, bölgenin gayrimüslim bölgelerinde Türkiye'nin değişen imajının bir parçasıdır. Gayrimüslimler için Türkiye modern bir devlettir ve Müslümanlar için devlet, dini kimliğinini değiştirmeden geliştirilebileceği modern bir yapıya örnektir. Bu görüş Balkanlar'da da vardır. Türkiye ekonomik, kültürel ve sosyal gücünü somut politikaya kolayca entegre edememektedir.

[47] Radenko Šćekić, "Neke analize i Presjek Savremenog Spoljno Političkog Angažmana Turske i Rusije u Regionu Jugoistočne Evrope“, *Karadağ Üniversitesi Tarihsel Enstitüsü,* Podgorica, 2013. s.71.

Bunun görünür bir örneği, yeni Türk dış politikasıdır. Bu politikaTürkiye'nin geniş ekonomik, kültürel etkisi olan ülkelerde ve bölgelerde, Türkiye'nin gücünü ve etkisini artırmak için geniş bir yelpazede araç kullanmayı amaçlamaktadır. Örneğin, Orta Asya'da Türkiye, bölgedeki ülkelerin en aktif ortaklıklarından biridir ve çok önemli bir yatırımcıdır.

Türkiye, Kafkasya'da, Dağlık Karabağ bölgesi üzerindeki Azerbaycan-Ermenistan çatışması açısından, en önemli faktörlerden biridir. Ayrıca Gürcistan'da (Abhazya) da önemli bir faktördür. Orta Doğu'da bu Batı ülkelerine, İran'ın nükleer programının gelişimi, İsrail'le olan ilişkiler gibi önemli konularda meydan okumakta tereddüt etmemektedir, aynı zamanda Libya'nın müdahale politikasında bunu açıkça desteklemektedir. Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Türkiye'nin 2009 yılı Ekim ayında Saraybosna'da Batı Balkanlarla olan ilişkilerini yeniden belirleme gerekçelerini aktardığı ünlü konuşmasını yapmış ve Türkiye'nin Balkanlar ve yeni dış politikasının amacı olarak, Balkanların altın çağını yeniden yaratmaya ve kurmaya çalışacağına söz vermiş ve Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'da düzenin kurulmasının önemini belirtmiştir.[47] Türkiye, Balkanlar'a komşu bir bölge olarak bakmaktadır. Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Balkanlara yaklaşımıyla ilgili resmi belgesinde, "Türkiye'nin tarihi, kültürel ve insani bağları olan Balkan ülkeleri ile mümkün olan en üst düzeyde ilişkiler geliştirmektedir, ayrıca Türkiye, bölgesel barış ve istikrarın var olan ortamını güçlendirmek, Türkiye'nin Batı ve Orta Avrupa ile ulaşım bağlantılarını açık tutmak için çalışmaktadır" denmiştir.[48]

[47]Ahmet Davutoğlu'nun, "Osmanlı mirası ve Balkan Müslüman Toplulukları" konulu konferansın açılış töreninde yaptığı konuşma "Saraybosna'da (16 Ekim 2009, Cuma) *http://www.docstoc.com/docs/71671852/Davutoglu_transcript_dzs*

[48] Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, Balkan bölgesi ile ilişkiler, *http://www.mfa.gov.tr/Relations-With-The-Balkan Region.en.mfa*

Bu yüzden Türkiye, devletler AB üyesi olsun olmasın, Balkanlar'a tek bir bölge olarak bakmaktadır ve bu Türkiye'nin dış politikasının jeopolitik önemini vurgulamaktadır. Türk seçmenler dış politikaya karşı çok hassastır.[49] Batı Balkanlarda yaklaşık 10 milyon Türk vatandaşı vardır.[50]

Ataları, 19. ve 20. yüzyıllarda birçok göç dalgası sırasında Türkiye'de yerleşmiştir. Bakan Davutoğlu'nun söylediğine göre, Türkiye'de Bosna ve Arnavut kökenli yaşayan insanlar Bosna-Hersek (BH), Kosova ve Arnavutluk'tan daha fazladır. 1990'lı yılların başından bu yana Türkiye, 21. yüzyılın ilk on yılında ekonomik güçlenmeyi hızlandıran Balkanlar'daki ekonomik atılımını başlatmıştır. Türkiye, güvenlik ve ikili ekonomik ilişkiler alanında Balkanlar'da görev yapmaktadır.

Türkiye, Kosova'yı bağımsız bir devlet olarak tanıyan ilk devletlerden biriydi ve daha sonra bu bağımsızlığı tamamlamak için Kosovalı elitlere büyük siyasi destek sağlamıştır. Türkiye'nin Balkan politikalarının dört önemli sınırlaması vardır: Din ve tarih üzerine aşırı vurgu, bölgesel aktörlerin algılamaları ve yanlış anlamaları, kendi gücünü abartma ve iç siyasette kendi Avrupalılaşma eğilimleridir. Türk dış politika yapıcıları, retorik ve tutumlarının diğer bölgesel aktörler tarafından yanlış algılandığını veya nasıl algılandığı dikkate almamıştır. Bu, bir ülkeden diğerine büyük farklılık göstermekteydi. Örneğin, Boşnaklarla dostça ilişkiler kurmasına rağmen, Sırp Cumhuriyeti ile olan ilişkisi tamamen farklı bir düzen izlemiştir. Türkiye için en büyük zorluk, usûlî demokrasiden gerçek demokrasiye geçip geçmeyeceğidir, çünkü etkili bir bölgesel güç olma özelliği, demokratik yapılarının kurumsallaştırabilir olmasına bağlıdır.[50]

---

[49] Türk Siyasi Araştırmalar Enstitüsü (TESEV) tarafından yapılan araştırmaya göre, seçmenlerin% 51'i dış politikaya ilgi gösterirken,% 65'i mevcut hükümetin dış politikasını destekliyor.

[50] S. Gangloff, The Impact Of The Ottoman Legacy On Turkish Policy In The Balkans, 1991-1999, Ceri, 2005, s.10, 26 Haziran 2011 erişildi, Internet Addres *Http://Www.CeriSciencespo.Com/Archive/Nov05/Artsg.Pdf*.

[50] Z. Öniş, M. Kutlay, "Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economyof Turkey in the Age of BRICs", *Third World Quarterly*, 34/8(2013), s. 1418.

Balkanlar'da Türkiye'nin dış siyaseti konusunda bazı kısıtlamalar olduklarını göstermiştir, çünkü din ve tarih üzerinde çok fazla odak noktası vardır. Türkiye, bölgesel aktörlerin algılamalarını ve yanlış algılarını görmezden gelmemeli: ulusal politikada kendi gücünün abartılması konusunda dikkatli olmalıdır.

2.3.1 İkili diplomasi: Türkiye ve Balkanlar

Balkan'da Türklerin yenilenmesi oldukça normaldir, çünkü Osmanlı İmparatorluğu bu bölgede yaklaşık 500 yıldır hüküm sürdükten sonra önemli Türk toplulukları orada kalmıştır. Türkiye şu anda hem ekonomik hem de politik açıdan ortaya çıkan bir bölgesel güçtür. Dolayısıyla, en azından Türk liderlerin mevcut hükümetin güvenlik ve ekonomik ilerleme gibi hedeflerine hizmet edebilecek daha çağdaş bir topluluk veya topluluk biçimini akılda bulundurmaları mümkündür.

Ancak, bölgedeki tek güçlü aktör Türkiye değildir. Yaklaşık 20 yıl boyunca çeşitli şekillerde angaje olan Avrupa Birliği, bazı devletleri (Bulgaristan ve Romanya) kabul etmiş, bazı devletleri üyelik veya aday üye olarak atamış (Hırvatistan, Sırbistan, Makedonya ve Karadağ),bazılarını ise (Arnavutluk, Bosna Hersek) potansiyel aday üye olarak seçmiştir. Brüksel bu bölgeye AB üyeliği ihtimaline dayanan bir tür uluslararası siyasi topluluk önermektedir.[51] Osmanlı yönetimi 1300'lü yılların ortalarında Balkanlar'da başlamış ve 1400'lü yılların sonuna kadar tamamen kurulmuştur. Düşüş ve tekrarlanan savaşlar daha sonra zayıf bir imparatorluk üretmiş, bölge fethedilen halkların isyanı için olgunlaşmıştır.[52] On dokuzuncu yüzyıl boyunca, çeşitli Balkan ülkeleri hem başarılı olan, fakat aynı zamanda baskı yaratan Osmanlı yönetimine meydan okumuştur.

[51] Dışişleri Bakanlığı yetkililerleriyle yapılan görüşmeler, Haziran 2011, Ankara, Türkiye.
[52] Peter F. Sugar, Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354–1804. A History of East Central Europe

Yunanistan, Sırbistan ve Romanya özerklik ilan etmiş daha sonra bağımsızlık ilan etmiştir, bu devletleri ardından Bulgaristan ve Karadağ izlemiştir.[53] Yaşanan ayaklanmalar ve savaşlar maliyeti arttırmış; padişahın egemenliğini korumak ve başta Rusya ve Habsburg İmparatorluğu olmak üzere, dış güçlerinpadişah üzerinde söz sahibini önlemek için kaynaklar kullanılmıştır. Balkanlar'ın istikrarı Türkiye'nin en önemli ilgi alanı olmuş ve bu ilgi orduyu da etkilemiştir. Türk askeri ve polis teşkilatları, BH, Kosova ve Makedonya'daki çatışma sonrası barış uygulama ve barış misyonlarında önemli bir rol oynamıştır. Türkiye siyasal ve ekonomik nüfuzun yükselişi ile bu görevlere en çok katkıda bulunan ülkeler arasındadır. Türkiye ayrıca, askeri işbirliğini, farklı alanlarda bölgedeki ülkenin ordu ve savunma bakanlığı ile birlikte çalışan ikili plana kaydırmıştır.

Türkiye savunma ve güvenlik alanında bölgedeki ülkelerle işbirliğini hem nitelik hem de nicelik olarak geliştirmiştir, ayrıca askeri teçhizata yardım etmekte ve çeşitli eğitim ve kurslar sağlamaktadır. Bu askeri işbirliği, siyasi ilişkilerin yoğunluğu ile bağlantılıdır ve eğitim programlarından askeri altyapı modernizasyonuna kadar değişmektedir (örneğin, Arnavutluk'taki Valon, burada Türk birlikleri, deniz donanma okulları ve Kuchova'daki askeri havalimanının yeniden yapılandırılması). Ayrıca Türkiye hem Sırbistan hem de Karadağ ile askeri alanda daha iyi bir işbirliği içindedir. Kraljevo yakınlarındaki askeri havaalanı "Morava" Ladjevci askeri havalimanının sivil havalimanına dönüştürülmesi için, Ekim 2011'de 10 milyon dolar katkıda bulunmuştur. Karadağ ile işbirliği, öncelikle NATO Üyelik ve İşbirliği Eylem Planı kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlere ve bu iki ülkenin Deniz Kuvvetleri'ne dayanmaktadır.

Savunma alanında bir işbirliği anlaşması yapmak için müzakereler halen sürmektedir. Bölgedeki Türk askeri politikasının merkezi NATO olarak kalmaktadır ve Türkiye bu ülkelere Avrupa-Atlantik hedeflerine yönelki destek vermektedir. Batı Balkanlar'da sürdürülebilir istikrar, elde edilmek istenen bir hedeftir.

[53]Charles and Barbara Jelavich, *The Establishment of the Balkan National States, 1804–1920*; Seattle and London, University of Washington Press 1977.

Bununla birlikte, silahlı çatışma tehlikesi geçmiş meselesidir. Türkiye şu anda bölgedeki diğer oyuncuları ekonomiye katkının sadece faydalı değil aynı zamanda da gerekli olduğunu ikna etmeye çalışmaktadır. Geleneksel olarak, Balkanlar'ın istikrarı AB üyelik süreciyle bağlantılıdır.

Direkt AB perspektifi olmayan bir ülke olan Türkiye, 2009'dan bu yana arabuluculuk girişimleri ve stratejik yatırımlar yoluyla Balkanlar'da sürdürülebilir istikrar gelişimini sunmaya çalışmaktadır. Seçkin bir Polonyalı analist Adam Balcer'e göre Türkiye, AB üyeliğinin daha fazla süreceği durumda sayabileceği nüfuz alanı yaratmak istemektedir.[54] Batı Balkanlar'da istikrarlı bir etki kesinlikle Türkiye için siyasi bir sermayedir.[55]Aynı zamanda, tüm Batı Balkan ülkeleri ile iyi ilişkiler, Türkiye'nin zorlu hedefi AB'ye üyeliği için çok yararlı olacaktır, özellikle de bu ülkeler Türkiye'den önce AB'ye girerse.

Türkiye'nin bölgedeki NATO çerçevesiyle ilgili dış politikası genelde AB girişimlerine aykırı olmamasına rağmen, bazı bağımsız hareketler Brüksel'de kafa karışıklığına neden olmuştur.

Türk diplomatlar, Balkanlar üzerinde arabuluculuk yapmak istediklerini ve kabul edilebilir çözümler bulmalarının, barışa katkıda bulunmalarına faydalı olacağını söylemiştir. Türkiye Arnavutluk, Belçika, Bosna-Hersek, Makedonya ve Karadağ ve Sırbistan ile işbirliği yapan "AB-Yapı Projesi" nin başkan ülkesidir.[56] Bu çerçevede, yeni kurulan Yunus Emre Enstitüsü, kapsamlı bir kültür politikası düzenini somutlaştırdığı için dünyadaki çeşitli ülkelerdeki Türk dili ve kültürünü teşvik ederek özel bir öneme sahiptir.

---

[54] Adam Balcer, "Turkey And The Western Balkans: A View From Poland", *Demos Evropa*, ISAC Fund, 2011, *http://www.isac-fund.org/ download/Turkey-and-the-Western-Balkans-eng.pdf*

[55] Doga Ulas Eralp, SETA Policy Brief No 46, Turkey and Bosnia and Herzegovina: A Future Reflecting on the Past, August 2010, s. 9.
http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=44343&q=turkey-and-bosnia-herzegovina-a-future-reflecting-on-the-past

[56] Avrupa Komisyonu Türk inşaat derneğine fon veriyor, Hürriyet Daily News, February 9, 2011, *http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=turkish-construction-association-gets-fund-fromeuropean- commission-2011-02-09.*

Türkiye'nin bölgeye olan ilgisinden dolayı, Balkan bölgesindeki enstitüler vasıtasıyla kurulan kültür merkezleri özellikle Makedonya, Bosna Hersek, Kosova ve Arnavutluk'ta açılan merkezlerle, dil kursları, film gösterimleri ve edebi etkinlikler organize etmektedir.

Yine de, Türk etkisi, sadece bazı üye ülkelere değil, bir bütün olarak AB'nin etkisine halen karşı koyamamaktadır. AB, Avrupa Birliği Müktesebatı'nın benimsenmesiyle, yani devletin ve sistemlerinin AB normları ve standartlarının benimsenmesi yoluyla yapısal entegrasyon sağladığı için, Batı Balkan ülkelerinin vatandaşları ve elitleri arasında en büyük etkiye sahip olmayı sürdürmektedir. Bu, Rusya, Çin veya Türkiye ile ve hatta ABD ile NATO aracılığıyla "stratejik ortaklıklar"dan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Türkiye ile arasındaki ittifak ve arabuluculuğa güvenilmesi, kısa vadede temyiz olmasına rağmen, Balkan ülkelerinin herhangi birinde değil, Ankara'nın iradesine bağlıdır.

Ancak konferanstaki bir katılımcıya göre, AB için sınırsız bekleme durumunda, Ankara ittifakının çeşitleri giderek cazip bir seçenek haline gelebilir.[57]Türkiye, nişanını şimdi "Balkan Gordian Düğümleri"nden bazılarını Batı ülkeleri doğrultusunda dağıtabilen bir ülke olarak göstermeye çalışmakta ve böylece Atlantik'in her iki tarafındaki konumunu korumayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, Avrupa perspektifinin sınırlılığının farkındalığı nedeniyle, Türkiye, AB'nin dış politikasındaki önemini de göreceleştirmiştir.

Dolayısıyla, geleneksel olarak Türkiye için çok önemli olan Balkanlar'daki istikrar, reformlar yoluyla olan istikrarın Avrupa versiyonundan bağımsız olarak şu anda hedefidir. Dolayısıyla AB, bölgenin entegrasyonunu yapmak için hazırlıksız olursa, Türkiye AB'ye ve kendi sınırlamalarına bakmaksızın, bu bölgede istikrarı sağlamaya çalışmayı hedefleyebilir.

[57] Kosovalı siyasetçi Veton Suroj Güneydoğu Avrupa'daki Arnavut toplulukları için neo-Osmanlı ittifakının "Üç Arnavut Derneklerinin Regresyonu" analizindeki olası cazibesine işaret etti:Regression Of Three Albanian Societies", Minhen:Südosteuropa Mitteilungen, 04/2011, s. 17.

Balkanların istikrarını, Türkiye'nin ekonomik ve ulaştırma çıkarlarıyla ve Türkiye'deki iç siyasi durumla bağlantılandırmak, Türkiye'nin bölgedeki çıkarlarının genişliğini göstermektedir. Bunlar Türkiye ile AB arasındaki karmaşık ilişkilerin denklemine eklenirse, Türkiye'nin körü körüne yalnızca bir partiyi destekleyemeyeceği açıktır; zira bu durum ne istikrara götürecek ne de Türkiye Brüksel'de sempati kazanmasına sebep olacaktır.

2.3.2 Bölgesel Güvenlik Konuları

Genişleme politikası, AB politikalarının en güçlü araçlarından biridir. AB'nin istikrar, güvenlik ve çatışmayı önlemesi stratejik çıkarlarını gerçekleştirmeye hizmet etmektedir. Bu politika, refah ve kalkınma fırsatlarını artırmaya, hayati önemde olan taşımacılık ve enerji güzergâhlarını iyileştirmeye ve AB'nin dünyadaki önemini arttırmaya yardımcı olmuştur. Mayıs 2009'da AB, 2004 genişlemesinin beşinci yıldönümünü kutlamıştır. Mevcut genişleme gündemi, gerekli şartları yerine getirdiği zaman AB üyeliği ihtimali bulunan Batı Balkanlar ve Türkiye ülkelerini kapsamaktadır. Avrupa perspektifi barış ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunarak ortakların, Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ve aynı zamanda bölgesel güvenliğin korunması gibi büyük güçlüklerle baş etmesine olanak sağlamıştır.

Bu bakış açısı, Batı Balkanlar ve Türkiye'nin siyasi ve ekonomik reformlarını güçlü bir şekilde desteklemektedir. AB'nin stratejik çıkarları, üzerinde anlaşılan ilkelere ve koşullara dayalı olarak bu sürecin hızını korumaktır. İstikrarın korunması konusundaki bu ilgi, son zamanlarda Güney Kafkasya da dahil olmak üzere AB'nin doğusundaki istikrar tehditleri ışığında daha da belirgindir. Türkiye'nin enerji güvenliği, çatışma önleme ve çözümleri, Güney Kafkasya ve Orta Doğu'daki bölgesel güvenlik gibi kilit alanlarda AB'nin stratejik önemini kazanmıştır.

Ülkenin müzakereler ve devam etmekte olan reformlar yoluyla AB ile ilişkileri, birçok zorlukla karşı karşıya olan bölge için Türkiye'yi istikrar unsuru haline getirmektedir. Avrupa'daki mevcut güvenlik ortamı, Batı Balkanlar'da istikrarı sağlamaya ve reformların iyileştirilmesini sağlamaktadır.

Bu temelde, Avrupa Konseyi'nin Aralık 2006'da tanımladığı genişleme konusundaki yenilenmiş mutabakatın tutarlı bir şekilde uygulanması, artık her zamankinden daha da önemlidir. Bu uzlaşı, AB'nin yeni üyeleri entegre etme kapasitesiyle birlikte, taahhüdün konsolide edilmesi, adil ve katı şartlar ile kamuoyuyla daha iyi iletişim ilkelerine dayanmaktadır.

AB, genişleme sürecinin kalitesini iyileştirmek için, özellikle önceki genişlemelerden edindiği dersleri dikkate alarak, belli başlı adımlar atmıştır. En başta, hukukun üstünlüğü ve iyi yönetim gibi konulara daha fazla dikkat edilmektedir. Aday veya potansiyel adayların AB'ye yaklaşımı, ülkenin uyguladığı siyasi ve ekonomik reformların hızını ve üyelikten doğan hak ve yükümlülükleri Kopenhag Kriterleri uyarınca tam olarak üstlenebilme kapasitesini yansıtmaktadır. Bölgesel güvenlik işbirliğinin korunması, Batı Balkan ülkelerinin en önemli çıkarlarından biridir.

Siyasi istikrar, güvenlik ve ekonomik refah yaratmada önemli bir faktördür. Bölgesel işbirliği, organize suç, yolsuzluk, sınır yönetimi ve yasadışı göç gibi kilit güvenlik zorluklarını ele almaya vesile olmaktadır. Batı Balkan ülkelerindeki güvenlik işbirliğinin bölgedeki istikrarın en uygun göstergesi olduğu düşünülürse, Batı Balkan toplumlarının son savaşlarda en faal olan kısımları arasındaki işbirliği gerekmektedir. Bölgesel güvenlik işbirliği Batı Balkan ülkeleri için yeni bir konu değildir. Bunlar zaten Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Orta Avrupa Girişimi (CEI) ve Orta Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (CEFTA) gibi çeşitli bölgesel Avrupa gruplarının üyeleridir.

Daha da önemlisi, AB ve NATO ya da Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlerin üyeleri olmak için ortak irade, ortak politik çıkarlar ve uluslararası çevreyle ilgili benzer tutumları ifade etmektedir.

Bölgesel işbirliğinin dış baskısı, devletler arasındaki güvenlik işbirliğini teşvik eden ek bir faktördür. Bu, Kosova'daki savaş sonrasında özellikle sonradan bir Bölgesel İşbirliği Konseyi'nde gelişen bir İstikrar Paktının oluşturulmasına sebep olmuştur. Bölgesel güvenlik işbirliği, Batı Balkanlar'da organize suç, bölgeye yabancı yatırımlar çekilmesi ve afete hazırlık durumunun güçlendirilmesi gibi konularda mücadele etmek için gereklidir.

İki organizasyonun sadece komşularıyla ilişkilerinde olgunluk gösteren ülkelerde yer alması nedeniyle, işbirliğinin teşvik edilmesi AB ve NATO üyeliğinin kriterlerinden biridir. Bununla birlikte, bölgesel işbirliği AB ve Avrupa-Atlantik entegrasyonunun yerini almasıyle karıştırılmamalıdır. Bölgesel işbirliği gelecekteki AB ve NATO üyeliği için önemli bir hazırlık olarak görülmelidir. Batı Balkan ülkelerinin Avrupa-Atlantik yapılarında potansiyel olarak üyeliğinden kaynaklanan büyük fayda, AB ve NATO organları ile fazla resmi olmayan fakat aynı zamanda daha etkili bir iletişim olanağıdır.

Batı Balkan ülkeleri, bölgesel güvenliği geliştirme ve AB entegrasyonuna doğru ilerleme konusunda önemli ilerleme kaydetmişlerdir. Özellikle Bosna-Hersek'teki (BH) Sırbistan ve Kosova arasındaki ikili ilişkilerde ve Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya'nın AB üyeliği konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Bölgesel güvenlik işbirliği alanındaki en büyük katkı, Sırbistan ile Kosova arasındaki çerçeve anlaşmanın imzalanmasıydı ve bu anlaşma ikisi arasındaki barışçıl ve düzenli iletişimi sağlamak için temel oluşturmuştur.

Bölgesel güvenlik işbirliğinde yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, herkesin ilgisini gerektiren güvenlik zorlukları hâlâ bulunmaktadır. Balkanlar'ın uzun vadeli güvenlik ve istikrar kazanması için örgütlü suç, siyasi aşırıcılıkla ve radikal yapılarla mücadeledeki gelişmeler önem arz etmektedir. Batı Balkanlar'da sıradan suçlarda belirgin bir düşüş vardır, ancak örgütlü suçlar ve yolsuzluk hala mevcuttur. Organize suçlar çoğunlukla uyuşturucu kaçakçılığı, insan ticareti ve kara para aklama şeklindedir.

Bu faaliyetler, işini kötüye kullanan kolluk kuvvetleri tarafından kolaylaştırılmıştır. Yakın gelecekte Batı Balkan ülkelerinin karşı karşıya kalacağı çeşitli zorluklar vardır. Örgütlü suç örgütleri, bölgedeki ülkelerde aşırı milliyetçiliğin ve aşırılıkçılığın yaygınlaşmasına ve yasadışı ürünlerin AB'ye ihraç edilmesine katkıda bulunmaktadır. Buna ek olarak, Batı Balkan ülkeleri silah kaçakçılığı ve diğer tür organize suçlarla mücadele etmek durumundadır.

Bu tehditlerin üstesinden gelmek için gerekli önlemler mevcuttur ancak bunlar her zaman uygulanmamaktadır. Zayıflamış devlet kurumları, siyasi ve cezai yaptırımların, insan kaynaklarının ve mali kaynakların olmamasından kaynaklanmaktadır.[58] Türkiye, yeni bir Avrupa güvenlik mimarisi oluşturulmasında inkar edilemez bir role sahiptir.

Avrupa genç demokrasilerini NATO, AB ve Batı Avrupa Birliği'ne çekmek için ortak bir yaklaşım izlerken, Türkiye'nin AB ve BAB'a tam üyeliği konusunda benzer bir tutum benimsenmelidir. Türkiye, Balkan ülkesi olarak, Balkanlarla yakın tarihi, kültürel, sosyolojik ve coğrafi bağlara sahiptir. Balkan yarımadası Türkiye için büyük önem taşımaktadır çünkü Balkanlar, Türkiye'yi Avrupa'yla ilişkilendirmektedir. Bölgede yapılan düzenlemelerde Türkiye meşru menfaatlere sahiptir. Türkiye'nin dünyanın bu bölgesindeki barış ve istikrarın çıkarlarına hizmet etmek için iyiliksever durumdadır ve ayrıca önemli bir etkiye sahiptir. Balkan barışı, Balkan Müslümanları ile Hıristiyan vatandaşları arasındaki birliktelik ve işbirliğine açıkça bağlıdır.

Laik seçenek, hem bölgenin Müslüman ve Hristiyan halkları için geleceğin yoludur. Balkan ülkeleri Avrupa'nın entegre yapısı içine dahil edilmelidir. Avrupa için ideallerini ve değerlerini paylaşan tüm ülkeleri kucaklamak için altın bir fırsat vardır. Avrupa ile entegre bir Türkiye, Balkan ülkelerinin Avrupa ile entegrasyonuna katkıda bulunacaktır.

---

[58] Belgrad Center for National Security, *http://www.iapss.org/wp/2014/03/10/challenges-in-the-regional-security-cooperation-of-the-western-balkan-countries/-March,*2014.

Eski Yugoslavya'daki düşmanlıkların ortaya çıkmasından bu yana, Türkiye ısrarla uluslararası toplum için İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yapılan en kötü zulüm ve trajedilerin önlenmesi için çağrıda bulunmuştur. Türkiye, Bosna-Hersek'in egemenliğini ve toprak bütünlüğünü daima desteklemiş ve sorunun adil ve kalıcı bir çözüm bulma çağrısında bulunmuştur. Bosna-Hersek'teki durum geçtiğimiz so yıllarda NATO'nun etkili ve kararlı müdahalesinin yanı sıra ABD tarafından başlatılan övgüye değer diplomatik barış süreci ile Dayton Anlaşması'nın sonucunda belirgin biçimde değişmiştir.

Bosna-Hersek'teki çatışmalardan çıkarılacak en önemli ders, genişleme eğilimleri ve daha geniş topraklara duyulan özlemlerin hiçbir zaman saldırganlık yoluyla başarılı olamayacağı gerçeğidir. Çatışma başlangıcından bu yana Türk tezi etkinliklerin dönüşümü ile doğrulanmıştır. Bosna-Hersek'te zorunlu olan şey, Dayton Anlaşmasının başlıca parametrelerine olan bağlılıktır. Ayrıca, ülkedeki ekonomik yeniden yapılandırma ve sivil uzlaşmayı teşvik etmeye de ihtiyaç vardır. Bosna-Hırvat federasyonunun düzgün işleyişi de şarttır. Bosna-Hersek'teki savaşan silahlı kuvvetlerin, arasındaki stratejik dengenin IFOR'un ülkeden ayrılmadan önce oluşturulması gerekliliği genellikle ilgili taraflar tarafından paylaşılmkatadır. Türkiye, Bosna'daki birliklerini tugay düzeyine yükseltmiştir.

Buna ek olarak, uluslararası barış operasyonlarına katkıda bulunan bazı Türk deniz ve hava varlıkları bulunmaktadır. Türkiye, Bosna Ordusu'nun eğitim ve teçhizatına katılım konusunda kararlıdır. Gerçek şu ki, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki çatışmalar Türkiye'yi günümüzün zorluklarının ön saflarına getirmiştir. Tüm bunların yanısıra Türkiye, demokratik, zengin, güçlü, çağdaş ve büyük bir ülke olma yolunda hızla ilerlemeye devam etmektedir. Türkiye, kurucu lideri Atatürk'ün işaret ettiği çağdaş kalkınma düzeyine ulaşmak ve uluslararası ilişkilerinde onurlu bir ortak olmak istemektedir.[59]Türkiye, bölgeye odaklanmakta ve bununla bağlantılı olarak Türk diplomasisi bölgede güvenliği garanti altına almaktadır. Türkiye açıkça, güvenlik topluluğu adayı olarak nitelendirilebilir.

[59] N. Çakar, ‘’Turkey Security Challenges”, *http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/3.-TURKEYS-SECURITY-CHALLENGES.pdf.*

NATO'yu genişletme çabaları mevcut güvenlik topluluğunu açıkça tanımlıyor olsa da, topluluk temelli bir yaklaşım, Ankara değil de Brüksel'de bulunan bir rakip bir güvenlik topluluğu güvenlik kurulu konusunda uyarı niteliğindedir. Bölgedeki koordineli ikili ya da çok taraflı kültürel ve ekonomik eylemler, Türkiye'nin resmi dış politikasını güçlendiren ek bir mekanizma yaratmıştır.

2.4 Türkiye ve Balkanlar: Son Gelişmeler

Son yıllardaki en çarpıcı gelişmelerden biri, Türkiye'nin Rusya, İran ve Arap Ortadoğu'yu da içeren çeşitli ülkelerle olan ilişkilerinin artması olmuştur. Bölgenin istikrar ve demokratik ve ekonomik ilerlemesinin önemi hala Türkiye'nin bölgedeki büyüyen etkisini göstermektedir. Son birkaç yıldır Ankara, bölge genelinde devlet düzeyinde aktif diplomasi çalışmalarında bulunmuş ve Türk iş dünyasının ticaret ve yatırımlarında önemli bir artış sağlamıştır. İlk boyutta şunu sormak mümkündür: Bu bölgedeki Türk politikasının amaçları nedir? 1990'lı yıllardan beri, Türkiye Batı Balkanlar'da aktif bir bölgesel oyuncu olmuştur. Bu bölgede barışın sağlanması ve istikrarın sağlanması Türk dış politikasının en önemli önceliklerindendir.

Türkiye'nin bölgedeki ülkelerle olan dini, kültürel ve tarihi bağları, transatlantik güvenlik altyapıları için kilit bir stratejik varlık olarak kanıtlanmıştır. 2008 yılından bu yana, hâlihazırda aktif olan dış politika, Türkiye ile diğer Balkan ülkeleri arasında sık sık yapılan üst düzey ziyaretler yoluyla daha da ivme kazanmıştır.

En ünlü kitaplarından biri olan *Stratejik Derinlik*'te (2001), eski Dışişleri Bakanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu, Türkiye'yi Balkanlar'da doğal ve yükselen bir bölgesel güç olarak nitelendirmektedir. Türkiye, birçok uzman ve bilim adamının Neo-Osmanlıcılık olarak nitelendirdiği Balkanlar'daki ekonomik, siyasi ve kültürel etkisini sağlamlaştırmaya çalışmaktadır.

Türkiye, bölgeyi 500 yıldan fazla yöneten Osmanlı İmparatorluğu mirasıyla, bölgedeki ülkelerle yakın tarihsel ve kültürel bağları korumayı hedeflemektedir. Balkanlarda yaşayan Türk azınlıkları ve Türkiye'de yaşayan Balkan kökenleri vardır.

Türkiye aynı zamanda bölgedeki barış, istikrar ve güven ihtiyacını vurgulamakta ve 1990'lardan beri Balkanlar'da bölgesel bir aktör olarak aktif rol oynamaktadır. Bir diplomatın belirttiği gibi, Türkiye kendisini Balkan devleti olarak gördüğü için, Türk nüfuzu için "doğal iç bölge"dir.[60]

Türkiye, uluslararası toplumun Balkanlar'daki çatışma sonrası bölgelerde barış sağlamaya yönelik çabalarına önemli katkılarda bulunmuş ve bölgedeki barış gücü operasyonlarına en büyük katkıda bulunanlardan biri olmuştur. Bu görevler sırasında bölgedeki ülkelerle tarihi bağları paha biçilmez bir değer olarak kanıtlanmıştır. 1990'lı yıllarda Türkiye, Güneydoğu Avrupa Kooperatifi Girişimi, İstikrar Paktı, Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci ve NATO tarafından yönetilen Güneydoğu Avrupa Girişimi gibi bölgesel istikrar ve entegrasyon girişimlerinin kurulmasında etkin bir rol oynamıştır. Yakın tarihte ise vurgu, bölgedeki ülkenin ekonomik çıkarlarını koruma uğruna barış ve istikrarın sağlanması yönünde hareket etmiştir. Bir röportaj yapan kişi tarafından belirtildiği üzere, ülke bölgedeki ülkeler AB üyesi olmadan önce bölgedeki ekonomik gücünü pekiştirmek istemektedir. Müslüman nüfusu ağırlıklı olan Türkiye, bölgede özellikle de bölgedeki Müslüman nüfusta önemli miktarda ‘yumuşak güç’ potansiyeline sahiptir.

Bölgedeki Türk dış politikasının yumuşak gücünün kaynaklarından biri, Balkanlar'da giderek popüler hale gelen Türk TV dizileri, filmler ve yayın kanallarıdır. Bunlar Türkiye için merak ve turizm potansiyeli yaratmakta ve "Türk modelinin" çekiciliğini vurgulamaktadır; tüm bu hususlar, İslam, demokrasi, serbest pazar ve modernitenin dengeli bir karışımı olarak görünmektedir.

[60] Oya Dursun Özkanca, ‘’Turkey and the European Union: Strategic Partners or Competitors in the Western Balkans?’’ *Journal of Regional Security, 11:1, 33–54,*Author’s interview with Interviewee 20 in Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, 8 May 2013.

Türkiye, pragmatik bir dış politika izlemekte ve bölgede kendisini bir ekonomik güç olarak kabul ettirmekle ilgilenmektedir. Üst düzey bir Türk diplomatla görüşen birinin deyimiyle, Türk işyerleri Balkanlar'daki "yeni yeniçeri"lerdir.[61] Türkiye, bu nedenle bölgede ekonomik devletçilik kurmaya çalışmaktadır. Euro Bölgesi'ndeki finansal krizin arka planına karşı Türkiye, AB'nin bıraktığı bölgedeki boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Türkiye Başbakan Yardımcısı Babacan Nisan 2012'de "Balkanlar, sınırların ve vizelerin kaldırıldığı tek bir ekonomik bölge olmalı, daha fazla serbest ticaret anlaşması yapılmalı, gümrük vergileri ve kotalar kaldırılmalı" demiştir. Benzer şekilde, Türkiye Adalet ve Kalkınma Partisi'nin görev süresince tüm Balkan ülkeleriyle (Hırvatistan hariç olmak üzere, ülkenin AB üyeliği sonrasında) vizesiz seyahat sağlanmıştır.

Balkanlar'dan, giderek artan sayıda insan Türkiye'yi ziyaret etmekte, Türkçe öğrenmekte ve Türk yaşam tarzına ilgi duymaktadır. Türk Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma İdaresi (TİKA), Balkanlar'daki Müslüman örgütlerle işbirliğini artırmak ve Osmanlı anıtlarını, kütüphanelerini ve camileri restore etmek suretiyle tamamlayıcı bir politika yürütebilmiştir.

Türkiye, bölgeye önemli miktarda kalkınma yardımı tahsis etmektedir. Bölgedeki Türk okulları ve üniversiteleri gençleri ve bölgenin geleceğin aydınlarını eğitmektedir. Türkiye'nin Batı Balkanlara olan coğrafi yakınlığı ulaşım maliyetlerini düşürmektedir. Her yıl yaklaşık 151.000 Türk kamyonu, Balkanlardan geçmektedir.[62]

Türkiye'deki insanlar ile Balkanlar arasındaki tüketim alışkanlıklarındaki benzerlikler bölgeyi Türk şirketleri için çok karlı bir pazar haline getirmektedir.

---

[61] Oya Dursun Özkanca, ‘’Turkey and the European Union: Strategic Partners or Competitors in the Western Balkans?’’ *Journal of Regional Security, 11:1, 33–54,* Author’s interview with a high-level Turkish diplomat, Belgrade, Serbia, May 2013.

[62] Oya Dursun Özkanca, ‘’Turkey and the European Union: Strategic Partners or Competitors in the Western Balkans?’’ *Journal of Regional Security, 11:1, 33–54,* Authors interview with Interviewee #30, Belgrade, Serbia, May 2013.

Haziran 2010'da İstanbul'da gerçekleşen SEECP Zirvesi'nde, Türkiye Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Türkiye'nin bölgeyi "altyapı, ulaştırma ve enerji projeleri ile finansal işlemler için bir merkez" haline getirme yönündeki istekliliğini dile getirmiştir. Buna göre, Türk şirketleri finans alanında büyümekte, imalat, inşaat, medikal ve sigortacılık sektörlerinde faaliyet göstermektedir.

Türk şirketleri, Balkanlar'daki kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi için teklifleri giderek kazanmaktadır. Türkiye ile Balkanlar arasındaki ticaret hacmi, 2000 yılında 2,9 milyar dolar iken 2011 yılında 18,4 milyar dolara yükselmiştir. 2011 yılında Türkiye ile Sırbistan arasındaki ticaret hacmi 568 milyon ABD doları iken 2012'de 596 milyon ABD doları olmuştur.[63] Türkiye bölgedeki siyasi gücünü en üst düzeye çıkarmak için bu artan kültürel ve ekonomik enerjiyi kullanmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin kültürel ve ekonomik gücünü bölgede artan siyasi ve diplomatik güce dönüştürebilir olup olmaması, tamamen farklı bir sorudur.

Türkiye giderek artan bir şekilde, gelişmekte olan Avrupa-Atlantik güvenlik altyapısında marjinalize olabileceği ihtimaline kapılmaya başlamıştır. Dolayısıyla, Türk dış politikası giderek AB ile yumuşak dengeleme yapmaktadır.

Bununla birlikte, Türk makamları, ancak kendi demokrasisini güçlendirme adımlarını attığı, NATO'ya bağlı kalacağı ve AB üyelik sürecinde yolunda olduğu sürece, Türkiye'nin değişim için bir etken olarak hareket edebileceğini ve Balkanlar'da demokratikleşme ve reform süreçlerine katkıda bulunabileceğini dikkate almalıdır.

Örneğin, Türkiye'nin aday topluluk oluşturma konusunda son zamanlarda gerçekleştirmiş olduğu dış politikalara bakmak, kültürel ya da etnik odaklı referansların genellikle güvenlik, ticari ve AB ile ilgili girişimleri tamamlayabileceğini önermektedir.

---

[63] Oya Dursun Özkanca, ‘’Turkey and the European Union: Strategic Partners or Competitors in the Western Balkans?’’ *Journal of Regional Security, 11:1, 33–54,* Authors interview with Interviewee #30, Belgrade, Serbia, May 2013.

Türkiye'nin kısa vadede bölgedeki AB'yi tamamen değiştirecek çok taraflı bir mekanizma oluşturacağını iddia etmek çok uzak olsa da, Türkiye'nin ekonomik ve kültürel Balkanlara olan yakınlığı yatırımları ve ekonomik girişimleriyle açıkça katma değer taşımaktadır; bölgenin daha iyi anlaşılmasından dolayı AB'ye kıyasla daha fazladır. Bölgedeki koordineli ikili ya da çok taraflı kültürel ve ekonomik eylemler, resmi dış politikasını güçlendiren ek bir mekanizma yaratmıştır.

BÖLÜM III: TÜRKİYE VE BOSNA-HERSEK

3.1 Türkiye ve Bosna-Hersek İlişkileri

Türkiye ve Bosna-Hersek arasındaki ilişkiler yüzyıllardır sürmekte ve iki ülke arasındaki uzun tarihi geçmiş, ilişkilerin gün geçtikçe kuvvetlendiğini temin etmektedir. Ekonomik ilişkilerin güçlenmesiyle iki ülke arasındaki artan ihracat, 2008 verilerinde belirtilmiştir. Bosna-Hersek eğitim ve ekonomi alanlarında desteklenmiş ve Türkiye'deki eğitim kurumlarında eşdeğerlik uygulamasına dahil edilmiştir.Bu sebeple, Türkiye ve Bosna-Hersek arasında devamlı bir üniversite öğrenci trafiği vardır ve her iki ülkenin öğrencilerinin yüksek öğrenimi kendi ülkelerine eşdeğerdir.

Yüzyıllarca süren Osmanlı idaresi, Bosna-Hersek toplumunu ciddi bir şekilde etkilemiştir. En belirgin özellikler, dini miras olarak İslam, Osmanlı benzeri sanat veya 6,878 ortak Türkçe kelime;[64] Bosna-Hersek'in, Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun sözleriyle, "Balkanların minyatürü"[65]olmasının ve neden özellikle Saraybosna'nın Türklerin kalbinde çok özel bir yeri olmasının sebeplerinden bazılarıdır.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, dönemin Başbakanı Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Saraybosna, Kahire ve Medine'deki "kardeşlerini" selamladıkları duygusal anekdotlar ve konuşmalar sıra dışı görünmemektedir [66] ve Türkiye ile Bosna-Hersek ve diğer İslam ülkeleri arasında yakınlığa yol açmaktadır:

---

[64] Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpsko-hrvatskom jeziku*, Sarajevo (6th edition), 1989.

[65] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun, Balkanlar Medeniyet Merkezi (Balıklı), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve İleri Araştırmalar Merkezi - Saraybosna'nın ortaklaşa düzenlediği Uluslararası Konferansta konuşmasından (CNS), Ekim 2009'da Saraybosna'da düzenlenen ve daha sonra aynı başlık altında bir Konferans Bildirileri olarak Balkan Uygarlığı Merkezi tarafından yayınlanan "Bugün Osmanlı Mirası ve Balkan Müslüman Toplulukları" konusunda.

[66] Bunun bir örneği de, Erdoğan'ın Gezi Parkı protestoları sırasında Kuzey Afrika'ya yaptığı yolculuktan dönerken Haziran 2013'te yaptığı konuşmadır: "Sevgili kardeşler, sevgili İstanbullular, sevgili dostlar! Anneannemleri ve kız kardeşleri selamlarım! Ekmeklerini ter ile alan çiftçileri,

"*Ortada basit bir bağ var, koparılamaz bir kardeşlik. Eğer Türkiye'de bir anket yapar ve 80 milyon insana, Türkiye'nin ardından, en çok sevdikleri millet hangisidir diye sorarsanız, eminim Bosnalılar kazanır.*[67]''

Bosna-Hersek Türkiye'nin dışişleri politikasının merkezi olmuş Avrupa çalışmasının önemli bir parçasıdır. Ülke olarak kültürel ve tarihsel bağlarımıza sıkıca sarılmakta ve bir çok ülke gelecekte olarak gelişmek için birlikte çalışmaktaayrıca Türkiye, Bosna Hersek'in bağımsızlıklarını korumak için onu desteklemeye devam etmektedir. Türkiye, bu yapının korunması için çalışan Barış Uygulama Konseyi Yönlendirme Kurulu'nun bir üyesi olarak, süregelen barış ortamındaki sivil toplum hayatını desteklemeye devam etmekte ve Bosna Hersek'in Dayton Barış Anlaşması üzerindeki kalıcı savaşı desteklemektedir.[68]

Türkiye, 1990'lı yılların başından itibaren etkisini gösteren politik değişim rüzgarı etkisinde barışçıl bir süreci desteklemiş ve devam eden süreçte önümüzdeki dönemde genel olarak ılımlı bir mesafede olan küresel istikrarsızlıkları takip etmeyi seçmiştir. Günümüz küresel politikasındaki kısalan uzaklıklar iletişimi oldukça basit ve hızlı hale getirerek ülkelerin birbirine olan ekonomik güvenlerinin gelişmesine ve uluslararası ilişkilerin önemine sebep olmuştur. Bu değişiklikler, kitle imha silahları, uluslararası terörizm, artan suç ağları ve yasadışı göç gibi birçok olumsuz etkiyi beraberinde getirmiş ve ekonomik problemlerin, hızlı bir şekilde uluslararası suça dönüşümünü tetiklemiştir.Tüm bunların haricinde, ortak coğrafi ve benzer sistemlerdeki bazı toplumların yaşamı, sık etnik ve dini bölünmeler gibi kültürel sebeplere yol açmıştır.

Diğer ülkelerin ve grupların bu kültürel anlaşmazlıklara dahil olmasıyla, bu sorunların önemi uluslararası boyuta ulaşmış ve yabancı devletlerin yakından ilgilendikleri yasal bir konuya/soruna dönüşmüştür. Günümüzde, politik ve kültürel problemler, dünyanın değişik coğrafyalarında değişik etkilere sebep olmaktadır, bu

---

köylüleri ve işçileri selamlarım. Türkiye'nin kendisi kadar büyük, gururlu ve onurlu genç kardeşlerimi selamlıyorum. İstanbul'un kardeş şehirleri Saraybosna, Bakü, adanır, Şam, Gazze, Mekke ve Medine'yi İstanbul'dan selamlıyorum ".

[67] Populari interview with Dr. Zülküf Oruç, Coordinator of the TIKA Office in BiH, 26 August 2013, Sarajevo, BiH.

[68] Mirovni Sporazum RajtPeterson,Vazduhoplovna Vojna Baza, Dejton, Ohajo 01.-21.11.1995. godina

sonuçlar arasında farklı topluluklara sahip ülkeler için bir arabulucu rolü benimsemek, olabildiğince çözüm odaklı olmasına yönelik pragmatik bir dış politika benimsemek, insan haklarını bir şekilde korumak, refah düzeyini eşitlemek gibi durumlar görülebilir.

NATO'nun en önemli ve etkili üyelerinden biri olan Türkiye, Avrupa Birliği üyeliği süresince komşu ülkelerdeki problemleri çözmeye yardımcı olmuştur. Avrupa ülkelerinin ve Türkiye'nin dikkatli ve yoğun girişim/çabalarına rağmen, Balkanlardaki hassas zamanda olduğu gibi, Orta Doğu ve Kafkaslardaki barışa yönelik çabalar, henüz hala kararlaştırılmamış yapıyı değiştirmemiştir.

Komşu ülkelerindeki bu karmaşık duruma barışçıl ve istikrarlı bir dış politika ile yaklaşan Türkiye, sorunların çözümünde, sağlam/kararlı ve güçlü duruşuyla çok önemli bir görevi başarıyla yerine getirmiştir. Türkiye, sağlam/kararlı yapısını koruduğu uluslararası politikası ile diğer ülkelerin güvenini kazanarak, 2009 ve 2010 yılları arasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin geçici bir üyesi olmaya aday gösterilmiştir.

Türkiye, Orta Doğu'da uzun vadeli barışı korumayı, refah düzeyini iyileştirmeyi ve istikrarı muhafaza etmeyi amaçlayan dünya barışının sağlanması ve korunması çözümü yolundaki kritik bulvarlardan biri konumuna gelmiştir.Türkiye'nin küresel boyuta ulaştırdığı/yükselttiği bu dışişleri politikasının kapsamlı yapısı ile, Organizasyonun bölgesel ve küresel aktiviteler konusunda önemli görevlere imza attığı ortadadır. Türkiye; Birleşmiş Milletler, İslam Konferansı Örgütü, NATO, Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Konseyi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği. Türkiye, ayrıca, Akdeniz İşbirliği, Asya İşbirliği ve Güven Tanıtım Konferansı, ABD Eyalet Teşkilatı, Afrika Birliği ve Karayipleri Birliği gibi küresel kuruluşların/organizasyonların bir üyesi olmuştur ve kendisini günümüz dünyasını etkili bir şekilde yöneten ülkelerin arasında bulmuştur.

Türkiye'nin medyadaki baskın ve süreklilik arz eden varlığı, Bosna-Hersek'e yapılan sık ziyaretler, karşılıklı duyguların oluşumuna kesinlikle katkıda bulunmuştur. Anketlere göre, Bosna-Hersek vatandaşlarının çoğunluğu, neredeyse

%60.2'si, Türkiye'yi arkadaş canlısı/dost ülke olarak görmektedir.[69]Aynı zamanda, istatistiklere göre, bu yakınlık hissi, Bosnalılar arasında (Bosnalı Müslümanlarda) daha belirgindir, çünkü onların %72.5'i tüm yabancı ülkeler arasından en çok Türkiye'yi sevmekte ve eğer yurtdışında yaşama gibi bir durum söz konusu olduğu taktirde, Türkiye'de yaşamak istemektedir.[70]

Tüm bunlar, tarihi olarak saygın iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin göstergeleridir.Bu tezin ilerleyen sayfalarında, Türkiye ve Bosna-Hersek arasındaki ilişkileri öncelikle tarihi, ardından politik, ekonomik ve kültürel açılardan incelenecektir.

3.1.1 Tarihsel Perspektif

Türkiye'nin Balkanlarla, özellikle Batı Balkan ülkeleri ile olan ilişkileri, uzun bir tarihsel geleneğe dayanmaktadır.Türkiye'nin Bosna-Hersek'teki varlığı, Makedonya'dakinden veya Sırbistan'dakinden daha kısa olmasına rağmen, Osmanlı Türkiye'si, burada, en derin "canlı doku" izini, yani İslam'ın Bosna-Hersek sakinleri tarafından kitlesel kabulünü bırakmıştır.[71]

Tarihsel olarak, -her ikisi de Hristiyan olan- Sırplar ve Hırvatlar, tarihlerindeki Osmanlı dönemini dört yüzyıldan fazla süren bir kölelik ve trajedi olarak görürken, Bosnalılar, bu dönemi Bosna-Hersek'in altın çağı olarak kabul etmekte ve dini kimliklerinin doğuşu olarak görmektedir.[72]

---

[69] Wise Erkekler Stratejik Araştırmalar Merkezi (BILGESAM) tarafından Balkanlar'da Türkiye ve Türklerin nasıl görüldüğü üzerine yapılan bir anket. Anket, ülkelerdeki farklı üniversitelerde, hem öğrenciler hem de akademisyenlerin katılımıyla gerçekleştirildi ve 2.127 yüz yüze görüşme yapıldı (Haziran 2012).

[70] Aynı yer.

[71] Yani, bugünkü Makedonya'nın toprakları 1371'de Marica Savaşı'ndan 1912'deki Balkan Savaşlarına kadar Türk egemenliği altındaydı. Sırbistan 1389'da yenilgiye uğradı ve 1878'e kadar Türk egemenliği altında kaldı ve Bosna'nın kendisi Avusturya-Macaristan'a kadar 1462'de fethedildi. 1878 yılında işgal. Yugoslavya tarihi, yazarlar grubu, Prosveta, Belgrad, 1970.

[72]Ahmet Alibašić, "The Imposing Challenge of the Ottoman Legacy", published in the Conference Proceedings: "The Ottoman Legacy and the Balkan Muslim Communities Today", Sarajevo, 16-18 October 2009.

Bosna-Hersek'teki Türk etkisinin hem görünürlüğündeki hem de algısındaki temel farklılık, Bosna-Hersek'i oluşturan üç topluluğu arasında günümüzde oldukça belirgindir.Bosnalıların çoğunluğu durmaksızın büyüyen Türk etkisini desteklerken, Sırplar ve Hırvatlar bu durumdan pek memnun gözükmemektedir. Bosnalıların arkadaş canlısı retorik, dostluk ve kardeşlik kanıtı veya saf duygularla yapılan yatırımlar olarak gördükleri, Bosna-Hersek'teki Sırp ve Hırvat temsilciler tarafından, kısaca söylemek gerekirse, hoş karşılanmamaktadır. Sonuç olarak, bazılarına göre, örneğin Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Milorad Dodik'e gore, Türk varlığı, daha fazla içsel ayrılığa sebep olmaktadır: "*Türkiye Bosna-Hersek'te birçok sorun yaratıyor. Bölgesel sorunlara karışmaya/burnunu sokmaya kesinlikle hakkı yoktur*.[73]'' Benzer olarak, Bosna-Hersek'teki Hırvatlar da Türkiye'nin etkisinden pek memnun değiller.

Hırvat Partisi, HDZ'nin başkanı Dragan Coviç, Erdoğan'ın Aliya Izzetbegoviç'in ölümünden sonra Bosna-Hersek'in Türkiye'ye emanet edilmesi hakkındaki açıklamasını şöyle yorumlar: "*Eğer Aliya Izzetbegoviç herhangi bir şeyi, herhangi birine emanet edecek kadar kuvvetli olsaydı, o zaman, aferim derdim.*"[74] Sırp Cumhuriyeti ve Bosna-Hersek Federasyonu arasındaki derin anlaşmazlıkların uzun yıllar devam etmesi, Türkiye'nin varlığının aradaki tansiyonu azaltmayışı ve bir etnik gruba olan desteği, sadece daha fazla düşmanlık yaratmaktadır. Aynı zamanda, Türkiye bunu gerçek bir sorun olarak görmektedir, çünkü belirtilen politikaları sadece bir grubu değil, tüm ülkeyi desteklemektir.

Türk yetkililer, Bosna-Hersek'teki gündemlerinde bu imajı yenme çabaları gösterme çabaları gösterebilirken, asıl durum daha farklıdır.Örneğin, Yunus Emre Kültür Merkezi'nin Bosna-Hersek'te açtığı üç ofisten hiçbiri Sırp Cumhuriyeti'nde yer almamaktadır. Ziraat Bankası'nın Bosna-Hersek'teki 25 şubesinden sadece biri Sırp Cumhuriyeti, Banja Luka'da yer almaktadır. Dahası, büyük ölçekli üretim yatırımlarından hiçbiri Sırp Cumhuriyeti'nde yapılmamıştır.

---

[73] Milorad Dodik, Sırbistan'ın Sırp Cumhuriyeti taraftarı Sırp Cumhuriyeti 'nin Sırbistan Cumhurbaşkanı ve Sırp Cumhuriyeti Konseyinin oturumu sonrasında düzenlenen basın toplantısında 31 Ekim 2013

[74] Boşnakça "aferim", ingilizcede "İyi yapılan, bravo" anlamına gelen Osmanlı Türkçesi âferim'den kaynaklanmaktadır. Hırvat Demokrat Parti (HDZ) başkanı Dragan Coviç, Erdoğan'ın tartışmalı ifadesi hakkında yorumda bulunmuştur, Vijesti.ba., 13 Temmuz 2012.

Politikacılar arasında resmi bir seviyede olan Türk siyasetçiler, bugüne kadar yalnızca Türk vatandaşlarının Sırp Cumhuriyeti'ni ziyaret ettiklerini, bu tüzel kişilik başkanı Milorad Dodik'in Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile bir araya geldiği 2011 yılında bir kez daha yetersiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Ancak, dünyanın bu bölgesi için Osmanlı Türk politikası 1815'ten itibaren değişmeye başlamış; ilk olarak Müslüman nüfusun dağıtımı ve Sırbistan prensleri karşısındaki tutum farklılaşmıştır.

Türkiye'nin Batı Balkanlar'daki tavırlarından sonra Müslüman nüfus arasında oluşan sorunlara karşı kayıtsızlığı, Osmanlı devriminden sonra devam etmiş ve yakın geçmişe kadar sürmüştür. Bu, özellikle Bosna-Hersek'teki Sırp saldırganlığı süresince, Türkiye Milosevic Sırbistan'ıyla olan iş birliğine devam ettiğinde, dikkat çekici olmuştur.Bu dönem, dönemin Türk Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Sırp Cumhurbaşkanı Slobodan Miloşeviç'in karşılıklı samimi yazışmalar yaptığı bir süreçti.Son zamanlardaki bu tarz Türk politikası nasıl açıklanabilir?

Bunun cevabı, yine Türkiye'yi sözde sürece yakınlaştırma girişiminde bulunmaktadır. Türkiye, "Avrupalılaşma" ve AB'deki güç merkezlerinin belirli bir andan itibaren ihtiyaç duyduğu her şeyi yaparak, Balkan meseleleri için "uzman" olarak görev yapmaktadır.[75]

Ama Türkiye'nin, dünyanın bu kesimindeki Avrupa politikasına "katılma" politikasını daha iyi anlayabilmek için, 1990'lardın başında Batı Balkanlar'daki bazı olaylar hakkında bazı açıklamalar yapmalıyız. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılması, Sırp Cumhurbaşkanı Slobodan Miloşeviç'in devletin geri kalanına dayatmak girişiminde bulunan ve sonuç olarak Slovenyalı ve Hırvat delegelerin oturumunu kesen ünlü 14.Yugoslav Komünistleri Birliği (SKJ) Kongresi'nden sonra başlamıştır.

[75] William Hale, & Gamce Avcı, Rubin, B. & Kirisci, K. dünya siyasetinde Türkiye, gelişmekte olan bir birleşik güç. Boulder, Londra: Lynne Rienner Publishers, 2001, s. 31-47.

Çok geçmeden, Sırp devlet liderliği, Voyvodina ve Kosova'nınözerkliklerini festhetmiş, Slovenya ve Hırvatistan'ın 1991 yılındaki bağımsızlık bildirgesinin ardından, Belgrad rejimi, ayrılan eski Yugoslav cumhuriyetlerine karşı bir agresif tutumda bulunmuştur. Aynı senaryo, 1992 Bosna-Hersek bağımsızlık beyannamesinden sonra da yaşanmıştır.

Tezin bu kısmında, yeni devletlerin uluslararası yasal durumlarına göre gelişen olaylar ve sonuçlarından söz edeceğiz.Dünyanın herhangi bir ülkesinin uluslararası alanda tanınmasının "de jure" ve "de facto" durumlarının farklı olduğunu, yani birincisi, kalıcılık ve eksiksizlik ile karakterize edilirken diğeri geçici olarak bazı ilişkilerle sınırlı olduğu unutulmamalıdır. Yargı kabulü geri alınamamakta ve tanındığı takdirde tanınan devlet tanıma yükümlülüğünü yerine getirmediğinde bile iptal edilememektedir.[76]

Ancak, eski Yugoslav cumhuriyetlerinin tanınması durumunda olduğu gibi, devletin tanınması sıklıkla politize edilmiştir. Türkiye'nin dış politikası, eski Yugoslavya'nın dağılması durumunda, "uyarı, çok taraflılık ve müttefiklerinin görüşlerini göz önünde bulundurma" gibi işaretleri göstererek, özellikle de bu konudaki gelişmeleri sevmediği açık bir şekildeyken bile kısıtlanmıştır.[77]

Philip Robins bu konu ilgili şunları söylemektedir: "*Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerde olduğu gibi, Yugoslav devletinin birleşmesi zayıflamaya başladıktan sonra Türkiye, Belgrad ile düzenli ilişkiler sürdüren Türkiye, PKK liderliğindeki direnişin zirveye yakın olduğu bir zamanda kendi topraklarında yaşadığı sıkıntılara rağmen, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunmasına tam olarak bağlı kalmaya devam etmiştir*."

[76] Juraj Andrassy, Božidar Bakotić, Budislav Vukas, *Međunarodno pravo 1*, Zagreb: Školska knjiga, 1998, s. 75.
[77] Philip Robins, *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, University of Washington Press, 2002. s.1.

Yugoslav devletinin üst düzey üyeleri, Ankara'nın birliğini sağlamak için Türk başkentini ziyaret ettikleri sırada, Cumhuriyet lobisinin kendi çıkarları için en üst düzey yetkililerinden bazıları da vardı. Bu süreçte Türkiye, sürücü koltuğunda olmaktan ziyade başkalarının diplomasilerinin öznesi olarak kalmıştır.[78] Bu durumda, Türkiye "onaysızlık" politikasını ve Belgrad ile iyi ilişkilerini sürdürmüş, ve bu Bosna-Hersek'teki Sırp projesinin tamamen tanınması durumunda Türkiye'nin çok fazla dahil olmayacağının açık bir işaretiydi.

Saraybosna'ya göre, Türkiye, zamanın şartlarına göre bir politika sürdürmüştür. Buna ek olarak, Türk diplomasisi, özellikle İslam Konferansı Örgütü (OIC) içerisinde, uluslararası olarak, örneğin Bosna-Hersek topraklarının etnik bölünmesi durumundaki Vance-Owen gibi planları temsil etmeye ve diğer İslam ülkelerinin, İran gibi, Bosna meselesine ilişkin çabalarını etkisizleştirmeye çalışmıştır.[79] Robin'in iddia ettiği gibi, "bu özellikle Batı stratejik hesaplamalarında Türkiye'nin önemini arttırmıştır, çünkü Ankara olumsuz çözümlerin benimsenmesine karşı bir blokaj olarak görünmekteydi.

Öncesinde Türklerin Senegal'deki tavrından rahatsız olan Lord Owen bile, Türkiye'nin "İslam devletleriyle olan itibarımız (Batı) için önemli" olduğunu kabul etmiştir.[80]Herhangi bir harekete geçmek yerine, Türkiye geri kalan uluslararası topluluğun, yani Batı'nın, taktiklerini benimsemeye karar vermiş ve anlaşmazlığı çözmek için "diplomatik girişimlere" odaklanmıştır; bu, Belgrad'ın fetih projesini tamamlaması ve Bosnalı Müslüman nüfusun bu bölgelerden çıkarılması için zaman kazanmaktan başka bir şey değildi. Hırvatistan Bosna-Hersek'te saldırganlık başlattığında bile, Türkiye Bosna-Hersek'in korumasında kalmamıştır, ama, Çetin'in itiraf ettiği gibi, "o görüşlerini kimseye zorla kabul ettirmek istememiştir."[81] Türkiye'nin sadece o süre zarfında ve tıpkı ABD ve ABD'nin müttefikleri gibi harekete geçtiği, çok geç ve yetersiz bir şekilde, not edilmelidir.

---

[78] Philip Robins, *a.g.e*. s.1.
[79] Philip Robins, *a.g.e*. s.2.
[80] Philip Robins, *a.g.e*. s.3
[81] Philip Robins, *a.g.e*. s.3

Bu rol, yani Türk birliklerinin Bosna-Hersek'teki uluslararası kuvvetler oluşumuna katılması, böylelikle abes ve yavan olarak etiketlenebilir, fakat daha çok Bosna-Hersek ve insanlarının var olmalarına içtenlikle adanmıştır. Türkiye'nin Bosna-Hersek'teki ve Balkanlar'daki hedeflerine ulaşmak için bazı Avrupa merkezlerinin iradelerini dayatmak amacıyla yeniden kendini bu alanda bir "uzman" olarak kanıtlamak isterken, uluslararası topluluğun ileri kol rolünü oynamaya çalışırken aynı zamanda Bosna-Hersek'in dışişleri politikasına böylesi bağlılığı bugün hala mevcuttur.

Fakat, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın başa gelişiyle, Türkiye'nin dış politikası, Türk İslam çevresiyle ve ülkenin Avrupaya dönük amaçları arasında dengeli bir yaklaşıma sahip tamamen yeni bir şekil almıştır ki böylelikle iç politik manzaradaki mevcut belirsizlikler sebebiyle, ek inceleme gerektiren, Türkiye'nin dış politikası gelişiminde beşinci ve yeni bir boyut olarak özgürce ileri sürülebilmektedir.

3.1.2 Siyasi İlişkiler

Bosna-Hersek ve Türkiye ilişkileri, uzun zamandır özel bir karaktere sahiptir.Resmi Türk dış politikası, Bosna-Hersek'in "derin tarihsel, kültürel ve sosyal bağlar" sebebiyle, "Türk dışişleri politik stratejisi içerisinde her zaman ayrıcalıklı bir yere sahip olmuş ülkelerden biridir" sonucundan ileri gelmektedir.Bu ilişkilerin özel doğası 1990'lar anlaşmazlığı sırasında -Türkiye, Bosna-Hersek için oldukça önemli bir politik, askeri ve diplomatik destek olduğunda- görülmemiştir. Türkiye'nin, eski Yugoslavya'nın ana ülkeleri (Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Sırbistan) ile olan ilişkilerinin artan yoğunluğu, Türk dışişleri politikasında yeni bir istikamete dikkat çekmektedir.

Şöyle ki, son yirmi yılda, Balkanlar'da mevcut olmasına ve o bölgedeki durum ile ilgili olmasına rağmen, Türkiye, çoğunlukla uluslararası kuruluşlar veya ABD ile iş birliği içerisinde çalışmıştır.

Diğer çoğu komşu ülkeler gibi -ve özellikle Balkanlar'daki askeri-politik hareketlere direkt dahil olanlar (Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzanan)- Türkiye de, bir eleştiri ve yanlış anlaşılma dalgasına sebep olmamak için, şu ana dek adımlarını oldukça dikkatli atmıştır.İhtiyatlı, dikkatli ve alenen tedbirli bir şekilde hareket etmiştir.

Ama geçtiğimiz senenin son yarısında, Türkiye bu politikayı terk etmiş ve Balkanlar'da daha önce hiç olmadığı kadar bağımsız ve güvenle hareket etmeye başlamıştır. Bu özellikle, Türk toplumunun "Türkiye'nin dünyadaki en büyük ikinci müttefiki" saydığı Bosna-Hersek'e olan politikası ile bağlantılıdır.

2010 yılında, Ankara'daki USAC tarafından düzenlenen bir beyin takımı anketine göre, Türk vatandaşları öncelikle Azerbaycan'ı ve hemen ardından da Bosna-Hersek'i, en iyi dostları ve müttefikleri olarak tanımlamaktadır.[82]Bugün de durum benzer şekilde çünkü Türk vatandaşları öncelikle Azerbaycan'ı ve hemen ardından da Bosna-Hersek'i en iyi dostları ve müttefikleri olarak tanımlamaya devam etmektedir.Önceden, Türk dış politikası ülkeyi Avrupa Birliği üyesi yapma çabası içinde "takılı kalmıştı."

Günümüzde Türkiye aynı pozisyonda değildir; Türk dış politikası Balkan bölgesine daha fazla odaklanmış durumdadır. Fakat, "uzlaşma" süreci fazla uzun sürmektedir: Türkiye tam üyelik talep ettiği 1987'den, daha geniş çerçeveden bakıldığında ise, dönemin Avrupa Ekonomi Topluluğu'na ortak üye olduğu 1963'ten beri. Son on yıldan fazla bir süredir sürdürülen ciddi iyileştirmelere rağmen, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği hâlâ belirsizliğini korumaktadır.

Son zamanlarda yapılan kamuoyu araştırması, 2008'de Türklerin sadece üçte biri ülkelerinin AB üyeliğini desteklerken, 2002'de destekleyenlerin oranının %80 olduğunu göstermektedir.[83]

---

[82]Turska drugi najveci saveznik Bosne i Hercegovine u svijetu, Dnevnik.ba *http://www.dnevnik.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=1923:graanima-turske-bosna-i-hercegovinadrugi-najvei-saveznik-u-svijetu&catid=89:svijet&Itemid=463.* pristup 17. siječnja 2010

[83] Soner Cagaptay, "Is Turkey leaving the West?" *Foreign Affairs*, 26. listopada 2009, online izdanje, dostupno na: *http://www.foreignaffairs.com/articles/65634/soner-cagaptay/isturkey-leaving-the-west*. pristup 18. siječnja 2010

Yeni Türk dış politikasının öncelikleri listesinde, Bosna-Hersek'in üst sıralarda olması, yeni-Osmanlıcılığı canlandıran o politik çağrının nötr veya kritik analizinin bir başka göstergesidir.Şöyle ki, Türkiye ilk defa, "tarihsel bağlar" ın dış politikasının etkenlerinden biri olduğu hakkında açıkça konuşmaktadır ve böylece, Atatürk'ün temel ilkelerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan ve onun mirasından tamamen kopma ilkesinden sapmaktadır.

Tam olarak ifade etmek gerekirse, Saraybosna'da -Osmanlı mirası ve Balkanlar'daki Müslüman topluluklar üzerine yapılan bir konferansın açılışında-Bakan Davutoğlu, Ekim 2009'da, Türkiye'de Bosna-Hersek'de yaşayanlardan daha fazla Bosnalı yaşadığını, Arnavutluk'da yaşayanlardan daha fazla Arnavut yaşadığını ve Çeçenistan ve Abhazya'da yaşayanlardan daha fazla Çeçen ve Abhaz olduğunu hatırlatmıştır. Bunun, Osmanlı mirası olduğunu söylemiştir: "Politik değerler, ekonomik dayanışma, iş birliği ve kültürel ahenge dayalı yeni bir Balkan bölgesi istiyoruz. O Osmanlı Balkanlarıydı. Biz bu Balkanlar'ı canlandıracağız."[84]Davutoğlu'nun Bosna-Hersek politikası üç aşama üzerine uygulanmıştır.

İlki, ülkeyi oluşturan insanlar arasındaki diyaloğu kuvvetlendirmeyi amaçlayan yerel düzeydedir.İkincisi, Davutoğlu'nun Bosna-Hersek'i komşuları Sırbistan ve Hırvatistan'a doğru, birbirleriyle yakınlaşmaları için itmeye çalıştığı ve böylelikle aralarındaki problemleri çözmeye katkı sağlayan bölgesel düzeydedir.Türkiye'ye olan bu bölgesel yaklaşımın aynı zamanda Bosna-Hersek'teki farklı etnik topluluklar arasındaki ilişkileri karşılıklı güvene ve saygıya dayalı olarak iyileştirebileceğine yönelik bir inanış bulunmaktadır.

Davutoğlu'nun Bosna-Hersek diplomasisinin üçüncü aşaması bu ülke için uluslararası düzeydeki etkinlik ve lobi faaliyetleridir.Bunun temel hedefi Bosna-Hersek'in bölgesel bütünlüğünü ve multi-etnik karakterini korumak ve Avro-Atlantik entegrasyonunu hızlandırmaktır.Türkiye'nin Batı Balkanlar'daki aktif varlığının önemli sonuçlarından biri, Sırbistan ve Türkiye arasındaki çift yönlü ilişkilerin iyileştirilme sürecidir.Son yıllarda, Sırbistan ve Türkiye arasında yoğunlaştırılmış

[84] Cilj-Turske-je-uspon-otomanskog-Balkana, Tportal.hr, pristup 17. Siječnja. 2010. *html.://www.tportal.hr/vijesti/svijet/40786/*

ziyaretler yüksek düzeydedir.Türkiye'nin Bosna-Hersek'teki etkileşimi ve Sırbistan ile iyileşmiş ilişkiler Belgrad ve İstanbul'da gerçekleşen Balkan zirvelerinin önünü açmıştır.

Ankara'nın arabuluculuğu ile, Sırbistan, uzun süredir beklenen Bosna-Hersek büyükelçisini onaylamıştır.Bunun yanı sıra, Türkiye, Sancak bölgesinin Sırp tarafındaki çatışmalı Boşnak politik partileri arasındaki arabulucuydu.

Ayrıca Türkiye, Kosova'nın 2 Haziran 2010'da Saraybosna'da düzenlenen AB-Batı Balkan Zirvesi'ne katılımı için kabul edilebilir bir formül bulmak için İspanya'ya -ardında AB başkanlığına- da yardım etmiştir. Bölgedeki önyargılar ve Türkiye'nin Batı ile yetersiz iş birliği, Türkiye'nin Batı Balkanlardaki daha da başarılı olmasının önündeki temel engellerdendir.Bu faktörler hiçbir şekilde Ankara'nın kontrolü altında olmadığından, Türkiye'nin Batı Balkanlardaki etkisi uzun bir süre boyunca sınırlı olarak kalabilmesi mümkündür.

Son birkaç yıldır Balkanlar'da başlatılan olumlu eğilimleri pekiştirmek için, Türkiye AB, ABD ve diğer uluslararası oyuncular ile daha yakın çalışmalıdır.Öte yandan, Avrupalı diplomatlar Türkiye'ye şüphe ile yaklaşmamalı, tam tersine, Türkiye'yi, Batı Balkanlar'daki barış ve istikrara önemli bir katkıda bulunabilecek bir partner olarak görmelidir. Ek olarak, bölgede eksiksiz başarı elde etmek için, Batı Balkanlar'daki diplomasiye dahil olan tüm dış etkenler önünde sonunda daha büyük bir dayanışma göstermek zorunda kalacaklardır.Aksi takdirde, sahne, hiçbir somut sonuç üretmeyen aktörlerle dolup taşacaktır.

Bu nedenle, Bosna-Hersek dış politika stratejisi Ahmet Davutoğlu'nun izinden ilerlenmekte ve sadece Bosna-Hersek politikacılarının değil, aynı zamanda toplumun da "kalplerini ve akıllarını" almaktan geçmektedir.[85]

[85] Populari, TC Başbakanlık ve Kamu Diplomasisi Ofisi Direktörü Cemalettin Haşimi ile röportaj verdi, Ankara, Türkiye, 22 Ekim 2013

Türkiye'nin Bosna-Hersek'deki kültürel diplomasisi, böylelikle, geleneksel resmi ve üst düzey diplomatik aktivitelerinin çoğunlukla toplum tarafından bilinen formlarından oldukça farklıdır. Türk Başbakan Danışmanı Cemalettin Haşimi, TIKA ya da Yunus Emre merkezleri tarafından hayata geçirilen kültürel projelerin daha göze çarpan ve bu nedenle daha etkili olduğunu kabul etmektedir.

Kültüre ve yumuşak güç aletlerine odaklanan Türkiye, olumlu bir imaj ve görünürlük geliştirme/kurma yolunu seçerek gücünü arttırmıştır. Bosna-Hersek'in özel olmasının bir diğer sebebi ise hayati bir sınırda yer almasıdır; Davutoğlu şu şekilde sınırı çizip: "Bihaç – Merkez Bosna – Doğu Bosna - Sandzak - Kosova - Arnavutluk - Makedonya - Kırcaali – Batı Trakya – Doğu Trakya," buna "Balkanların jeopolitik ve jeokültürünün Türkiye için yaşam sınırı" adını vermiştir.[86]

Türkiye'deki asıl oyuncu olan Davutoğlu da Türkiye'nin uluslararası kuruluşlar ile hem iş birliği içerisinde olması hem de onları detaylıca incelemesi gerektiğinin farkındadır. Türk politik yetkilileri Balkanlardaki (ve Orta Doğu'daki) problemlerin çözümü için en uygun kuruluşun NATO olduğuna inanmaktadır. Saraybosna'daki Türk büyükelçiliği Başdanışmanı Yasemin Eralp, gururla şuna işaret etmiştir: "[Türk] Büyükelçilik sadece çift yönlü meselelerle değil, aynı zamanda çok yönlülerle de ilgileniyor. Biz Bosna-Hersek'in NATO entegrasyonunu, bir NATO irtibat noktası olarak destekliyoruz.[87]''

Bu, Türkiye'nin bir akıl hocası/danışman görevi gördüğü ve Bosna-Hersek'in ortaklığını ve bu organizasyona katılımını desteklediği için NATO içerisinde odak noktası olduğu anlamına geliyor.Avrupa bağlamının dışarısında, Avrupa bağlamının dışında, Türkler, Bosna Herkes'teki İKT (İslam İşbirliği Örgütü) aracılığıyla katılımlarını önemli görmektedir.[88] Türkiye'nin kayda değer bir etkisinin olduğu İslam İşbirliği Örgütü, Müslüman nüfusun olduğu bölgeler için oldukça önemlidir.

---

[86] Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.s.134.

[87] Populari, BH Türk Büyükelçiliği Birinci Danışmanı Yasemin Eralp ile röportaj verdi, Saraybosna, BH, 6 Aralık 2012

[88] İslami İşbirliği Teşkilatı (İKT) 'nin resmi web sitesine göre (eski adıyla İslam Konferansı Örgütü), dört kıtaya yayılmış 57 devletin üyesi olan Birleşmiş Milletler'den sonra ikinci en büyük sivil toplum örgütüdür. Örgüt, Müslüman dünyanın çıkarlarını korumak ve korumak için, dünyanın çeşitli halkları arasında uluslararası barışı ve uyumu teşvik etme ruhu içinde Müslüman dünyanın kolektif sesidir. Örgüt, 25 Eylül 1969'da Fas Krallığı, Rabat'ta gerçekleşen tarihi zirvenin bir kararı üzerine

Bosna Herkes ile özel bakım modeli, Davutoğlu'nun siyasi stratejisinin verimli bir modeli gibi görünse de, bölgede Türk politikalarının sonuçları henüz görülmemiştir.

Son birkaç yılda, Balkanlar'daki Türk bölgesel nüfuzu öncelikle üç tarafa dayanmaktaydı. Bu üçlü toplantılar sonuna kadar hiç organize edilmemişti. Aslında Hırvat mevkidaşlarıyla yapılan toplantılar, Hırvatistan'ın AB'ye doğru ilerlediğinden bu yana hiçbir zaman işe yaramamıştır.[89]

Görüşmelerin çoğu ekonomik ilişkilere ve işbirliğinin geliştirilmesine yönlendirildiği için, Sırbistan ile yapılan üçlü görüşmeler çok daha hayati bir gereklilik olarak sunulmaktadır.[90] Bu alandan çıkan gerçek sonuçlar çoğunlukla siyaset alanındadır. Ayrıca, Bosna Hersek siyasetinde yüksek devlet düzeyinde birçok sorun vardır.

Uygulamada, BH Cumhurbaşkanlığı üç üyesinin hepsi biraraya gelmiş ve kültürel, politik ve ekonomik konular hakkında konuşmuşlardır. Bununla birlikte, Başkanlığın üç üyesi yalnızca Türk meslektaşlarıyla birlikte nadiren etkileşime girmiştir; mevcut Başkanlık üyelerinin göreve başladığı 2010 yılı sonundan bu yana dört kez gerçekleşen ortak bir toplantı, bunun yarısı Sırp ve Türk devlet başkanlarıyla yapılan üçlü toplantılar çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Aynı süre içerisinde her biri ayrı ayrı Türk meslektaşları ile çeşitli toplantılara katılmıştır. BH Cumhurbaşkanlığı İnternet Sitesine göre Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı üyesi Neboyşa Radmanoviç üç yıldan fazla bir süredir resmi toplantılara katılmış ve Hırvatistan Cumhurbaşkanlığı Hırvat üyesi olan Zeljko Komşiç Türkiye ile resmi dört farklı toplantıdüzenlemiştir.

---

kurulmuştur. 1994'ten bu yana BH, üye devletten ziyade bir gözlemci iken, Türkiye 1969'dan beri İKT'nin tam üyesidir.

[89] Populari raportaj, Orta ve Doğu Avrupa Dairesi Başkanız Mensur Jusiç ve Nikola Djukiç aynı tarihte BH Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Danışmanı Saraybosna, BH, 25 Şubat 2014.

[90] Ankara, 14-15 Mayıs 2013 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen Bosna Hersek ve Sırbistan Cumhurbaşkanları Üçlü Üçlü Zirvesi'nde kabul edilen Ankara Zirvesi Deklarasyonu, Bildiri şu adreste bulunabilir:www.mfa.gov.tr

Aynı zamanda Boşnak olan Cumhurbaşkanı Bakir İzzetbegoviç, Türk tarafı ile bugüne kadar ki en yoğun temasları sürdürmüştür. Bu durum, Türk hükümet yetkilileri ile 25'ten fazla resmi toplantıyla sonuçlanmıştır.

Dahası, altı kez, İzetbegoviç resmi toplantılar için Türkiye'ye gitmiştir. Diğer iki üye sadece Mayıs 2013'te Sırbistan Cumhurbaşkanı Tomislav Nikoliç ile birlikte üçlü bir toplantı için katılmıştır. Sonuçta, bu, Boşnak siyasilerin, Türkiye ile ilişkiler üzerinde neredeyse tekel olarak nitelendirilebilecek şeyleri etkin bir şekilde koruduğunu teyit etmiştir.

Resmi olmayan bir şekilde, karşılıklı ziyaretlerde böylesi önemli tutarsızlıklar, Cumhurbaşkanı Bakir İzzetbegoviç'in, çoğu gözlemciye göre babasının mirasına, Aliya İzzetbegoviç ve yakın ilişkili olduğu ulema Mustafa Ceriç ile yakın arkadaş oluşuna dayanmaktadır.[91]

Aliya İzzetbegoviç'in anısı, Ankara, İstanbul, İzmir, Konya ya da Adana gibi önemli Türk şehirlerinde birçok park, cami, cadde ve hatta bulvarlar ile onurlandırılmaktadır. Türk siyasi liderleri, onunla olan bu özel ilişkileri vurgulamaktan hoşlanmaktadır. Örneğin dönemin Başbakanı Erdoğan, Aliya İzettbegoviç'in ölümünden sonra BH'ye bakmak için kendisine bıraktığını hatırlatmaktan hoşlanmaktadır.[92]

Bu ilişkiler karşılıklıdır çünkü Saraybosna'daki parka, Erdoğan'ın ismi verilmişitr ve böylesine bir durum ilk örnektir. Sonuç olarak iki ülke arasında dostça bir çok bağlantı vardır ve bu bağlantılar parlak bir geleceğe yol açmaktadır.

[91]Populari Siyaset, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SETA) Temsilcileri, Mehmet Özkan ve Mehmet Uğur Ekinci ile görüşmelerde bulundu. SETA'nın Dış Politika Araştırma Bölümü'nde araştırmacılar, 21 Ekim 2013

[92]Başbakanı Erdoğan'ın anısına, AK Parti'nin Ankara'da yaptığı toplantıda, bağımsız bir BH'nin ilk cumhurbaşkanı AliYa Izzetbegoviç'in Erdoğan'ın kulağında fısıldadığı sözleriyle şöyle konuştu: "Bosna emanet [Türkiye'ye] emanet . Bu bölgeyi terketme. "Bir gün sonra, 19 Ekim 2003'te Aliya Izettbegoviç öldü

3.1.2.1 Bosna Savaşı Sırasında Türkiye Siyaseti

Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar'a dönmekte olan Türkiye'nin dış politikasında, Bosna Türkiye'nin önceliklerinden birisidir. Bu, 1990'ların ortalarındaki savaşın sona ermesinin ardından yeni kurulan devletin yaşadıpı en büyük kriz ile açıklanabilir. Türkiye'nin Boşnaklarla "özel ilişkileri" vardır. Bu ilişkiler, kökenleri Osmanlı İmparatorluğu'na ulaşan tarihi, kültürel ve coğrafi bağlantılar ile açıklanmaktadır. Bununla birlikte, aynı zamanda, mevcut hükümetin sadece bir tarafı (Müslüman) tutmadığı iddia edilmektedir.

Sonunda, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan, yerel bir haber ajansına verdği röportajda; Bosna-Hersek'teki insanların yüreğinde olduğunu söylemiştir: "Türkiye'nin, Bosna-Hersek halkıyla ilişkisi kesilemez, kalp ve ruhumuz ile onlara bağlıyız. Bosna Hersek'e olan ilgimiz, birlik ve desteğimiz gelecekte de devam edecektir. Geçmişte olduğu gibi, üstesinden gelmek zorunda olduğunuz tüm zorluklarda, iyi ve kötü günlerde Türkiye hep sizinle olacaktır. Türkiye Bosna-Hersek'in bir dostudur ve bu dostluk kadim kalacaktır" demiştir.[93] Boşnakların egemen olduğu Bosna-Hersek'te, Türkiye genellikle bir "anne" olarak kabul edilmiştir. BH'deki İslam Cemaati eski Reisi Mustafa Ceriç, çoğunlukla net bir argümanı bulunmamasına rağmen Türkiye'yi bir "anne" olarak anmıştır.

Öte yandan Boşnakların veya Bosnalı Müslümanlar'ın kökeni söz konusu olduğunda, Türkiye ve Türklerden nadiren söz edilmektedir. Genellikle Slavlar, İliryalılar, ve bazen Bogumili'ler hakkında bu ülkenin insanlarının eski ataları olarak bahsedilmektedir.

Noel Malcolm, Bosna'nın Kısa Tarihi adlı popüler kitabında, Türkiye'nin BH'deki etkisinin yalnızca din veya İslamileştirme (kısmen de olsa) konularında olduğunu, insanların ataları konusunda bir bağının bulunmadığını öne sürmektedir.[94]

---

[93]Izjava predsjednika Tayip Erdoğana,Vijesti.ba,16.05.15*https://faktor.ba/vijest/ekskluzivni-intervju-recep-tayyip-erdogan-turska-ce-uvijek-biti-uz-bih-184983*

[94] N. Malcolm, *Bosna*, (çev. Aşkım Karadağlı), İstanbul: Om Yayınevi, 1999.

Bir “anne” olarak Türkiye hakkında beyan, belki de çoğunlukla Türkiye'nin savaş sırasında ve sonrasındaki Boşnaklara karşı tutumu sonucunda duygusal olarak esinlenmiştir. 1990'lı yıllardaki savaşta, Bosnalı Müslümanlar ya da Boşnaklar, Sırp ve Hırvat taraflarında sıklıkla Türkler olarak anılmıştır. Bu, daha az ölçüde fakat bazen oyunlarda ve olumsuz bir bağlamda, bugün bile devam etmektedir. Bir Boşnak'ın da böyle bir etiketi onaylaması mümkün değildir. Türkiye'nin “anne”olması kabul edilse de, Boşnakları Türkler olarak etiketlemek büyük oranda olumsuz ve hakaret şeklinde yorumlanmaktadır.

Türkiye'nin Bosna-Hersek'e (BH) yönelik girişimleri Türkiye-Yugoslavya arasındaki mekik diplomasisi çalışmalarında öncelik taşımış ve resmi Türk perspektifi Balkanlar topraklarını ‘Bosna Hersek’ ve geri kalan bölgeler olarak kavramaya başlamıştır. Şüphesiz BH'ye karşı tek taraflı bir girişim, o yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerinin doğasını göz önünde bulundurduğumuzda, Türkiye için mantıklı bir dış politika seçimi olmayacaktır. Bosna'da 1 Mart ve 22 Mayıs 1992'de yapılan referandum sonrasında Bosna, BM'ye üye olmuştur.[95]

Bosnalı Bakan Yardımcısı Muhammed Cengiç, kısa süre sonra TBMM'de, Bosnalı yetkililerin Batı'nın Avrupa'nın ortasında etnik temizliğe izin vermeyeceğini söylemiş ve Avrupa'daki krizlerin artık geçmişin bir parçası haline geldiğini söylemiştir. BM tarafından alınan zayıf önlemler, Saraybosna'da fiziksel olarak bir bölgeden diğerine geçmek için bile yeterli olmadığından, Bosnalılar Türkiye'yi yardıma çağırmışlardır.[96] 31 Aralık 1994 tarihi itibariyle, özellikle İstanbul bölgesi çevresinde yaşayan yaklaşık 20.000 Bosnalı, Bosna-Hersek'le yakın ilişkileri sürdürmeye devam etmektedir.[97]

---

[95] Tülay Sobutay, Cem Akgün, *Bosna ve Hersek: Ülke Etüdü*, İstanbul:İstanbul Ticaret Odası,1998, s.19.

[96] DidemEkinci, “The War in Bosnia-Herzegovina and Turkish Parliamentary Debates (1992-1995): A Constructivist Approach”, s.42-43.

[97] “Migration Case Study”, *http://www.mmo.gr/pdf/library/Balkans/Turkey%20+economic%20effect%20of%20%20emign.pdf* (Erişim tarihi: 03.01.2011)

Bu bağlamda, eski Türk Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile çok yakından bağları olan Cengiz Candar ve Nur Vergin gibi Türkiye'deki Yeni Osmanlıcılar bunu Türklüğün etnik bir kategori değil, Anadolu, Balkan ve Kafkas Müslüman nüfuslarının ortak bir Osmanlı tecrübesine dayanan bir yapıya dönüştüğünü iddia etmiştir.[98]

Dolayısıyla, yurtiçi ve yurtdışı baskının bir sonucu olarak, Türkiye, Bosnalı Müslümanlarla ittifak kurmak zorunda kalmıştır. Bosna'daki savaş sırasında Türkiye, BM ile diplomatik ilişkilere sahipti ve Türkiye, Bosna Hersek'teki durumu ABD'ye ve diğer Avrupa Ülkelerine çekmeye çalışmaktaydı. Bu bilgilerin ışığı altında, Türk dış politikası BH Krizlerine karşı çok aktif bir rol üstlenmiştir. Türkiye, Birleşmiş Milletler, diğer batılı örgütler ve İKT çerçevesinde bazı önemli girişimler başlatmış ve teşvik etmiştir. 1995 ilkbaharında Batı, nihayetinde savaş başlangıcından beri Türkiye'nin savunduğu şeyleri yapmaya karar vermiştir. Savaşının başlangıcından itibaren Türk dış politikasının, BH'ye yönelik çok gerçekçi bir yapı sunduğunu iddia edebilmek mümkündür. 28 Ağustos 1992 ile 1995 yılının ortaları arasındaki dönemde, saldırıların diplomasi araçlarıyla engellenemeyeceği yönündeki Türk tezini açık bir şekilde kanıtlamıştır.

Bununla birlikte, aktif ve gerçekçi olmak, dış politikanın başarısı için tek araç değildir. Savaşın uzunluğu konusunda 1992'den 1995'e kadar BH'ye yönelik Türk diplomasisini analiz edersek, Türk dış politikasını pek başarılı göremeyiz. Bütün bunlar için, benim açımdan, 1992-1995 yılları arasında Ankara-Saraybosna'nın önermiş Balkan politikaları da dahil olmak üzere, herhangi bir dış politikanın tam başarısı hakkında konuşmak mümkün değildir.

BH'deki savaş sırasında ve sonrasında Türkiye'den gelen yardım inkar edilemez, fakat tartışmaya açıktır. Bununla birlikte, onlarca yıldır AB kapısı önünde yalnız kalan ve sayısız sıkıntıya maruz kalan Türkiye'nin, bölgenin geri kalanı gibi AB'ye yönelen Bosna-Hersek'e yardımcı olabileceği ortadadır.

---

[98] Hakan M. Yavuz, "Turkish Identity and Foreign Policy In Flux: The Rise of Neo-Ottomanism", *Middle East ritique*, 7/12, (1998), s.21.

Türkiye'nin birkaç yılda bir girişimde bulunduğu Balkanlar'daki siyasi duruma zaman zaman girmesi, tam da sözü edilen tamamen karşıt algılamalar nedeniyle ilişkiler tarafından büyük oranda sorun haline getirilmektedir. Bugün bölgede hiçbir siyasi lider Türkiye'yi (gerçek anlamda ve belli bir nedenle) bir düşman ülke olarak nitelendirmeyecektir, ancak yerel eylem büyük ölçüde "popüler" görüş ile uyumlu hale gelecektir.

BH'de bu durum daha da karmaşıktır çünkü her ulusun çoğunlukla "asırlık tecrübeler" üzerine kurulmuş olan kendi görüşüne sahiptir, fakat bu görüşler cahiliyet için maskeden başka bir şey değildir.

3.1.2.2 Savaş Sonrası İlişkiler

1995 yılında Bosna-Hersek'ı savaştan kurtaran, ancak acı verici siyasi çelişkilerden ve gerilimlerden kurtarmayan Dayton barışı, ülke tarafından tamamen çöküş halindeyken olumlu bir şekilde karşılanmış, fakat bu çöküşün eylemsizliği, ne olursa olsun, savaşın bitmesine rağmen durmamıştır. Fiziksel, örgütsel ve işlevsel yıkım çok büyüktü. İnsan kaybı daha da büyüktü; binlerce insan, binlerce özürlü, neredeyse bir milyon yerinden edilmiş insan, mülteciler, hepsi Bosna-Hersek'te, dünyanın her yerindeydi.

Nitekim binlerce Boşnak, Boşnak Müslümanlar, aynı zamanda Hırvatlar ve hatta Sırplar da öldürülmüş, sürgüne gönderilmiş, işkence görmüş, korkmuş, başka yerlere taşınmış, her şeyden mahrum edilmiş, acı çekmiş, suç, korku, umutsuz ve acılı günler geçirmiştir. Genel durumda ‘insanlıktan çıkış’ ve bu büyük‘suç’, Bosna-Hersek'te yeni bir etnik çağ yaratmıştır. Uzun vadede, bu savaş ideolojisinin -etnik ve toprak ideolojisi- suçlar ve çekilen çileler bir arada bulunmuştur.

Ve bunlar Bosna'nın kültürel ve ahlaki özünü derinden yok etmiştir. Savaşın en ciddi sonucu olarak Bosna Hersek'teki ahlaki değerleri ve halkı büyük bir değişime uğratmıştır. Gelecek nesiller için ahlaki yenilenme en büyük sorun olarak kalacaktır.

Dayton Anlaşması'nın tamamlanmasından bugüne kadar geçen yıllar boyunca, ilan edilen tüm reform projeleri ve uluslararası toplum tarafından gerçekleştirilen girişimler, her zaman başlangıçlara dönüşe, statükoya (*status quo*) ve dinamik değerlerin, en azından başlangıçta yavaş ve az görünür olarak, yapısal ve geri döndürülemez olacak şekilde yaşanan bir değişim sürecinin olmamasına neden olmuştur. Kapalı bir çevrede ayakta durmak, tüm ilgili yönlere eşit şekilde etki eder.

Bunlar siyasal, sosyo-ekonomik, gelişimsel, kültürel, eğitimsel, sosyal-ahlaki uzlaşma eksikliği ve genel olarak etnik gruplar arası ilişkilerin niteliği olarak özetlenebilir. Krizin ve durgunluğun çok uzun sürdüğü ve zaten bir yaşam biçimine dönüştüğü dramatik doğayı vurgulamak zordur, ancak bundan daha da kötüsü, böyle bir statükoyu korumak ve nitel değişimi ertelemek, aslında varolan partilerin, liderlerin ve siyasi-çıkar oligarşilerin gücünü korumanın ana itici gücü ve yolu eşit derecede devam ettirdiği için bu tür bir devletin her sonraki seçim döneminde uzatılmaya devam edeceği neredeyse kesindir.

Çünkü ilan edilen politik ve ideolojik hedef ve yönelimlerindeki farklılıklardan tamamen bağımsız olarak, "yeni sınıf"ın tamamının yolsuzluk sistemine bağlanmasıdır. Bosna krizinin çözümünde uluslararası faktörler için pek çok farklı strateji yoktur. Barış sözleşmesinden on yıl kadar bir süre, yurtdışından başlatılan değişiklik girişimleri (2006'da "Nisan paketi"[99] ve 2009'da Butmir'de yapılan müzakereler) Dayton uyuşmazlıklarını adaletsizliği ortadan kaldırmaya ve devletin yapısal şekilde sağlamlaşmasını değil, sadece uluslararası yükümlülükleri kabul etmek için Saraybosna'da daha net bir sorumluluk adresinin kurulmasını sağlamıştır.

Başka bir deyişle, uluslararası toplumun Bosna-Hersek'le ilgili bilgeliğinin özünde daha ileri bir vizyon ve planın yokluğunda statükonun idamesi olmaktan öteye geçemeyeceği ortaya çıkmaktadır. Türkiye, NATO üyesi olarak ABD hükümeti ile iyi ilişkilere sahiptir ancak Rusya ile de güçlü ilişkileri bulunmaktadır.

---

[99]Amandmani na Ustav Bosne i Hercegovine, Ustav Bosne i Hercegovine, "April pacage" Tekst ovog amandmana utvrđen je Odlukom Visokog predstavnika broj: 150/02
http://www.hdzbih.org/sites/default/files/dokumenti/ustav_bih_amandmani_16507.pdf

AB ile olan işbirliği, özellikle mülteci krizinden ötürü son birkaç ay içinde iyileştirilmiştir. Türkiye'nin müttefikleri arasındaki batı ve doğu arasındaki diplomatik yazışmalar, Bosna-Hersek'in uluslararası bağlamdaki siyasi konumu için yararlı olacaktır çünkü kendini Türkiye'ye yakın bir ortak olarak görmektedir. Fakat, gelecekte, Bosna-Hersek'teki karmaşık hükümet sistemi ve uluslararası ilişkiler içinde kendisini net bir şekilde konumlandıramaması nedeniyle bir takım sorunlar ile karşı karşıya kalabilir.Bugün iç savaş sonrasında Bosna-Hersek, jeopolitik etki, çıkarlar ve dört jeopolitik aktörün (ABD, AB, Rusya ve Türkiye) faaliyetleri arasındaki üçlü konumda bulunmaktadır. Bu aktörler Bosna'yı bölgedeki güvenlik ve istikrarı sağlamak için stratejik bir devlet olarak görmektedir.

Bosna'da güç ve nüfuz dengesi, dünya gücünün tüm bölge üzerindeki jeopolitik etkisini temsil edebilir. Kültürlerarası ve politik şartları nedeniyle, Bosna bugün jeopolitik açıdan önemlidir. Böylece Bosna-Hersek, toplumsal, ekonomik ve siyasi itibarını ve statüsünü iyileştirmek ve artırmak için kendi iç çıkarları ile uluslararası seviyedeki yeri arasında dengelenme fırsatı bulmaktadır. Türkiye'nin bu süreçte stratejik bir yardım ve desteği kesinlikle gerekli olacaktır. Bosna-Hersek'te yaşanan çatışma sonrasında, Türkiye'nin ortak tarihi-kültürel-geleneksel bağları sebebiyle etkisi oldukça büyüktür.

3.1.3 Ekonomik İlişkiler

Bosna Hersek, derin tarihi bağlardan dolayı Türkiye için özel bir yere sahip olan ülkelerden biri olmuştur. Türkiye, Bosna Hersek'le mevcut ekonomik ve ticari ilişkilerini daha da geliştirmeye büyük önem vermektedir. BH ile ilgili olarak, Türk dış politikası ülkede kalıcı istikrarın tesis edilmesine katkıda bulunmayı ve BH'nin Avrupa-Atlantik entegrasyonunu desteklemeyi amaçlamaktadır. Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na göre, BH ile derin tarihi, kültürel ve sosyal bağlar göz önüne alındığında, Türkiye toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağımsızlığını desteklemektedir. Buna göre, Türkiye, BH'nin (özellikle TİKA, Türk İşbirliği ve

Koordinasyonun Devlet Teşekkül Birliği'nin) inşasına katkıda bulunmuştur.[100] BH'de Dayton Barış Anlaşması'nın sivil ve askeri yönlerinden bahsetmeye ve aktif biçimde destek vermeye değer görülebilir.

Türkiye, bir Yönetim Kurulu üyesi olarak Barış Uygulama Konseyi çalışmalarına katılmış ve EUFOR'a katkıda bulunmuştur.[101] Bu amaçla Türkiye, Bosna-Hersek'in yeniden yapılandırma programına 80 milyon dolarlık maddi destek sözü vermiştir. Bu, 32 milyon dolarlık ikili ve insani yardım sağlanmasına ek olarak yapılmıştır.

Ayrıca Türkiye, Bosna-Hersek'in sosyal ihtiyaç ve beklentilerini dikkate alarak, Kosevo hastanesinde bir doğumhane ve çocuk sağlığı merkezi inşa edilmesi için 20 milyon dolarlık bağışın 4 milyon dolarını kullanmaya karar vermiştir. Türkiye ile Bosna-Hersek ikili ticareti arasındaki mevcut düzey hiçbir şekilde mevcut potansiyel ile orantılı değildir. 2003 yılında Türkiye'nin Bosna-Hersek'e olan ihracatı 63 milyon dolara ulaşırken, Bosna-Hersek'in Türkiye'ye olan ihracatı 8 milyon dolara ulaşmıştır.

Ayrıca Ekonomi, BH'de kalıcı istikrar ve refahı sağlamayı amaçlayan Türk dış politika araçlarından biridir ve Türkiye ekonomisi bunu başarmak için yeterince güçlüdür. 2009 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz sonrasında Türkiye ekonomisi, 2010 yılında yüzde 8,9; 2011 yılının ilk yarısında ise yüzde 10,2 olarak gerçekleşen büyümeyle birlikte toparlanma işaretleri göstermiştir.[102]

Ayrıca, ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde STK'lar ve İş forumlarının çalışmaları da bulunmaktadır. Her şeyden önce, 1995 yılında eski Başbakan Tansu Çiller tarafından BH'deki ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesi için kurulan Türkiye-BH İş Konseyi vardır. Konsey, Türk işadamlarına ev sahipliği yapmış, projeler ve yatırım fırsatları sunmuştur.

---

[100] TC Basbakanlığı, TIKA, http://www.tika.gov.tr/ - (erişim tarihi: 04.12.2017.)

[101] Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, MFA, "Turkey's Political Relations with Bosnia and Herzegovina*", http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-political-relations-with-bosnia-and-herzegovina.en.mfa* (erişim tarihi: 12. 07. 2016.)

[102] The EBRD, "The Country Assessment Turkey, 2010." *http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/assessments/turkey.pdf* (erişim tarihi: 10.11.2016.).

Türk siyasetçiler ve sivil toplum örgütü üyeleri, Konsey'de düzenlenen bu toplantılara katılmakla ilgileniyorlar. Ayrıca, 2010 ve 2011 yıllarında BH'de iki yatırım konferansı bulunmaktaydı.

Diğer bir yandan, Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerini geliştirmeye yönelik özel bir kurum olan Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), çeşitli ekonomik örgütler düzenlemiştir. Türkiye ekonomi bakanlıkları, ticaret odaları ve işadamlarıyla işbirliği içinde bir araya gelmiştir. Ticaret Odaları ve BH, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik toplantılar düzenlemektedir.[103]Bosna Hersek, altyapı ve taahhüt işleri alanlarında Türk firmaları için uygun bir iklim sunmaktadır. Buna ek olarak, ahşap işleme, madencilik, metalurji ve gıda endüstrisi de işbirliği için çekici sektörlerdir. Serbest Ticaret Anlaşması 3 Temmuz 2002'de imzalanmıştır. Sözleşme yürürlüğe girdikten sonra, Türk menşeli tarım, gıda ve sanayi ürünlerine uygulanan tüm gümrük vergileri önümüzdeki dört yıl içinde kademeli olarak indirilecektir.

Bosna Hersek'te 285 orta ve küçük ölçekli Türk şirketi kayıtlıdır. Bosna Hersek'te toplam 15 milyon ABD doları yatırım yapmış olan ülkede 50-60 şirketin faal olduğu kabul edilmektedir. Haziran 2004'e kadar Türkiye'de toplam 6,2 milyar TL sermayeye sahip 8 Bosnalı şirket vardır.

Türk şirketleri Bosna-Hersek'teki tüm üstyapı ve altyapı projeleri ile ilgilenmektedir. Buna bağlı olarak, Türk şirketlerinin Bosna-Hersek'teki yatırımları hızla artmaktadır. Şu anda, Bosna-Hersek'teki ticaret, hizmet ve gıda sektörlerinde yirmi milyon ABD doları tutarında Türk yatırımları mevcuttur.

Ormancılık ve kağıt sektörlerinde 65 milyon ABD doları yatırım yapılacak ve ilaç sektörüne beş milyon ABD doları yatırım yapılacaktır.[104]Bu Anlaşma'nın taraflar arasındaki ekonomik ilişkiler için ve her şeyden önce ticaretin ve yatırımcıların gelişimi için yeni bir iklim yaratacağına inanıldığı için; 3 Temmuz 2002'de Ankara'da bu ticari anlaşma yapılmış ve 1994 tarihli Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ("GATT 1994") hükümlerine ve Dünya Ticaret Örgütü'nü ("DTÖ") kuran Anlaşma'ya uygun olarak, karşılıklı ticaretin tümündeki engellerin giderek

[103] DEIK, "Turk Bosna Hersek Is Konseyi".
http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=61
[104] www.turkishpress.com, 12.03.2005.

ortadan kaldırılmasına kararverilmiştir., Bosna Hersek DTÖ'ye üye olmayı hedeflemektedir.

Bu Anlaşmanın hedefleri şunlardır:

a.) Taraflar arasındaki ekonomik ilişkilerin uyumlu bir şekilde geliştirilmesi ve böylece tarafların ekonomik faaliyetin ilerletilmesi, yaşam ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi ve finansal istikrarın sağlanması yoluyla karşılıklı ticaretin yaygınlaştırılması yoluyla teşvik edilmesi;

b.) Taraflar arasındaki ticaret için adil rekabet şartlarının sağlanması;

c.) Ticarete engel teşkil etmeden, dünya ticaretinin ahenkli bir şekilde gelişmesine ve genişlemesine katkıda bulunmaktır.

Türk İstatistik Kurumu'na göre 2011 yılında Bosna'ya toplam ihracat 203.839.000, ülke genelinde ithalat ise toplam 64.048.000 dolardır (Eylül ayına kadar).[105] Özellikle ikili ekonomik ilişkileri iyileştirmek için Türk firmaları marketin içinde kendilerini tanıtma fırsatını değerlendirmelidir.

Buna ek olarak, Türk yatırımcılar enerji, ulaşım; turizm; ve gıda sektörlerinde olduğu gibi iyi yatırım fırsatları sunan ilgili projeleri değerlendirmelidir. Aynı zamanda, BH yetkilileri ticari ilişkilerde ve ticarette kural ve usullerin karmaşıklığını azaltmalıdır.

Yolsuzluk ve gri ekonomiye karşı önlemlerin uygulanmasına özel önem verilmelidir. Genel olarak, Türkiye, BH'nin sunduğu imkânlara odaklanarak ekonomik ilişkileri daha da geliştirmek için ısrarlı olmalıdır. Türkiye'nin BH'deki ekonomik varlığı, en gerekli modernleşmeyi sağlayacak ve her şeyden önce BH'ye Avrupa Atlantik entegrasyonunda yardımcı olacak reform sürecini kolaylaştıracaktır. Nitekim, Türkiye'nin bölgede ve BH'de istikrar ve refah istediği gerçeği iyi bir şekilde belgelenmiştir. Tarihsel ve ekonomik açıdan bakıldığında, Türkiye, ülkede istikrar ve refah sağlamaya yardımcı olmak için önemli bir güce sahiptir.

[105] Turkish Statistical Institute, www.tuik.gov.tr.

Öte yandan, bölgedeki tek aktör Türkiye değildir. Örneğin, Rusya, bölgesel konularda yer alma ve dikkate değer bir etki yaratma kabiliyetine sahiptir; ve dolayısıyla ülke GDA ülkeleriyle önemli ikili ilişkilere sahiptir. Bununla birlikte, Türkiye, bölgedeki ve BH'deki önemli konuları göz önüne alarak diğer aktörlere göre oldukça avantajlı bir konumda bulunmaktadır.[106]Bosna Hersek'in Türkiye için sahip olduğu imkânları göz önüne alındığında, tarihi, kültürel ve sosyal bağlamlarındaki güçlerden dolayı, Türkiye için Balkanlar'daki en önemli ülkelerden birini temsil etmektedir. Bugüne kadar yapılan yatırımlar ve genişleme, Bosna Hersek'in ekonomik anlamda daha güçlü olmasına katkıda bulunmaktadır. BH ekonomisine katkımızın somut göstergelerinden biri ise, en büyük 10 ihracat firması arasında iki Türk firmasının olmasıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin etkin politika oynamaya devam etmesi ve BH ile ikili ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için her türlü imkânı yaratması önemlidir. 2013 yılında BH ile Türkiye arasındaki toplam ticaret 307 milyon Euro'ya ulaşmıştır.[107] BH'nin Türkiye'ye ihracatı 88 milyon Euro, BH'deki ithalat ise 218 milyon Euro idi.[108]

Bosna perspektifinden bakıldığında, Türkiye ile ticaret analizinin BH'nin diğer büyük ticaret ortaklarıyla yaptığı ticaret alışverişi bağlamında belirtilmesi gerekmektedir. Nitekim, Türkiye'den 218 milyon Euro'luk bir ithalat, BH'deki toplam ithalatın yalnızca% 2.9'unu oluşturmaktadır. Aynı zamanda Türkiye, BH'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında sekizinci sırada bulunmaktadır. BH, 2013 yılında Türkiye'ye 88 milyon euro ihraç ederken (BH'nin toplam ihracatının% 2'si), İtalya ve Almanya'ya altı ila sekiz kat ihracat yapmayı başarmıştır.

---

[106] Jusko Bojadzic, Dnevni Avaz, "Odjeci Bajdenove Posjete: Americi Vazno da Turska na Balkanu Bude u Prednosti nad Rusijom, 5 December 2011, *http://www.dnevniavaz.ba/vijesti/teme/68697-odjeci-posjete-dzozefabajdena-istanbulu-americi-vazno-da-turska-na-balkanu-bude-u-prednosti-nad-rusijom.html* (erişim tarihi: 12.12.2016.)

[107]Foreign Trade Chamber of BiH, komorabih.ba, Sarajevo, BiH, 2014.

[108]Aynı yer.

BH ile diğer devletler arasındaki ticaret hacmi göz önüne alındığında, Türkiye ile BH arasındaki ticaretin artırılması için büyük bir potansiyel bulunduğu açıkça gözükmektedir. BH'nin bölgedeki ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye ile ticarette herhangi bir özel statüye sahip olmadığı açıkça görülmekle birlikte, BH ekonomisinin olumlu eğilimi hâlâ sağlamlaştırılabilir.

Türkiye ile ticaret dengesi, son dört yılda, 2009'daki% 22.9'dan 2013'te% 40.4'e ,diğer bir deyişle, neredeyse iki katına çıkmıştır. Öte yandan, güçlü kültürel ve siyasi bağlara ve Türkiye ile bağlantılarına rağmen, iki ülkenin ticaret alışverişi BH'nin Almanya ile olan ticaretinden 5 kat daha az, İtalya'ya göre dört kat daha düşüktür, ki bu ülkelerin her ikisi de BH ile özel tarihsel bağlar bulunduğunu iddia etmemektedir.

BH'nin ticarete konu olan mallarının yapısına bakıldığında, BH'nin Türkiye'ye yaptığı en önemli ihracatı demir ve çelik, yağlar ve deri ürünler oluşturmaktadır.

Bu ürünler BH'nin Türkiye'ye ihracatının% 46,3'ünü oluşturmaktadır, bunların arasında gıda ve canlı hayvanlar ise toplam ihracatın % 13'ünü oluşturmaktadır.[109] Bosna Hersek, Türkiye'den ise çoğunlukla makine ve mekanik cihazlar, plastik, giyim eşyaları ve elektrikli makineler ithal etmektedir.

BH, günümüzde Türk şirketleri tarafından katma değerli ürünler üretmek için kullanılan, satıldığında çok daha yüksek kar getiren hammaddeleri ithal etmektedir. BH'nin bu ilişkiden bir şeyler kazanması için, sadece hammadde ihracatı için kaynaklarını boşa harcaması değil, daha fazla üretim yapmaya ve bu üretilen malları ihraç etmesine ihtiyaç vardır.

[109] Indirect Taxation Authority of BiH, BiH Foreign Trade in Goods, January 2014.

3.1.4 Kültürel İlişkiler

Kültürel ilişkiler ticaret, turizm, öğrenci değişimi, eğlence, iletişim, göç ve kültürler arası karşılaşmaların milyonlarca karışımı sonucu, farklı ulusların insanlar arasında doğal olarak gerçekleşmektedir. Kültürel ilişkiler, hükümet müdahalesi olmaksızın doğal ve organik olarak gelişir. Türkiye'nin yeni kimlikleri, çok merkezli küreselleşme ve çoklu modernlik süreçleriyle aynı anda çeşitlilik ve farklılık sunmaktadır.

Bu, Türkiye'nin gördüğü ilgiyi daha da arttırmakta ve çeşitlendirmektedir. Son on yılda, Türkiye'nin uluslararası medyada giderek daha fazla saygı gören profili ve görünürlüğü, yerleşik yabancı gazetecilerin yaygınlaştırılması, akademik çalışmaların Türkiye üzerinden çoğaltılması, üst düzey ziyaretler ve bunların dünya kamuoyundaki etkileri ve benzer pek çok yönü, "Türkiye öyküsü"nü, doğudan batıya kadar önemli bir konuma getirmiştir.[110] Ayrıca Kalın, Türkiye'nin yerellik ile küreselleşme arasında yeni bir dinamik ilişki olduğunu belirtmektedir.

Türkiye'de yeni sosyal sermaye ve hareketlilik, kültürel değerler ve kimliği inkâr eden küreselleşme modellerini reddetmekte ve kimlik oluşumunu ve aidiyet duygusunu dünyanın geri kalanına bırakmaktadır. Türkiye'de kültürel diplomasi, Dışişleri Bakanlığı'nın yetkisi altındaki Türk dış politikası çerçevesinde yürütülmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, yurtdışındaki Türk kültürünün tanıtımına da katılmaktadır. Amaç Türk kültürünü, dilini ve sanatını tanıtmak ve Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki ikili ilişkilere katkıda bulunmak ve Türk vatandaşlarının yaşadıkları ülkeye adaptasyonunda yardımcı olmaktır. Balkan bölgesine gelince ise kültürel etkisi yayılmaktadır. Balkanlar'da yüzyıllarca süren Osmanlı varlığından sonra, eğer bir kişi BH'ye giderse, görünür en önemli hususlardan biri genel olarak kültürel miras ve özellikle İslam mimarisi olacaktır.

Ülke çapında dağılmış olan camiler geçmişe tanık olmakta ve Türk yerel ve ulusal yetkililerinin finansmanı sayesinde şu anda inşa edilen camiler, BH'nin

[110] İbrahim Kalın, "Soft Power and Public Diplomacy", *Perceptions*, 16/3(2011), s. 5-23.

bugününe ve geleceğinin şahitleri olacaktır. Bunlar Türkiye'nin yumuşak gücünün bir kanıtı mıdır değil midir, bu konu hala tartışmaya açıktır.

Kültür, din ve eğitim BH'deki vaka incelememizde yakından iç içe geçmiş olsa da, bu bölümü yapılandırmak için şu şekilde ilerleyeceğiz: İlk etapta eğitim, kültür ve akrabalık ilişkilerini inceleyeceğiz. Ardından Türkiye'nin BH'ye yaklaşmasında dininetkisine ışık tutacağız. İkincisi ile ilgili olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun somut mirasının yeniden inşasında, yani anıtların ve camilerin yeniden inşasında rolünü ele alacağız. Ancak, devam etmeden önce, bu bölümün başına, Davutoğlu'nun 2009'da Saraybosna'da telaffuz ettiği ve birçok gazetecinin ve akademisyenin kendisini "yeni-Osmanlıcı" olarak adlandırmasına yol açan sözlerine geri döneceğiz.

Bu bildiride, her iki ülkenin de, en azından Türkiye'nin gözünde ne kadar yakın olduğunu yansıtmaktadır, ancak Türkiye, Bosna yetkililerinin gözünde nasıl görünmektedir?[111]

Aynı şekilde, Bosna Hersek Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin Balkanlar'daki her ülkenin "en azından böyle büyük bir ülkenin -siyasi, ekonomik, kültürel, toplumsal konularda, bu kadar büyük ulusun- bize evimizde gibi hissetmemizi ve onlar (Türkler) bizimle birlikte olduğunda yine evimizde gibi hissetmemizi istiyor" demiştir.[112]

Dolayısıyla, her iki tarafın söylemi de oldukça benzerdir. Ortak bir kültürel mirasın paylaşımı ön plandadır ve bu kuşkusuz ilişkilerin tüm alanlarında bir etkiye sahiptir. Türk Hükümeti neo Osmanlı terimini reddetse de, onun akrabaları ile ilgilenme şekli, 'Osmanlı mozaiklerindeki' bazı 'çatlakları' onarmayı amaçlamaktadır.

---

[111] Ahmet Davutoğlu, ''Osmanlı mirası' konulu konferansın konuşması'', op.cit., s. 8-16.
[112] Erol Avdovic, "Bosnian FM: Turkey is our home as well", *Anadolu Agency*, 29/10/13, available at: *http://www.aa.com.tr/en/news/245242–bosnian-foreign-minister-turkey-is-our-home-as-well* retrieved:01/04/14.

Eğitim alanında Türk hükümetinin etkisi Bosna Hersek Federasyonu'ndadır. 2013 yılında Bosnalı Milli Eğitim Bakanlığı ile imzalanan ve 2011'den bu yana ülkenin diğer bölgelerinde yapıldığı gibi, Bosna'nın başkentindeki birçok devlet okulunda Türkçe'nin seçmeli bir dil olarak sunulacak bir anlaşmanın imzalandığını görülmektedir.[113]

Bu, Bosna-Hersek'teki Türk dilinin yaygınlaştırılma eğilimidir. Ayrıca, Bosna-Hersek'te geçmişte yayınlanan İspanyol televizyon dizileri gibi, Türk televizyon dizileri de yayınlanarak popülerlik kazanmaya başlamıştır. İşte bu durum, Davutoğlu'nun kitabında açıkladığı 'yumuşak güce' bir örnektir.

TV dizileri, Türkiye'nin yurtdışında projelendirilmesine ve bazı kültürel ve tarihi unsurları paylaşan izleyicileri bir araya getirebilir, bu Türkiye'nin eski Osmanlı topraklarıyla yaptığı ve Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik* adlı kitabında kabul ettiği gibi en önemli hususlardan biridir.

Fakat bazı AKP üyeleri, bu Türk televizyon dizilerinin,"aslında yozlaşmış öyküler ve kabul edilemez davranışlarla dolu oldukları için Türkiye'nin yurtdışındaki imajını incittiğini"düşünmektedir.[114] Sadece Türkiye ve Balkanlar'da değil tüm dünyada, Türk dilinin genişlemesi konusunda çok büyük etkiye sahip olan Yunus Emre Enstitüsü'nden bahsetmek de önemli bir durum arz etmektedir. Yunus Emre Enstitüsü, adını 13. ve 14. yüzyıllarda Anadolu'da yaşamış bir halk şairinden almaktadır. En önemli özelliği, yani adı, insani değerleri, insan sevgisi ve toplumlar arasındaki barışı temsil etmektedir.

Böylece, Türk kültürünü ve sanatını temsil eden Yunus Emre Enstitüsü, medeniyette kendine has en yetenekli, en karmaşık ve en özel dili kullanarak barış dünyasını ve insanların daha iyi anlaşılabileceği bir dünya yaratmayı amaçlamaktadır.

---

[113] En büyük araştırma kuruluşuna ait bir araştırma grubu olan Cybermetrics Lab tarafından elde edilen rakamlar İspanya'dır (CSIC). "Üniversitelerin Web Sıralaması: Bosna Hersek", Webometrics.info, Resmi web sitesi, mevcut:*http://www.webometrics.info/en/europe/bosnia%20and%20herzegovina%20 alınan: 30/03/14.*

[114]AKP Milletvekili Halide İncekara, Cigdem Buğdaycı'nın alıntılarıyla, "Türk televizyonunun yumuşak gücü", *Güney Doğu Zaman Türkiye,* 23/07/11

Bu amaca ulaşmak ve tüm dünyaya söylemek zorunda olduğumuz şeyi göstermek için öncelikle kendimizi ve kültürel değerlerimizi sunmak zorundayız. Yunus Emre Enstitüsü'nün amacı; Türkiye'yi, Türkçeyi, tarihi, kültürü ve sanatı temsil eder; dünyayla ilgili bilgi ve belgeleri sunarak; Türk dili, kültürü ve sanatı öğrenmek ve öğrenmek isteyenlere hizmet vermek; Türkiye ile diğer ülkeler arasında dostluk geliştirmek ve kültürel değişimi artırmaktır.

Kültür merkezlerinde verilen Türkçe derslerine ek olarak, farklı ülkelerdeki eğitim kurumlarıyla işbirliği içinde, Türkçe dili kursları desteklenmektedir. Enstitü, 2016 yılı sonunda merkez sayısını 60'a çıkarmayı hedeflemektedir. Halen bu merkezler, Balkanlar'da yoğunlaşmaktadır. Enstitü önümüzdeki yıllarda Kuzey Amerika'da Sahra altı Afrika'da ve Güney Amerika'da yeni merkezler açmayı umut etmektedir. Merkez ile ilgili olarak Yunus Emre Türk Dili Enstitüsü projelerinden bahsetmek daha yararlıdır; Türkoloji Projesi, Türk Burs Programları ve Türk Yaz Okulu, Türkçe Yeterlilik Sınavı (TYE), 100 Türkiye Kütüphanesi bunlar arasındadır.

Ayrıca, Kültür Merkezi kapsamında, kültürümüzü ve sanatımızı sunmayı, ülkemizi ulusal ve uluslararası etkinliklerde temsil etmeyi amaçlayan birçok etkinlik düzenlenmektedir. Bosna-Hersek'te Yunus Emre Merkezi, Saraybosna (2009), Fojnica (2011) ve Mostar'da (2014) bulunmaktadır. Saraybosna'daki Yunus Emre Merkezi, Türkiye'nin dışında kurulan ilk merkez konumunda idi.

Akademik ve mesleki eğitim açısından Türk Dili eğitimi şu anda Bosna-Hersek'teki bu merkezlerde gerçekleştirilmektedir. Yunus Emre Enstitüsünün başlıca 28 hedefi Türkiye'yi, kültürel mirasını, dilini ve sanatını tanıtmaktır. Başbakan Yardımcısı, Dışişleri Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı tarafından kurulan Yunus Emre Enstitüsü, Bosna'daki Okullarda Seçmeli Ders Yapma Projesi gibi projeleri hayata geçirmeye başlamış, 2011 yılında TIKA'dan devralınan Türkoloji Projesi, 2011 yılında Bosna-Hersek'teki Türkoloji Projesi kapsamında Tuzla Üniversitesi, Mostar Üniversitesi'nde Dzemal Bijediç, Zenica Üniversitesi ve Zenica Üniversitesi ile işbirliği Saraybosna Üniversitesi, bu proje bağlamında protokoller imzalanarak kurulmuştur.

Türkiye'den öğretim görevlileri alımı, kütüphane oluşturma, öğrencileri yaz okullarına gönderme, araştırma, sempozyum ve konferanslar için Türkologlara akademik destek vererek Türkoloji Bölümü'nden başarılı öğrencilere burs sağlamak, gerçekleştirilen faaliyetlerden bazılarıdır. Bu faaliyetlerin örnek bir şekilde uygulanışı, Zenica Üniversitesi'nde 3000 kitap bağışıyla, TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü işbirliğiyle bir kütüphane kurulmasıdır.

Ayrıca, "Türkiye'nin 100 Kütüphanesi" projesi kapsamında TC Ziraat Bankası ile işbirliği içinde yaklaşık 2000 klasik yetişkin ve çocuk kitabı bulunan üniversiteler ile Türkiye hakkındaki araştırmaların ana kaynağı olarak kabul edilen kitaplar (kültür, sanat, edebiyat, mutfak, turizm, siyaset, ekonomi, kent tanıtımı, Türkiye'de yatırım ve eğitim olanakları, kültürel ilişkiler) bulunmaktadır.

Ayrıca BH'deki din hakkında konuşmak gerekirse; Türk hükümeti Diyanet'e çok fazla para yatırmıştır.[115]2012 yılında bütçe 3,8 milyar TL iken 2014 yılında bu bütçe 5,4 milyar TL'ye çıkmıştır, ve bu bütçe İçişleri Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı gibi önemli bakanlıklarınkinden daha yüksektir.İlginçtir ki, Diyanet'in varlığı, Türk Müslümanları için yurt dışında dini hizmetler sunmaktan sorumlu olduğu için, sadece Türk topraklarıyla sınırlı değildir.

Böylelikle Diyanet İşleri Başkanlığı (ve TİKA), başta Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya olmak üzere dünya çapında Müslümanları hedef alan çeşitli girişimler gerçekleştirmektedir. BH'de de gözle görülür bir etkisi olan Diyanet şemsiyesi altındaki bir diğer ilginç girişim ise kardeş şehir programıdır. Bu programda, Türkiye'de bir yerel müftü BH'de (veya diğer ülkelerde) biriyle eşleştirilir, Kayseri'deki müftülük bürosunda olduğu gibi, para toplanmış ve Goradje'de (BH) camiye yardım edilmiş olduğu gibi, Ramazan ayında ve Cuma namazından sonra para toplayıp daha çok cami inşaatı yapılmaktadır.[116]

[115] Diyanet, 1924'te namaz yerlerini yönetmek ve İslami inanç (fiili, sadece Sünni) ve uygulamaları ile ilgili hizmetleri denetlemek ve yürütmek üzere kurulmuştur.
[116] Şenol Korkut, "The Diyanet of Turkey and Its Activities in Eurasia after the Cold War", *Acta Slavica Iaponica*, 2009, 28, s.133.

Dine dayanan bağlantılar oldukça güçlüdür, belki de en güçlü bağlantılardan biridir, ve Türk dış politikasında dinin rolü Bosna Hersek'te giderek daha fazla görünmektedir. Bosna-Hersek'teki Türk kültürünün etkisi söz konusu olduğunda, Osmanlı kültürünün bu bölgede etkisini belirtmek mümkündür. Osmanlılar egemenliklerini, kültürlerini, geleneklerini ve beraberlerinde getirmişlerdir, çünkü burada çok zaman geçirmiş, derin ve silinmez izler bırakmışlardır. Osmanlı İmparatorluğunun gelişiyle Bosna, büyük ve çok güçlü bir imparatorluğun bir parçası haline gelmiş ve böylece Doğu-İslam kültürü diye adlandırılan yeni kültürün etkisi altına girmiştir.

İslam'ın bu coğrafyaya girişi ve yayılması sonucunda, doğu etkisi genişlemiş; Doğu-İslam kültürünün etkisi altında olan değişiklikler mimaride, Arapça, Türkçe ve Farsça dillerin nüfuz etmesi ile sonuçlanmıştır. Bu oryantal etki, dekoratif objeler, nişanlar, el yazmaları ve çeşitli zanaat eşyaları üretilirken hissedilmiştir.

Dolayısıyla BH, büyük kültürel ve geleneksel değişiklikler geçirmektedir. Bugün bu durum, bu bölgede giderek daha az hissedilmektedir, çünkü Batı'nın etkisi daha güçlüdür. Bu değişiklikler elbette, yavaş yavaş meydana gelmektedir. Batı'nın Bosna-Hersek üzerindeki etkisi genişlemesine rağmen; kültürel farklılıkları birbirine bağlayan referans noktaları aynı kalmıştır.

3.2 Bosna-Hersek'te Türkiye Algısı

BH Cumhurbaşkanlığı Kurulu Üyesi Bakir İzzetbegoviç, Türkiye'nin daha önce hiç olmadığı gibi, Avrupa'daki NATO antlaşması konusunda, ekonomideki iyileşmeler, altyapı inşaatları ve daha iyi ilişkiler yolunda birçok mesafe katettiğini söylemiştir.[117] İzettbegoviç, buna Aliya İzzetbegoviç'in ölümünün 14. yıldönümünü anma programa dikkat çekmiştir, bu anma programı, aynı zamanda "Aliye" dizisinin gösterildiği, Ankara Beştepe Kongre Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir.

[117] İzjava Bakira İzzetbegovica za Blic:İzzetbegovic: Turci su uvek bili prijatelji BİH, Anadolija, 23.10.2017. *http://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/izetbegovic-turci-su-uvek-bili-prijatelji-bih/nmh5j25*

İzzetbegoviç, Türk Cumhurbaşkanı ve eşine Aliya İzettbegoviç'i hatırladıkları için teşekkür etmiş ve onun mücadelesinin yanında olan tüm insanlara minnettar olduğunu ifade etmiştir. İzzetbegoviç: "Onun ve onun mücadelesinin tanınması, onunla birlikte olan tüm insanlara, Bosna Hersek'te, çamurlu siperlerde, savaşta ve saldırılarda hayatlarını kaybedenler için minnettir. Bu mücadelede, Bosna ve Hersek'te İslam korunmuş, Boşnaklar korunmuş, kimliğine, dinine ve kültürüne döndürülmüş, Bosna Hersek devleti 450 yıl sonra yeniden inşa edilmiş, ordunun tekrar inşa edilmesi gibi şeyler başarılmıştır. Bugün askeri uzmanlar oturup bize saldıranların gücü ile bizi savunanlar arasındaki ilişkiyi tartışsaydı, savaşı kazanamazdık, bu savaşı kaybetmek zorunda kalırdık"demiştir.[118]

Türkiye ile BH ilişkileri konusunda görüş birliğine varılan İzzetbegoviç, Türklerin her zaman BH'nin dostu olduğunu ve ellerinden geldiğince yardım ettiklerini söylemiştir. Babası Alija İzetbegoviç'in yaşamının son saatlerinde birlikte olduğuna dikkat çekmiştir.

O zaman İzettbegoviç, Aliya İzettbegoviç'in Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kendisini ziyarete geleceğini duyduğunu hatırlatmıştır. İzzetbegoviç babası Aliya İzettbegoviç'in, Recep Tayyip Erdoğan'a Bosna Hersek'in hâlâ Türkiye için önemli olduğunu göz önünde bulundurarak şunları söylediğini aktarmıştır: "Bosna Hersek'i sana emanet bırakıyorum, Bosna'ya sahip çık.Bu emaneti taşımak çok önemlidir. Türkiye ve bu ülke beraber bir çok şeyi başarabilir, bazıları bu durumdan pek hoşnut olmasa da, bu ilişkiler benim halkım için Türk halkı için ve ondan sonraki gelecek nesiller, Allah izin verirse, daha da güçlenecektir."[119]

Bakır İzettbegoviç'in tüm bu açıklamalarını gösteriyor ki, Bosna-Hersek'in gözünde, Türkiye, Bosna'nın en büyük dostuydu. Ancak, Bosna-Hersek ile ilgili konuştuğumuzda, aynı zamanda BH'nin bir parçası olan Sırp Cumhuriyeti'ni de unutmamak gerekir. Bu varlıktan gelen tutum ve duruşlar Bosna Hersek Federasyonu'ndan olduğu gibi o kadar samimi değildir. Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Bosna-Hersek'i kendi ülkesi gibi görmediğini söylemiştir.

---

[118] Aynı yer.
[119] Aynı yer.

Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Milorad Dodik, Bakır İzettbegoviç'in Aliya İzettbegoviç'in "BH'yi Erdoğan'a emanet etmesi" üzerine yorum yapmıştır. Dodik, Bosna-Hersek'in kendisi için ilgi çekici olmadığını, bunun onun ülkesi olmadığını ve aynı görüşleri paylaşmadığını yinelemiştir: "Benim ülkem Sırp Cumhuriyetidir, Sırp Cumhuriyeti ve Sırbistan'ı seviyorum ve Bosna-Hersek biraz töresel yönlere sahiptir, bu İzetbegoviç'in ülkesini Erdoğan'a 'emanet' etmesiyle kantılanabilir, Aliya İzetbegoviç, ülkeyi emanet etmeyi bırak, Erdoğan'a şahsen sahip olduklarını nasıl verebilir, Savaş boyunca Aliya Izzetbegoviç ve ailesi tarafından alınanları ben verebilirim ama benim bunlarla hiç bir ilgim yoktur."[120]

SNSD lideri, "Aliya İzettbegoviç, Sırpları asla temsil etmemiş ve Bosna Hersek'in cumhurbaşkanı değildir, sadece Bosna Herkes cumhurbaşkanlığı üyesidir ve Sırplar için savaş suçlusu konunumda olduğunu" söylemiştir.[121] Milorad Dodik'in Türkiye'ye ve RecepTayyip Erdoğan hakkında yüzlerce tahammül edilmez ifadesi vardır. Bunlara örnek olarak, Türk cumhurbaşkanının Sırbistan'da yaklaşık 200 işadamı ile birlikte bulunduğu dönemde Sırp Cunmhuriyeti'nin cumhurbaşkanının son yıllarda yaptığı ifadeleri hatırlatabiliriz: "Konuyla ilgili olarak, Türkiye'nin, Bosna-Hersek'te caydırıcı bir faktör olduğunu düşünüyoruz ..." (Temmuz 2014).

Ayrıca, Dodik, "Bu bölgede hüküm süren Türkleri iyi tanımayanlar, Erdoğan'ın ifadelerini anlayamazlar" ifadesinde bulunmuştur(Bosanska Gradişka, 27 Temmuz 2014). Dodik, "Hiç şüphesiz, Erdoğan'ın göreceği ve görmek istediği Bosna'ya ait değiliz" demiştir.[122]

---

[120] Dodik: Sve sto su İzetbegovici pokrali neka nose u Tursku, 21.10.2017.
http://rs.n1info.com/a336674/Svet/Region/Dodik-Sve-sto-su-Izetbegovici-pokrali-neka-nose-u-Tursku.html

[121] Aynı yer.

[122] Dodikova netrpeljivost prema Turskoj i Erdoganu, Objavljeno u kategoriji BiH na 11.10.2017 16:55:00
http://www.nap.ba/new/vijest.php?id=39550

Ancak Bosna'da her şey çoğu zaman işleri aksatacak kadar bir derecede siyasallaşmıştır. Ülke, etnik ve dini çizgiler ve gerginlikler tarafından parçalanmaktadır; bir grup tarafından nimet olarak görülen herhangi bir şeyi diğer grup tarafından bir tehdit olarak görülmektedir. Birçok Bosnalı Sırp ve Hırvat için Türkiye, ülkedeki Müslümanlarla yakından ilişkilidir. Dahası, ülke bir Sırp Cumhuriyeti ve Müslüman-Hırvat Federasyonu olarak ayrıldığında, fikir birliğine varmak imkansız hale gelmiştir. Özellikle Bosna Sırpları, Osmanlı İmparatorluğu tarafından yüzyıllarca süren egemenlik yüzünden Türkiye'ye karşı çekimser davranmaktadır.

Parlamentodaki etnik-Sırp bir milletvekili ve Orta ve Doğu Avrupa ile ilişkiler üzerine bir çalışma grubunun üyesi olan Dusanka Maykiç, "Türkiye'nin, Sırp Cumhuriyeti ekonomisine ilgi gösteren herhangi bir argümanının görmedim" demiştir. "Siyasi açıdan bakıldığında, Türkiye diğer iki tarafı (Sırplar ve Hırvatlar) anlamaya hazır değildir, sadece Boşnakları [Bosnalı Müslümanları] desteklemektedir."[123]

Dodik'in ifadelerinden görüleceği gibi Başkan Bosna Hersek'teki Türk yetkililerin ziyaretlerinden pek hoşnut değildir. Dodik'in karşısında, Bosna-Hersek Federasyonu'ndan politikacılar Türk siyasetine karşı çok dostça davranmaktadır. Bosna-Hersek hükümetinin başı, ülkesinin Türkiye'ye destek vermeye hazır olduğunu ve terörist grup FETÖ ile mücadelede hazır olduğunu ifade etmiştir: "FETÖ ile mücadelede Türkiye'ye her türlü desteği vermeye hazırız. Seçilmiş hükümete karşı çalışan terör örgütleri karşısında Türkiye, darbe girişimine karşı başarılı olan büyük bir ülkedir"diyen Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Başkanı Denis Zvizdiç, Anadolu Ajansı'nın Saraybosna bürosunu ziyaret ederken bu açıklamaları yapmıştır.[124]

---

[123] Shopping To Invest In The Balkans, Will Turkey Choose Bosnia? Radio Free Europe, 04.10.2002 *https://www.rferl.org/a/shopping-in-the-balkans-will-turkey-choose-bosnia/24728984.html*

[124] Bosnia is ready to support Turkey's war on FETO' If the July 2016 coup bid in Turkey had succeeded, the Balkans would also have been hurt, says Denis Zvizdic, 09.03.2017 *http://aa.com.tr/en/europe/bosnia-is-ready-to-support-turkeys-war-on-feto/767551*

Fetullahçı Terörist Grup, ABD merkezli Fethullah Gülen tarafından yönetilen örgüt (FETÖ), en az 249 kişinin şehit olduğu ve yaklaşık 2.200 kişinin yaralandığı, Türkiye'nin Temmuz 2016 darbesini organize etmekle suçlanmaktadır. Zvizdic, ziyareti, ajansın 11 Mart'ta gerçekleşen Saraybosna'daki dil biriminin beşinci yıldönümünü kutlamak üzere yapmıştır. Birim Bosnakça, Hırvatça ve Sırpça dilleri kapsamaktadır. Zvizdiç, "NATO üyesi olan Türkiye gibi ekonomik açıdan güçlü bir ülkede darbe girişimi başarılı olsaydı, Balkan ülkeleri de olumsuz etkilenebilirdi" demiştir.

Yetkili, Bosna-Hersek'in Türkiye'den daha kırılgan yapıya sahip olması nedeniyle bu konuda dikkatli olması gerektiğini belirtmiştir. Zvizdiç, "Bence sadece FETÖ değil, aynı zamanda ortaya çıkan paralel topluluklar ve benzeri yapılar Bosna-Hersek'te sorunlara neden olabilir, Bosna-Hersek kurumsal ve demokratik olarak örgütlü bir şekilde tüm devlet kurumları düzeyinde cevap vermektedir" demiştir.[125] Bosna-Hersek Federasyonu'ndan siyasi liderlerinin açıklamalarına bakıldığında, Bosna-Hersek'in, Türkiye'nin Balkanlar'daki bölgesel katılım ve işbirliğinin en büyük destekçilerinden biri olduğu açıkça görülmektedir.

Bosna-Hersek için Türkiye, BH'deki ekonomik işler ve yatırımlar konusunda çok değerli bir dost konumundadır. Zvidiç, "Gelecekte iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi ve Türkiye ile gelecek yıl yapılacak ticaretin 1 milyar dolara ulaşmasını hedefliyoruz"demiştir.[126] Diğer taraftan Türkiye, Bosna Hersek'in iç meselelerine hiç karışmamış ve Bosna-Hersek'in AB üyelik yolundaki en büyük destekçileri arasında yer almaktadır. Türkiye, Bosna-Hersek'i Avrupa Birliği yolunda desteklerken aynı zamanda bağlarını da çok sıkı tutmaktadır.

Bosna-Hersek eski Büyükelçisi Hajrudin Somun'un Ankara'nın amacının Bosna'nın iç meselelerine karışmak değil, ekonomik gelişmeler olduğuna vurgu yapmıştır: "Bazen abartmalar olsa da, Türkiye'nin politikası özellikle Erdoğan'ın Bosna'ya geldiğinde söylediği şeyler Türk hükümetinin yaptığı her şeyin oldukça pragmatik olduğunu göstermektedir... Tütkiye'nin AKP öncülüğünde bir hedefİ vardır, bu hedef şu anda bölgesel bir güç olan ve Türkiye ekonomisini güçlendirerek

[125]Aynı yer.
[126]Aynı yer.

küresel bir güç haline getirmektir."[127]Büyükelçi Somun, Bosna'nın asıl sorununun, kimin yatırımlarını kabul edilceğinin değil, ülkeyi çirkin bir yatırım hedefi haline getiren siyasi çıkmazı gidermek olduğunu kabul etmektedir.

Somun'a göre eğer Saraybosna bunu başaramıyorsa, pragmatik bir şekilde hareket eden Ankara dikkatini başka yerlere çevirebilir ve hatta Sırbistan'a bakabilir. Yetkili, "Politik bölünmeler nedeniyle Bosna-Hersek ekonomisi gelişmiyor ve yabancı yatırımcıların bu ülkelere yatırım yapmaktan korktuğunu" söylemiştir. Türkiye için de aynı durum bu. Bundan dolayı, Sırbistan, Makedonya ve Karadağ'ın da, Türkiye'yi yatırım için Bosna'dan önce bu ülkelere önce çekmesi mümkün olabilir" diye konuşmuştur.[128]

Ancak, Türkiye için Bosna-Hersek'i dikkate almak çok önemlidir. Türkiye ile ilişkiler, Boşnak tarafına doğru güçlü bir şekilde etkilenirken, Boşnak politikacılar Türkiye'nin BH'deki üç kurucu halkdan ikisinde diplomatik yollardan, açıkça dostluğu arttır'lmalı, olumsuz imaj riskini ve ayrılığı azaltmalıdır. BH için en büyük görev, Türkiye'nin her türlü yardımını birleştiren öncelikli bir plan başlatmak ve önceliklerin net bir listesini sunmaktır.

3.3 Türkiye'de Bosna-Hersek Algısı

Erdoğan, Denis Zvizdiç'e, Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda Bosna-Hersek Bakanlar Konseyi Başkanı olarak atandığı sırada şunları demiştir: "Türkiye, hiç şüphesiz, iyi ve kötü zamanlarda, Bosna Hersek ile beraber olmuştur." Zvizdiç ile yaptığı görüşmede Erdoğan, Türkiye'nin Bosna-Hersek'le iyi ve kötü zamanlarda beraber olduğunu ve her alanda Bosna-Hersek'e yardım etmeye devam edeceğini söylemiştir. Ona göre Türkiye, mevcut iyi ilişkileri ve işbirliğini her zaman genişletmek için çaba sarf edecek ve Bosna-Hersek ve Türkiye halkları arasında

[127] Statment of Hajrudin Somun for Radio Free Europe, Shopping To Invest In The Balkans, Will Turkey Choose Bosnia? Radio Free Europe, 04.10.2002 *https://www.rferl.org/a/shopping-in-the-balkans-will-turkey-choose-bosnia/24728984.html*
[128] Aynı yer.

bağlantı kurulmasında önemli adımlar atılacaktır.[129]Ayrıca Davutoğlu, daha önce sıkça adı geçen kitabında, ülke ile yakın çevrede daima iyi ve tutarlı ilişkilerin sürdürülmesi gerektiğini belirtmektedir. Türkiye her zaman Bosna-Hersek ve komşuları, Sırbistan ve Hırvatistan arasındaki iyi ilişkileri teşvik etmiştir.

Üçlü mekanizmanın -Türkiye, Sırbistan ve Bosna Hersek'in- etkili bir devam etmesi son derece önemlidir. Davutoğlu, "Bu toplantıların en üst düzeyde tekrarlandığı sırada olumlu bir mesaj göndereceğini umut etmekteyiz "demiştir.[130]

Türkiye Cumhuriyeti, Erdoğan ve Davutoğlu'nun ifadeleri ile, Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğinin çok önemli olduğu tezini doğrulamaktadır. Balkan ülkeleri birbirleriyle iyi işbirliği yaparsa, yeni yatırımlar için iyi bir temel oluşturabilirler. Türk Büyükelçisi Numan Kurtulmuş, Bosna soykırımının 22. yıldönümü için yapılan anma töreninde, bu trajedinin tüm detaylarının vurgulanması gerektiğini ve yeni bir BH'nin geleceğini nefrete dayalı olarak inşa etmeyeceğini söylemiştir. Ayrıca, "Türkiye BH'yi bir parçası olarak görüyor. Sen acı çektiğinde bizim halkımızın da seninle acı çektiğini bil. Düşüncelerimiz ve dualarımız sizlerle" demiştir. Srebrenica bölgesinde suç işleyenlerin hepsinin mahkemelerde yargılanması gerektiğini vurgulamış, bu yaşananları kayıt altına alanın sadece Birleşmiş Milletler olmadığına dikkat çekmiş, "bizler de bu soykırımın unutulmasına izin vermeyiz, ayrıca bu savaştan sorumlu yetkililerin ileride hiç bir sorumluluk alamayacakları bir sistem kurmayı amaçlıyoruz" demiştir.[131] Kurtulmuş, soykırımda verilen çok sayıda şehidin ardından Bosna-Hersek'in gelişmiş ve güçlü bir devlet olduğuna inandığını da özellikle belirtmiştir.

---

[129] Erdogan: Turska uz BiH i u dobru i u zlu,Aljezeera Balkan, 07.04.2017. *http://balkans.aljazeera.net/vijesti/erdogan-turska-uz-bih-i-u-dobru-i-u-zlu-0*

[130] Aynı yer.

[131] "Turska vidi BiH kao da je dio nas. Znajte ako se vama nešto desi da i naš narod s vama pati" Source, 11.07.2017.*http://www.source.ba/clanak/BiH/443158/Turska-vidi-BiH-kao-da-je-dio-nas-Znajte-ako-se-vama-nesto-desi-da-i-nas-narod-s-vama-pati*

Türkiye'nin bu ülkedeki katılımı teknik konuların ötesine geçmektedir, çünkü iki ülke arasında daha derin bir bağlantı vardır. Saraybosna bazen"Avrupa'nın Kudüs'ü" olarak anıldığı için, Türkiye'deki daha dindar çevrelerce Saraybosna ve Bosna algısı duygusal konumdadır.[132] Türkiye, Bosna-Hersek'teki anayasa değişikliklerine çözüm bulma çabalarına katkıda bulunmak amacıyla AB ve ABD başkanlığındaki Butmir görüşmelerinde arabuluculardan biri haline gelmiştir. Bununla birlikte, Türkiye moderatör olmaya davet edilmediğinden, Davutoğlu kendi diplomasisini başlatmıştır.[133]

Davutoğlu, Bosna-Hersek'teki siyaseti üç seviyeye dayandırmıştır. İlk seviye yerel düzeydedir, çünkü yerel düzeyde üç ana etnik grup arasındaki diyalogu güçlendirme ihtimali vardır. İkinci seviye bölgeseldir. Bu seviyede Davutoğlu, Bosna-Hersek'teki komşu ülkelere, özellikle Hırvatistan ve Sırbistan'a yaklaşmak için çaba sarf etmektedir.

Bölgesel işbirliğine bu yaklaşım, Bosna Hersek'teki gruplar arasındaki etnik sorunlar gibi sorunları çözmek için çok iyi bir yoldur. Bu nedenle Davutoğlu, bir taraftan Sırbistan ve Bosna Hersek'ten meslektaşları diğer taraftan ise Sırbistan ve Hırvatistan'dan meslektaşları ile üç taraflı görüşmeler başlatmıştır. Türkiye'nin bu üçlü toplantılardaki merkezi mesajı Boşnak siyasileri, komşu ülkeleriyle işbirliği yapmalarının daha iyi olacağına ikna etmektir. Üçüncü seviye ise diplomatik düzeydedir.

Bu seviye ile BH'nin Avrupa Birliği Antlaşmalarına yaklaşması ve çok katmanlı rolü bu düzeyde kapsaması amaçlanmaktadır. Diğer bir deyişle, Türkiye, diğer Batı Balkan ülkelerinin yanı sıra Bosna-Hersek'in NATO ve AB'ye üye devletler ile iyi ilişkiler içerisinde olmasını istemektedir. Saraybosna'da yaptığı konuşmada Davutoğlu, Ekim 2009'da Ankara'nın toprak bütünlüğünün korunması açısından Türkiye'nin toprak bütünlüğü kadar önem taşıdığının altını çizmiş ve Saraybosna'nın refahı ve güvenliği İstanbul'un güvenliği ve refahı kadar hayati önem

[132] Murat Karpuz, "Avrupa'nın Kudüs'ü Bosna Gözyaşlarını Sildi," Sabah Gazetesi, 11 Haziran, 2009; "Avrupa'nın Kudüsü'nde Karışıklık Bitmiyor," Anadolu Ajansı, May 5, 2010.
[133] Barçın Yinanç, "Excluded by US and EU, Turkey Undertakes its own Mediation in Bosnia," Hürriyet Daily News, January 15, 2010.

taşıdığını bilirtmiştir.[134] Bu sözler, Türkiye'nin Bosna-Hersek'in geleceğine ilişkin meseleleri ele alırken pasif bir aktör olmayacağına işaret etmektedir. Davutoğlu'nun Bosna'yı bir ebeveyn gibi koruyucu bir yaklaşımla ele aldığını söylemek mümkündür.

Boşnaklar Türkiye'yi ana ülke olarak görmese de, Türkiye'nin Bosna-Hersek'teki sorunlara duyarlılığından büyük bir memnuniyet duymaktadır. Bazı Boşnaklar, Türkiye'nin ülkelerindeki aktif varlığının, Boşnaklar'ın uluslararası siyasette yalnız olmadığının ve kaderlerine bırakılmadığın göstergesi olarak görmektedir. Bosna-Hersek'taki mevcut sorunların çözümüne arabuluculuk etmek isteyen Davutoğlu, Bosna-Hersek'in tüm kurucu devletleriyle diyalog geliştirmek için özel bir çaba sarf etmektedir. Bu nedenle, 29 Ocak 2011'de Davutoğlu, ilk kez Banjaluka'daki Dodik'i ziyaret etmiştir. Dodik'e göre Davutoğlu'nun ziyareti, iki ülke arasındaki karşılıklı güvenin güçlendirilmesi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Ancak, Sırpların Bosna Hersek Devlet Başkanlığı üyesi olan Nebojsa Radmanoviç'in tutumu Davutoğlu'nun olumlu görünümüne darbe vurmuştur. Radmanoviç, Davutoğlu'nun Dodik'le uzun süren görüşmesi nedeniyle Radmanoviç ile yaptığı randevu için zamanında gelememesi nedeniyle toplantıyı iptal etmiştir. Bunun üzerine Radmanoviç kabinesi Türk delegasyonunun, toplantı salonundaki Sırp Cumhuriyeti bayrağını kaldırmasını talep ettiğini iddia etmiştir, fakat Türk yetkililer bunu yalanlamıştır. Dodik'in lideri olduğu Bağımsız Sosyal Demokratlar Birliği (SNSD) Genel Sekreteri Rajko Vasiç, bayrak krizini "Osmanlı olayı" olarak nitelendirmiştir; dolayısıyla Türk temsilciler, Sırp Cumhuriyeti'nde pek hoş karşılanmamıştır.

[134]Ahmet Davutoğlu, ‘’The Ottoman Legacy and Balkan Muslim Communities Today’’ Speach of Ahmet Davutoğlu, Conference Proceedings, (Sarajevo,16-18 October, 2009). s.13-19.

Bosnalı Dışişleri Bakan Yardımcısı Ana Trisic Babiç, Davutoğlu'nun Banjaluka ziyaretinin kötü yönlere çekildiğini belirtmiştir. Bazı gazeteciler, politikacılar ve Sırp kökenli akademisyenler bayrak krizini ele almış, ve hatta bazıları Davutoğlu'nun Bosna-Hersek'te yeni bir Osmanlı düzeninin kurulmasını istediğini bile söylemiştir.[135]

Birçok Sırp, Batı Balkanlar'daki Türk siyasetinden şüphe duymaktaydı. Türkiye'nin, eski Osmanlı bölgesini ele geçmek istediğini düşünmektedirler. Bu arada Hırvatistan Batıya Balkanlar'dan daha çok ilgi duymaktadır ayrıca Türkiye ve Hırvatistan uzun zamandır dostça ilişkiler kurmaktadır.

Türkiye ve Hırvatistan, Bosna-Hersek'teki gelişmelere çok dikkat etmekte ve Bosna'daki sorunların nasıl çözüleceği konusunda benzer tutumlara sahiptirler. Ancak Türkiye'nin Bosna Hersek'teki algısı biraz daha farklıdır, çünkü Türkiye, Bosna-Hersek'te bir Hırvat birliği kurulması konusunda onlara destek sağlamamaktadır. Amerikan düşünce kuruluşu Stratfor'a göre Türkiye, jeopolitik öneminin bir örneği olarak Balkanlar'daki etkisini kullanmakta ve Ankara'nın, Türkiye'nin yardımı olmadan Balkanlar'da kalıcı bir barışa ulaşılamayacağını göstermek istediğini iddia etmektedir.[136]

Yine de, Ankara'nın Batı Balkanlar'da AB ile rekabet etmeye çalıştığını tartışmak yanlış olacaktır. Tam tersine, Türkiye'nin bu bölgedeki politikası son iki yılda AB politikasından büyük ölçüde ayrılmamış ve Türk yetkililer, AB'nin Batı Balkanlar için beklentilerini sürekli olarak tekrar etmekte ve desteklemektedir.

Balkanlar'da son birkaç yıl içinde başlatılan olumlu eğilimleri sürdürebilmek için Türkiye, AB, ABD ve diğer önemli uluslararası oyuncularla daha fazla işbirliği yapmalıdır. Bu arada, Avrupalı diplomatlar da Türkiye'ye şüpheyle bakmamalı, bunun ardı sıra Batı Balkanlar'da barış ve istikrar için önemli katkılar yapabilecek bir ortak olarak değerlendirmelidir.

---

[135] Dejan Sajinovic, "Turski ministar ne poštuje obilježja RS," Nezavisne Novine, January 30, 2011; Boro Maric, "Turske Diplomate Uzdrmale RS," Politika, January 31, 2011; "Diplomatski Incident u Banjaluci: Turska Delegacija Trazila Skidanje Zastave RS," Srna, January 29, 2011; "Ambasada Turske u BiH "Iznenadjena," Beta, January 30, 2011.

[136]"Surveying Turkish Influence in Western Balkans", Worldview.startfor.com, Sep 01, 2010. *https://worldview.stratfor.com/article/surveying-turkish-influence-western-balkans*

BÖLÜM IV:YENİ OSMANLICILIK

4.1 Yeni Osmanlıcılık: Türk Dış Politikasının Yeni Yönü

Yeni Osmanlıcılık, çok iyi bilinen ve ayrıntılı bir şekilde tartışılmış bir yaklaşım değildir, çünkü -sadece ülkemizde değil, daha büyük, daha gelişmiş, daha zengin ve daha iyi organize edilmiş kültürel ve eğitsel yerler ve kurumlar da dahil olmak üzere-henüz yeterince araştırılmamıştır. Bilimsel ve akademik dönemlerimizde, haftalık ve günlük basınlarda pek bahsedilmemiştir. Kitaplar, çalışmalar, tartışmalar ve makaleler ile bunların yazarları arasında araştırma ve bilgi alanının (siyaset, uluslararası ilişkiler, sosyoloji, özellikle de din ve siyaset sosyolojisi, diplomasi, tarih yazımı, jeo-politika, vb.) konusunda sadece mecazî değil, aynı zamanda kelimenin tam anlamıyla pek yazılı eser bulunmamaktadır. D. Tanaskoviç, S. Trifkoviç, M. Jevtiç, H.Somun, M. Markoviç, V. Laliç ve diğer bazı yayıncıların yazıları olmasaydı, başta Boşnaklar olmak üzere Balkan halkları, sadece Neo-Osmanlıcılık hakkında değil, modern Türkiye'nin süreçleri, ilişkileri ve gelişmeleri hakkında neredeyse hiçbir bilgiye sahip olmayacaktı.

Yeni Osmanlıcılık uygulamaları ile ilgili çağdaş incelemelerden çok daha iyi bir durum ise, yani Dayton sonrası BH varlığının, Sırp Cumhuriyeti ile ilgili olarak, çağdaş Türkiye ile resepsiyonun kendisi ve diğer herhangi bir Türk devleti ile önemli ölçüde farklı ilişkilere sahip olmasına rağmen, BH Federasyonu'nda bulunmamaktadır. Aynı zamanda, potansiyel olarak, Osmanlı, Kemalist ve modern Türkiye hakkındaki bilgi söz konusu olduğunda, diğer parametreler ve kaynaklar için veya başka sebeplerden dolayı yazarın seçiminde daha fazla imkan varsa, inisiyatif ve koz kartı gibi konularda geniş bir kadro tabanı bulunmaktadır. Hem siyasi hem de manevi konularda olmasına rağmen, aynı inancın ve onun dogmalarını ve pratik kalıplarını yorumlama ihtiyacı ile de ilgilidir. Ve yine de onu öğrenmiş insanlar olmadan varolamaz.

Toplum, sosyal politika gibi sosyal kategorilere ait normlarına göre yaşamak için belirli paralel ve özel ilişkiler kurulmalıdır. İslam'ın tarihsel bağlamında, Neo-Osmanlıcılık ve Rönesans tarih boyunca birbiriyle bağlantılıdır. Ek olarak, İslam'ın sarsılması akışın yeni bir meşruluğu olarak görülebilir.

Yeni-Osmanlıcılığın incelenmesi, yani çağdaş Türkiye'deki güncel tarihsel eğilimler ve koşullar, yetersiz olduklarında ve medyadaki genel bilgilendirici yönün yetersiz olması, bu fenome'nin bilgisinin sınırlı, aynı zamanda bulanık ve sığ olmasına neden olmuştur. Bugün Neo-Osmanlıcılık ana akım enerji için vazgeçilmez bir ilham kaynağı haline gelirse ve Balkanlardan üç "kesir" veya eylem yönü olan bugünün Türkiye'nin dış politikasının önemini vurgularsa, ne bir Balkan devleti ne de Bosna Hersek "Türk mezarlığının yanında" olarak anılamaz. Örneğin başını öbür tarafa çevirir ya da tembel bir ev hanımı gibi, sorunu halı altına iter. Bu yüzden bu konuyla yüzleşmek en iyisidir.

Belki de daha fazlası, Neo-Osmanlıcılık, bazı Balkan ülkelerinin kimliğinin, özellikle kültürel ve manevi alanda yeniden tanımlanmasına müdahale etme imkânı ve iddialarına sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda, yaklaşık beş yüzyıllık Osmanlıların Balkan uluslarının ve devletlerinin iş dönemin karakter ve tarihsel etkilerinin yeniden incelenmesini sağlamaktadır. Yarın çıkabilecek siyasi meydan okuma ve sorunların bugün cevaplandırılması gerekmektedir. Geleceğimiz geçmiş olmayacaktır, çünkü bugün bazı geri dönüşümlü Doğu kaleleri sayesinde her şeyin geçmediği giderek daha belirgin hale gelmiştir.

Son zamanlarda, Neo-Osmanlıcılıktan bahsetmeyen Türk dış politikası üzerine bir çalışma bulmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bununla birlikte, politikanın neyi içerdiğinin kapsamlı bir açıklamasını bulmak da eşit derecede zordur. Neo-Osmanlıcılık farklı insanlar için farklı şeyler demektir. Bununla birlikte, Türk hükümetlerinin bu politikayı benimsediği dönemlerin bazı ortak özelliklerini bulmak hala mümkündür.

Çalışmaların çoğu, bu terimin Turgut Özal'ın 1990'lı yıllardaki dış politika hamlelerini tanımlamak üzere hazırlandığını belirtmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından, Türkiye'nin çok boyutlu bir dış politika benimseme çabaları ve Orta Doğu ve Balkanlar'a olan ilgisinin artması Neo-Osmanlı hırslarının iddialarının kökenindendir.

AKP iktidarı döneminde Neo-Osmanlıcılık konusundaki tartışmalar kabaca iki bölüme ayrılabilir. Birincisi, Neo-Osmanlıcılık tartışmasının bir devlet kimliği ile sosyal kimlik meselesi olduğu iddialarından kaynaklanmaktadır ve bu nedenle onun yerli kökenlerini vurgulamaktadır. Bu fikirlere göre Neo-Osmanlıcılığın, Kemalist ideolojinin işlevsizliğine ve Türkiye Cumhuriyetinin kurucuları tarafından yaratılmış olan Türk kimliğine tepki olarak doğduğu düşünülmektedir.[137] Dolayısıyla, Türkiye'nin Osmanlı geçmişi ile olan bağlarını yeniden keşfetme fikri, bu bağlar hiç bozulmamış olsa da ve benzer politikalar dönemin çok öncesinde varolduysa da, aslında Yeni-Osmanlı düşüncesinde somutlaşmıştır. Bütün bu olay 1920'lerin başında ortaya çıkmıştır, çünkü Türk siyasi yetkilileri yenileşitrme ve Batı'da olduğu gibi liberal değerlere de inanmışlardır. Neo-Osmanlıcılık, AKP'nin dış politikaları açısından heyecan verici bir tartışma olarak ortaya atılabilir. Bu kavram çoğunlukla AKP'nin Ortadoğu bölgesindeki önemli aktör olma vizyonu bağlamında değerlendirilmektedir.

Balkanlar'da Neo Osmanlıcılığın, ileri sayfada ayrıntılı bir şekilde göreceğimiz üzere, bir etkisi daha vardır. Türk dış politikasındaki olası değişiklikler için ve sınırlamaların, Türkiye'yi etkileyen tüm konuları içermesi beklenmektedir. Söz konusu değişiklikler, tüm tarafların orta vadede bir dizi anlaşması olarak görülecektir.

---

[137] Daha fazla ayrıntı için bkz.:M. Hakan Yavuz, "Turkish Identity and Foreign Policy in Flux, The Rise of Neo- Ottomanism", *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, Vol: 7, No: 12, 1998, s. 19-41; H. Şaban Çalış, *Hayalet Bilimi ve Hayalet Kimlikler: Neo-Osmanlıcılık, Özal ve Balkanlar*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2001; Nora Fisher Onar, "Neo-Ottomanism, Historical Legacies and Turkish Foreign Policy", EDAM Center for Economics and Foreign Policy Studies, *Discussion Papers Series* No. 03, 2009.

Dolayısıyla, Türkiye'nin Rusya, İsrail, Mısır ve Suriye gibi ülkelerle anlaşmaya varılmasında ödemesi gereken bedellerin veya tavizlerin sorgulanması gereklidir. Suriye meselesinin önemi, bu anlaşmaların arkasındaki itici bir güçtür, çünkü bölgede karşılaşılan en zor ve en karmaşık mesele budur. Türkiye Dışişleri Bakanı, kısa süre önce Türkiye'nin geçmişte olduğu gibi birtakım koşullar göstermeksizin Suriye'deki politik çıkmazdan kurtulacak bir dizi politika başlatmıştır. Buna ek olarak, Suriye'deki savaşı sona erdirmenin önemini de vurgulamıştır: "kardeşlerimiz son beş yıldır bir gerekçe olmaksızın ölmektedir."Ancak, önceki yılların aksine, Türkiye'nin olaya dahil olması için bir ön koşul olarak Esad'ın ayrılmasından bahsetmemiştir. Ayrıca, Türk yetkililer Suriye konusundaki Rusya ve İran'la gerçekleşecek olan işbirliğinin doğası hakkında bir dizi açıklama yapmışlardır; çünkü Türkiye Suriye topraklarının birleşmesine ısrar edecek ve bir Kürt devletinin kurulmasına izin vermeyecektir. Türk dış politikasındaki değişiklikler, özellikle de ekonomik ve jeo-politik çıkarları açısından Türk Hükümeti'nin lehine olacaktır.

Bu değişiklikler Türkiye'nin rolünü ve gerçekliğini vurgulayacak ve bölgedeki komşularıyla ve dünyanın geri kalanında olan ilişkilerini güçlendirecektir. Bu nedenle, bölgesel durumun karmaşık doğası ve Türk ulusal güvenliğine yönelik tehditler nedeniyle derin köklü değişiklikler kısa sürede gerçekleşmeyecektir.[138] Bu nedenle yapılacak herhangi bir değişiklik için dikkatli düşünmek ve Türkiye'nin politikaları, menfaatleri ve güvenliği de dahil olmak üzere tüm faktörlerin göz önüne alınması gerekmektedir.

[138] The new directions in Turkish foregin politics, Published in: Article, Europe & Russia, Israel, Middle East, Opinion, Palestine, Russia, Turkey, July 21, 2016. *https://www.middleeastmonitor.com/20160712-the-new-directions-in-turkish-foreign-policy/*

4.2 Balkanlar'da Yeni Osmanlı Algısı

Türkiye ile olan ilişkisi bakımından Balkanlar, diğer iki bölge ile ortak özelliklere sahiptir ancak belirgin farklılıklar da vardır. Birincisi, yüzyıllar boyu Balkan bölgesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Osmanlı döneminin son yüzyılına kadar önemli ve istikrarlı bir alanı olmasıdır. Birçok Sadrazam Balkanlar'dan gelmiş ve Boşnakça mahkemelerde resmi dillerden biri olmuştur. Aksine, aynı Türk köklerini ve kültürünü paylaşmasına rağmen, Avrasyalılar hiçbir zaman İmparatorluğun bir parçası olmamıştır. Türk dış politikasının (özellikle de Bosna Hersek'e) merkezi belirleyicisi olarak giderek artan bir şekilde bahsedilen Yeni-Osmanlıcılık fenomeni jeopolitiğin her yönünden analiz edilebilir.

Bir zamanlar birbiriyle ilişkili olan ve gittikçe uzak olan iki kavramın, Avrupa Birliği'nin ve Türkiye'nin Balkanlara yönelik projelerinin etkisi ve aynı zamanda bölgedeki bazı ülkelerin sözü edilen projelere yönelik tutumları, en fazla Bosna ve Hersek'te görülmektedir.

Bir takım tarihi, kültürel ve ekonomik nedenlerden ötürü, bu projelerin eksikliği halinde Bosna-Hersek gelecekteki "kırık ülkeler" listesine dahil edilebilir.[139] Birliğin Bosna Hersek'teki politikası ile, bilimsel literatürde, "Yeni Osmanlıcılık (ya da Neo-Osmanlıcılık)" ya da Türk dış politikasında "tarihsel bağlara" halka atıfta bulunulması giderek daha çok ilgi görmesine sebep olmuştur.[140]Türkiye, AB üyeliğine aday olmasına rağmen, küresel mali krize rağmen son yıllarda Türkiye'nin ekonomik büyümesini sebebiyle giderek AB'nin bazı ortak dış ve güvenlik politikasından uzaklaşmaktadır.

---

[139] S. Huntington, *Sukob civilizacija*, Zagreb: Izvori, 1998.

[140] D. Jović, "Nova turska vanjska politika i pitanje Bosne i Hercegovine", *Političke analize*, 1 (2010), s. 30-34.

Bulla[141] ve Brljac'in[142] tanımlarına göre, büyük güçlerin özellikleri, küresel seviyeyi etkileme kapasitesine sahip olan ekonomik, askeri, diplomatik ve kültürel güçlerdir. Türkiye bugüne kadar küresel bir etkiye sahip olduğunu söyleyememektedir, ancak günümüz modern Türkiye'nin Avrupa'nın güneydoğusunda daha fazla etkisi vardır. Bu etki, Bosna-Hersek'te siyasi, ekonomik ve kültürel olarak farklı seviyelerde özellikle dikkat çekmektedir. Tarih ve jeopolitik kültüre derinlemesine yerleşmiş bu iki ülke arasındaki bağlantının jeopolitik yönü göz önüne alındığında, jeopolitik ilişkilerin ve jeopolitik imgelemlerin etkileri araştırmalar için son derece ilginç olabilir.

Çok taraflı dış politika, Türkiye'yi etkili bir küresel oyuncu haline getirmiştir. Balkanlar'a karşı böyle bir dış politika türü, yazarlara, neo-Osmanlıcılık fenomeni hakkında konuşmaları için ilham kaynağı olmuştur. Ježová, Yeni Osmanlıcılık'ı, başarısızlığa uğramış Chemist ideolojisini değiştirmek isteyen bir kimlik meselesi olarak görmektedir.[143] Yeni-Osmanlıcılık, Chemism'den farklı olarak hem Kürt nüfusunu hem de ağırlıklı olarak Müslüman ülkeleri içerebilir.

Çolak, SSCB'nin parçalanmasının, Balkanlar'da eskiye "dönüş" için bir fırsat olarak artan bir Türk ilgisine yol açtığını belirtmiştir. Türkiye'nin Balkan Yarımadası alanında kendi etkisini genişletmesini engelleyen kesin olarak SSCB idi.[144] Ancak Yugoslavya'nın parçalanması ve her şeyden önce BH'deki savaş, yeni Osmanlı ideologlarına ivme kazandırmıştır. 1990'lı yıllarda eski Yugoslavya'daki savaş ve karmaşık siyasi durum Türkiye'yi önemli meselelerin çözümünde en önemli aktörlerden biri haline getirmiştir.[145]

---

[141] H. Bull, *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*, New York: Palgrave,2002.

[142]B .Brljavac, "Turkey entering the European Union through the Baljkan doors: in the style of a great power!?",*Zbornik radova Pravnog Fakulteta u Splitu*, 48/3(2011), s. 521-531.

[143]M. Ježová, "Turkish Foreign Policy towards the Balkans", *Politics in Central Europe*, 7/2 (2011), s. 19-37.

[144] Y. Çolak,:"Ottomanism vs. Kemalism: Collective Memory and Cultural Pluralism in 1990s Turkey", *Middle Eastern Studies*, 42/4 (2006), s. 587-602.

[145] Y. Güzelipek, "Turkish Foreign Policy's Bosnia and Herzegovina Exam (1990-1995)", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3/1 (2013), s. 133-142.

Balkanlar'daki Müslüman nüfusun sorumluluğu, Türkiye'nin çok sayıda askeri görev ve girişimlerde katılımının ana etkenidir. Ayrıca, "Avrupa kıtasına geçit yönünün dışında Türkiye ile Balkanlar arasında birkaç yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu döneminde önemli tarihi ve kültürel bağları vardır."[146] Donelli, Neo-Osmanlıcılıkla ilgili olarak resmi Türkiye'nin hâlâ pek kabul etmediği bir kavram olarak bahsetmektedir, çünkü bu kavram Türkiye'de kesinlikle negatif çağrışımlar içermektedir. Ancak 1980'lerin ikinci yarısında Neo-Osmanlıcılık, Kemalist öğretiden kopan bir politika olarak kaydedilmiştir.[147]

Donell'in bu Neo-Osmanlıcılık tanımlaması, bu ideolojiyi tanımlayan daha önemli özelliklerin hepsini ima etmektedir. Neo-Osmanlıcılıkla, öncelikle demokratik yöntemlerle birlikte dış politik bir takım ekonomik ve politik hedefleri gerçekleştirmek için kullanılan kimlik kurallarının ve özelliklerinin devralındığı İslam'ı ve geçmişe geri dönüşü kastetmekteyiz. Bu tanım, 1980'lerin ortalarından günümüze kadar Türk siyasi liderlerinin davranışlarının sebeplerini de açıklamaktadır. Balkanlar'ın alanı yeni Osmanlı siyasetinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Tarihi olaylardan kaynaklı belirgin siyasi, ekonomik ve kültürel bağlar vardır. 2000-2008 yılları arasında Balkan Yarımadası ülkeleri ile ticaret% 84 oranında artmış, Kosova ve Arnavutluk'ta Türk Ekonomi Bankacılığı'nın (TEB) kurulması ile Türkiye'nin Balkanlar'daki finansal rolü giderek artmaya başlamıştır.[148] Türkiye'nin güvenlik politikası, bu ülkelerin istikrarı Türkiye için çok önemli olduğu Balkan ülkelerinin alanını da hesaba katmaktadır, çünkü Türkiye bu ülkeler ile Avrupa'ya açılmaktadır.[149]

---

[146] G. Aybet,"Turkey's long and winding road to the EU: implications for the Balkans", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 8/1 (2006), s. 65-83.

[147] F. Donelli, "Le radici ottomane della Turchia di Erdogan", *Diacronie.Studi di Storia Contemporanea*, 12/4(2012), s. 1-20.; http://www.studistorici.com/2012/ 12/29/donelli_numero_12/, pristupljeno: 12.11.2013.

[148] B. Brljavac,"Turkey entering the European Union through the Baljkan doors: in the style of a great power!?", *Zbornik radova Pravnog Fakulteta u Splitu*, 48/3 (2011), s. 521-531. M. Ježová, "Turkish Foreign Policy towards the Balkans", *Politics in Central Europe*, 7/2 (2011), s. 19-37.

[149] G. Aybet, a.g.m.

Neo-Osmanlıcılığın temellerinden biri olan İslam, Balkan Yarımadası ülkelerinde de çok temsil edilmektedir. Tanaskoviç, Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davatoğlu'nun kitabına (*Stratejik Derinlik*) değinerek, dış politikasını analiz etmektedir.[150] Davatoğlu, Türkiye'nin stratejisine üç açıdan bakmaktadır: Birincisi Arnavutluk, Kosova ve Metohija ve Makedonya; İkinci açı Bosna-Hersek, Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan; Son ve üçüncü açı ise Hırvatistan, Macaristan ve Romanya'yı içermektedir. Böyle bir jeopolitik yaklaşım, Türkiye'nin Güneydoğu Avrupa bölgesindeki ve özellikle de yukarda bahsedilen ilk ve ikinci açıda başlıca aktör olarak bulunması, kültürel bağlantıların kullanılması yoluyla çok önemli bir rol üstlenmesine olanak tanımaktadır.

Neo-Osmanlıcılık doktrini Balkan Yarımadası'nı ifade etmektedir. BH'nin siyasi istikrarsızlığını göz önünde bulundurarak, Türkiye'nin BH'ye yönelik dış politikası neo-Osmanlıcılığın üç önemli yönü olan siyasi, ekonomik ve kültürel etkiden bahsetmek mümkündür. Yeni Osmanlıcılık fenomeni, Türk dış politikasının Bosna-Hersek'e yönelik üç bölümde ve iki zaman dilimindeki prizmasıyla görülebilir: Birincisi, 1990'dan 2002'ye; eski Yugoslavya'da silahlı çatışmalar ve savaş sonrası konsolidasyon içeren bir dönem; ikincisi ise, 2002'den 2014'e; Erdoğan ve AKP'nin Türkiye'de iktidara gelmesi, Türkiye'nin hızlı bir şekilde modernleşmesi, Avrupa'ya duyulan şüphelerin artması ve Balkanlar'da nüfuz artışı ve buna paralel olarak giderek yoğun bir şekilde Balkanlara karşı dış politika izlenmesidir.

Bu segmentler politik, ekonomik ve kültürel boyutlara ayrılabilir. Ekonomik ve kültürel kesimin sadece birkaç nedeni olan ikinci tanımlanan dönemde izlenmesi ve analizi yapılabilir. İkinci dönemde dış politikanın Bosna Hersek yönünde güçlü bir şekilde ivme kazanması, istisnai mali yatırımların yanı sıra kültürel yaratıcılık alanında güçlenmiş etkileri de beraberinde getirmiştir.

[150] D. Tanasković, *Neoosmanizam. Povratak Turske na Balkan*, Beograd: Službeni Glasnik,2010.

4.2.1 Hajrudin Somun

Daha yakın veya daha fazla bölgesel faktörlerin jeopolitik çıkarlarına bağlı olarak ve yeni Türk politikasına ek olarak, farklı açılardan bir neo-Mosmanist tutum ortaya çıkmıştır. Batıda ve özellikle daha muhafazakar Amerikan çevrelerinde, Türkiye'nin, en önemli stratejik kalelerden biri olarak on yıllar boyunca hizmet etmiş olan NATO ittifakı tarafından kaçırıldığı konusunda duyulan memnuniyetsizlik ifade edilmiştir. Bu topluluktaki ilk "itaatsizlik" belirtisi, Türkiye'nin 2003 Irak istilasında ülkenin güneyindeki askeri üslerin kullanılmasına izin vermemesidir.

Avrupa'da bu durum, Türkiye'nin askeri üslerininin kullanılmasına izin vermemesinden sonra çok kullanılmış ve Avrupa Birliği, Türkiye'yi kabul etmekten ziyade ona cömertçe bir "ortaklık ilişkisi" önermektedir. Bununla birlikte, neo-Osmanlıcılık konsepti, Batı'daki görünümünün yanı sıra, Türkiye ile Arap dünyasının iyi bir kısmı arasında karşılıklı bir ekonomik ve kültürel açılım getirmiştir. Kafkaslar ve Orta Asya'da, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası olmayan, ancak hem Rus hem de daha sonra komünist sistemi olan İranlı kültür çevreleri arasında son yirmi yılda bağımsızlığını kazanan halklar arasında, anlaşmaya gerek duyulmamaktaydı.

Türkiye ile uğraşmalarına gerek yoktu, çünkü Türkiye'nin bazı kesimlerinde neo-Osmanlıcılık belirgindi. Bu alanlarda, daha sonra Türk siyasetinin, ekonomisinin ve kültürün yoğun varlığının Sovyetler Birliği'nin çöküşü olarak yorumlanabileceği panteizmi konuşabiliriz. Türk milliyetçiliğinin en geniş ifadesi olan panteizm çok belirgindir. Tüm Türkler, kendilerini ve çevrelerindeki dünyayı büyüklerinden almış oldukları ve küçük bölgelerden büyük yerlere göçtükleri için, ikinci ve aynı zamanda neo-Osmanlıclık kavramı, kalıcı kimlik bileşeni ve günümüzün modern Türkiye'si açısından daha net görünmektedir. Türklere ait "Türkçülük" ideolojisi, Türklerden çok bu ideolojiye hatta İslam'a aittir. Orhan Pamuk'un "Türkçülük" iddiasında bulunduğu iddia edilen Nobel Ödülü'nün verildiği performansı, Türk kimliğine gelince ne kadar hassas olunduğunu göstermiştir.

Eski Bosna Hersek Büyükelçisi Hajrudin Somun, Türkiye ve Balkanlar, özellikle de Bosna-Hersek'le olan ilişkiler söz konusu olduğunda, Türkiye'nin Ortadoğu'daki sorunlarla meşgul olduğunu söylemiştir. Somun, BH ve Türkiye ile olan ilişkileri konusunda bazı Boşnak liderlerin beklentilerinin gerçeklere dayanmadığına inanmaktadır: BH'nin referandum sonrasında Türkiye'nin BH'ye yönelik politikasında herhangi bir değişiklik olmayacağını düşünüyorum, belki BH'nin Türkiye'ye yönelik politikası değişebilir. Türkiye Erdoğan'ı destekleyen ve karşıtlar olarak iki bloğa bölünebilirse, BH üç bölüme ayrılabilir.

Bu sırada Boşnak Blok ya da mevcut BH Hükümeti, Erdoğan'ı ve hükümetini en büyük dost olarak görüyor. BH'nin artık Türkiye için büyük bir önemi kalmayacaktır, Suriye krizi ve Ortadoğu'nun diğer sorunları Türkiye'nin artık BH ve Balkanlar için fazla vakti olmamasına, diğer bölgeler ile meşgul olmasına neden olmuştur. Erdoğan'ın Avrupa Birliği'nden yani Avrupa Birliği'nden uzaklaştıkça Türkiye'yi Balkanlar'dan kaldırmak da mümkündür. İşte bu yüzden BH'nin, Türkiye'nin bu bölgede daha fazla aktif olmasını beklememesi gerekmektedir.[151]

Seçkin bir BH diplomatı olan Hajrudin Somun, Erdoğan'ı, ekonomisi ideolojisinden daha önemli olabilecek pragmatik bir siyasetçi olarak görmektedir. Hajrudin Somun,"Erdoğan, BH'de, Türk yatırımlarında herhangi bir fayda görmüyor, öte yandan BH, et ihracatında olduğu gibi, Türkiye'nin sunduğu fırsatlar ile ticari alanda bugüne kadar sağlanan tüm avantajlardan yararlanmıştır. Aynı zamanda, iktidardaki BH'deki Boşnak liderler, Türk iktidarında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) de ortaya koyduğu felsefeye benzer şekilde, benzer düşünceleri paylaşıyorlar. Bu bir, Müslüman kardeşlik felsefesine benzemektedir"diye belirtmiştir.[152]

[151] Utjecaj Turske u BıH samo mit? 21.04.2017. *http://www.dw.com/hr/utjecaj-turske-u-bih-samo-mit/a-38519480*

[152] Utjecaj Turske u BH samo mit? 21.04.2017. *http://www.dw.com/hr/utjecaj-turske-u-bih-samo-mit/a-38519480*

Somun'un analizine göre, Türkiye şu an için pragmatik bir politika önermektedir ve Bosna-Hersek üzerindeki etkisi dağılmaktadır. Buna destek olarak Cavaliç'in ekonomi analisti tarafından yapılan açıklamaları da vardır.

Erdoğan'ın ekonomisinin ideolojiden daha önemli olan "pragmatik bir siyasetçi" olduğunu söylemekte ve bu durum Türkiye'nin birçok açıdan Ankara ile Saraybosna arasındaki ilişkilerin ötesine geçen Sırbistan ile kurduğu ticari ilişkilerle teyit edilmiştir.

Ankara'daki siyasal iktidarın merkezileşmesinin Türk ekonomisinin büyümesine neden olup olmayacağı bilinmemektedir. Cavaljic Deutsche Welle'ye verdiği demeçte, "Orada kurumların istikrarına, dolayısıyla pazarlara bağlıdır. BH ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilere bakıldığında, kısmen Bosna-Hersek'in perspektifinde gereğinden fazla değer verildiği görülmektedir. Bu, iki ülkenin ekonomik ilişkilerinin genellikle bireysel girişimlerinin biçimleri yoluyla gözlemlenmesinin sonucudur. İstatistikler ise, AB'nin BH'nin en büyük ihracat pazarıymış gibi farklı bir durum göstermektedir. Dış ticarette ülkemizin ana ortakları Almanya, İtalya, Hırvatistan ve Sırbistan'dır. Benzer şekilde, savaşın ardından Avusturya, Sırbistan ve Hırvatistan'ın önde gelen yabancı yatırımlar da vardır. Bununla birlikte, ülkemizin Türkiye ile olan yatırım ve ticaret faaliyetlerinde gözle görülür bir artış, son birkaç yıldır iyi siyasi ilişkilerin bir sonucu olarak anlaşılmalıdır"demişter.[153]

Küçük BH ekonomisinin kendi ekonomisini güçlendirebilmek için "Türkiye'nin siyasi yardımcılığını" kullanabileceğine, ancak uzun vadede BH'nin Türkiye ve Rusya ile ekonomik ilişkilerin avantajlarından istifade ederek AB için çaba göstereceğini düşünmektedir. Balkanlar'daki Türk politikası, birkaç yılın sonuncusu olduğu görüşlerini zaten bilmekteyiz çünkü Birleşik Devletler diğer alanlar ile meşguldü. Sırbistan tarihçisi Milorad Ekmeciç "Amerika'nın Türkiye'yi İsrail ve Orta Doğu'dan caydırmak için Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya'ya ittiğini görmekteyiz"[154] demiştir. "Çok sayıda analist inanıyor ki" diyen Ruben Melkonyan, "ABD, Türkiye'nin neo-Osmalıcılık politikasının arkasında durmakta ve üst düzey

[153]Aynı yer.
[154] Milorad Ekmečić ile röportaj, Večernje novosti, Beograd, 28. avgusta 2011.

bir politika olarak, istedikleri şeyleri almakta oldukları bir politikanın arkasında durmaktadır. Bu sayede ABD, kabul edilebilir ve bölgenin bir parçası olan bir ortak bulmaktadır. Dünyaya, Türkiye'nin en iyi moderatör ve model olduğuna dair bir mesaj göndermektedirler. Erdoğan esnektir, ABD'li bir ortak olarak kalmayı başarır, aynı zamanda İslam dünyasının çıkarlarını temsil eder. Tüm faktörlerin çıkarları Türkiye'de bulunur" diyerek sözlerini sürdürmektedir.[155]

Pek çok eski teori Ortadoğu'daki dramatik ve belirsiz olaylara itildiğinden ya da yeni bir anlam kazandıklarından, pek çok Yeni-Osmanlıcılık terimi anlamsız ya da ters bir yaklaşım değeri taşımaktadır. İslamcıların yönlendirdiği laik bir devletin Türkiye modeli, İran'ın "İslam uyanışı"ndan önce Araplar için bir model olabilir.

Bununla birlikte, "düşürülmüş" demokratik seçimlerde iktidarlarını inşa eden siyasi elitler zaten kazanıyor. "Şii İslamı" ifadesi ise, İran tarafından İslam Devrimi'nin ortaya çıkması için kullanılan bir tabirdir. Durum ne olursa olsun, İran ve Şii'nin İslam Devrimi'nde üstün hak olarak desteklemeyen ve inkâr eden Müslümanlar, şartlı olarak Neo-Osmancılar olarak davranırlar.

Slavoy Zizek'e göre, Balkan'da bir kısım Türkiye'yi bir *düşman*, bir başka kısım ise bir *anne* gibi görmektedir:

Buradaki bütün hengâme Türkiye üzerindedir, bazıları Türkiye'yi Balkanlar'da eski işgalci güç olarak görmekte ve diğerleri hâlâ inanç içinde,"Türk anne" olarak görmektedir ve 1990'lı yılların savaşlarında trajik bir biçimde yeniden bu duyguları canlandırmaktadır. Slovenyalılar, Osmanlı ve Neo-Müslümanlık hakkında endişelenmiyorlar ve onların dünya çapında duyuluyor. Filozof Slavoy Zizek, Avrupa'nın geleceğinin Osmanlı'ya benzeyeceğini ya da Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'da söylediği gibi olacağını düşünüyor. Bu perspektiften, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'na sempati duyuyorum, çünkü 19. yüzyılda demokratik ve çokkültürlü oldukları için başarılılardı.[156]

[155] Ruben Melkonyan, Noyan Tapan, 18. april 2011.
[156] Slavoj Žižek, Radikal gazetesinde röportaj, 20. oktobra 2011.

Profesör Tanaskoviç'in yaklaşımı ile Somun arasındaki temel fark, Somun'un Türkiye'nin şu anki dış politikasını Neo-Osmanlı ve imparatorluk olarak değil, sınırları çevresinde huzurlu bir ortam oluşturarak kendi ayakları altındaki topraklarını korumak ve ekonomisinin ilerlemesi için fırsatlar yaratmak çok pragmatik ve gerçekçi bir çaba olarak görmesidir. Tanaskoviç, bunun pragmatik bir dış politika olduğunu, ancak yeni bir Osmanlı pragmatizmini kabul etmektedir. Anlaşılacağı üzere, o, bu tür pragmatizmin yukarıda özetlendiği şekliyle Yeni-Osmanlıcılığın kendisinin (İslamcılık, Türkçülük ve Osmanlı emperyalizminin) temel özelliklerini taşıdığı anlamını vurgulamaktadır.

Medyada yapılan tartışmalarda Tanaskoviç, "Bununla birlikte, Somun ve Karciç gibi analistler, Neo-Osmanlıcılığın ideolojik boyutuyla tartışmaya ve belirli bir ontolojik pragmatizmi ilan etmeye çalışıyorlar" demiştir.[157] Bu polemik, Tanaskoviç'in kitabında da belirtilmiştir.[158] Somun, ulusal ve devlet çıkarlarına dayalı pragmatizmin Türk dış politikasının ana motivasyonu olduğu ve itici gücün ideoloji değil de Türkiye ekonomisi olduğu görüşünü savunmaya çalışmıştır. Birçok gözlemcinin, Türkiye'nin "bugün dünyanın en önemli ülkelerinden biri olduğunu, geniş bir bölgedeki olayların merkezinde yer aldığını"[159] iddia ederken, Neo-Osmanlıcılıktan kaçınmayı tercih ettiğini gözlemlemiştir.

Gerçek şu ki, Balkan halklarının geçmişi Türk tarihi ile derinden ilişkilidir. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğunun Balkan topraklarını beş asırdan fazla yönettiği gerçeği, etkiler ve bağlantılar hakkında yeterince büyük bir kanıt olarak gözükmektedir.

---

[157]Darko Tanaskovic, "Vrline promasenog osporavanja" ("Virtues of the Failed Disputing"), reply to article by Hajrudin Somun "Zasto je Turska (bila) antisrpska" ("Why Turkey (Was) Anti- Serb" and by Fikret Karcic "Bauk koji kruzi Balkanom" ("Spectre that Circles around the Balkans"),*DANI,* Sarajevo, November 5, 2010

[158]Şahsen, benim için Profesör Darko Tanaskoviç ile bir tartışmaya katılmak kolay değildi. 1990'lı yılların ortalarında, hem ülkemizin hem Türkiye hem de büyükelçileriyiz. Ankara'da Slobodan Miloseviç'in politikasının temsilcisi ve üssü iken gergin tartışmalar yaptık ve bu politikanın kurbanı olan ülkeyi temsil ettik. Bununla birlikte, insan ilişkilerinin, Sırbistan'daki bugünkü hükümetin, Miloşeviç'in döneminden farklı olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir - her ne kadar Bosna'ya karşı hayati noktalar konusundaki tavrı değişmemiş olsa da.

[159]Graham Fuller, The New Turkish Republic: Turkey as a Pivotal State in the Muslim World (Washington DC: US Institute of Peace Press, 2008).

İslamcılığın aksine, Profesör Tanaskoviç Neo-Osmanlıcılığı ayrılmaz bir parça olarak düşünmekte; Somun ise hakim yaklaşım olarak pragmatizmi görmektedir. "Araplar ve İranlılar'ın önünde Türkler ortaya çıktığında, ortak dinlerini hala popüler olmayan Osmanlı mirasından çok vurguluyorlar. Kafkaslar ve Orta Asya'da, Türkler o bölgedeki egemen laiklik nedeniyle dinden çok ortak etnik kökenleri vurgularlar.

Eğer Türkiye'nin dış politikasında Yeni Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı unsurları varsa ve ana aktörleri açık bir şekilde ve kamusal açıdan kendi inançlarını kabul ederse, Türkiye'nin hemen İslamcı bir ideolojik programa dayalı hareket ettiğine karar verilemez" demiştir.[160]

4.2.2 Darko Tanaskoviç

Neo-Osmanlıcılık, Türk siyasetinde (iç ve dış) büyük oranda varolmakta ve son yıllarda Balkanlarda da görülmektedir. Neo-Osmanlıcılık ve Türk dış politikası ilkesinin, daha çok yönlü ve daha katmanlı yorumu, Prof. Dr. Darko Tanaskoviç tarafından yapılmıştır. Bu ünlü Sırp doğubilimcisi ve diplomat, yakın tarihte *Neo-Osmanlıcılık: Türkiye'nin Balkanlara Dönüşü* adı altında kısa bir kitap yayınlamıştır. Türk diplomasisinin 21. yüzyıldaki stratejisini çok tartışmalı ve ikna edici bir şekilde mevcut siyasi dinamizminin köklerini oluşturduğunu savunmaktadır.

Bu nedenle ilk olarak Yeni-Osmanlıcılık teriminin neyi kastettiğini belirlemek, daha sonra onun temel ideolojik-politik kaynağı incelemek ve nihai olarak başarısının kapsamını ele almak gerekmektedir. Neo Osmanlıcılık kapsamında, Darko Tanaskoviç, Türk laik toplumunun tedricen yeniden asimilasyonuna ve Kemalizm'in temel varsayımlarının incelenmesine ilişkin belirli bir ideolojik programı ima etmekte, II. Dünya Savaşı sonrası dönemin tarihsel anı ve siyasi koşullarına bağlı olarak farklı şekillerde ortaya çıkan Türkiye'nin uluslararası konumunun güçlendirilmesine vurgu yapmaktadır.

---

[160]''Turkish Foregin Policy in the Balkans and Neo-Ottomanisim''-A personal account, Hajrudin Somun,2011. *http://file.insightturkey.com/files/pdf/insight-turkey_vol_13_no_3_-2011_somun.pdf*

Böylece, Yeni Osmanlıcık öğretisinin başlıca belirleyicileri ortaya çıkmaktadır: İslamcılık (aynı zamanda pan-Türkizm), pragmatizm ve Türkiye'nin dış politikasında çifte standart ilkeler. Bu ilkeler, (“yumuşak atın çiftesi pek olur” mantığına göre) devletin laik yapısını yıkarak, neredeyse belli belirsiz ama ısrarla ve mutlak olarak, Atatürk İlkeleri’ni sadece yüzeysel bir biçime döndürmektedir. Tanaskoviç, Türk toplumunun yeniden asimilasyonunda Yeni Osmanlıcılığın önemli bir unsur olduğunu vurgulamaktadır.

Yeniden İslamlaşma, yıllarca güçlü bir toplumsal taban ve meşruiyet olmaksızın suni laikliği işler hale getirdiği için, Türkiye'ye verimli bir zeminde gelen bir süreçtir. Bu durum, Balkanlar'ın bu bölümünde böyle hissedilmiş ve 1971'den bu yana Aliya İzettbegoviç'in İslam Deklarasyonu'nda yer alan Bosnalı Müslümanlar'ın radikal İslamlaşması programında kendini göstermiştir. İzettbegoviç, Kemal Paşa'nın seküler düzenini, Türkiye'yi uluslararası ilişkilerde büyük bir siyasi otorite olmaksızın ikinci sınıf bir hale getiren "Avrupa intihali" olarak şiddetle eleştirmiştir.

Darko Tanaskoviç'in bilimsel çalışmasına göre Yeni-Osmanlıcılığın çeşitli özellikleri vardır. İlk özellik, iç ve dış siyasi planın uygulanması, başlıca ilginç olan birkaç ana özellik ile ayırt edildiği için, Yeni Osmanlıcılığın hem genel hem de Bosna-Hersek'le olan ilişkiler açısından ve doğal olarak ve Sırp Cumhuriyeti'ne yönelik olarak işlevselleştirilmesidir.[162]

Yeni Osmanlıcılık tutumlarından bir diğer özelliği ise eylemin hem iç hem de dış politika alanlarında, taklitçiliğin, anlaşılmaz dönüştürmelerin ve tutuklalamaların belirli bir yönü olan, sürekli kendini tanımlamadır. Bu davranışın özü ve gerçek niyet ve hedeflere aykırı bir izlenim yaratma çabaları, hareketleri hala yeterince güçlü olmasa da, onu baştan çıkarabilecek rakiplerin şüphesini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

[162] Darko Tanaskovic, *Serbs in front of chellenges of neoosmanism*, Original scientific work, Fakultet Politickih nauka Banja Luka, 2001.*http://fpn.unibl.org/casopis/politeia_2.pdf*

Bununla birlikte, uluslararası düzlemde, ana hattın bulunduğu ittifak ve ortaklığın yanı sıra, özellikle de Batı'nın gözünde, gelecekteki İslamcı makamların imajı göz önüne alındığında, Yeni Osmanlıcılık retoriğini ana kronizmle meşgul etmek önerilmezken, özellikle Batı ile İslam arasındaki ilişkinin küresel karmaşıklığı ve uluslararası İslamcı terörizm sorunlarının uluslararası dikkatin ön planına çıkması amaçlanmaktadır.[163]

Bu iki özellik ile beraber, özellikle de ikinci ile ilişkili olarak, Yeni Osmanlıcılığın üçüncü operasyonel özelliği, çifte standartların sistematik olarak uygulanmasıdır. Uluslararası ilişkilerdeki olgu ve durumlarla bağlantılı olarak ikili çevreleme politikalarına ulaşmak, elbette yeni bir şey değildir. Bu durum insanlık tarihi boyunca sayısız kez görülmüştür. Thomas Aquinas bile, teolojik olarak, "adil bir savaş" daki aldatmacaya izin verildiğini açıklamıştır.[164]Bununla birlikte, son yirmi yıldaki eski Yugoslav toprağında, çifte standartların uygulanması o kadar sık ve istikrarlı hale gelmiş ki tüm etik ikilemler azalmış, ikili çevreleme politikları "uluslararası toplum" un Yugoslav krizinin problemlerine yaklaşımında tek yıkılmaz gerekçesi olarak düşünülebilir.

Yeni Osmanlıcılık yönteminin dış siyasette tam ifadeye dönüştürülmesinin üç özelliği, Balkan bölgesi ve özellikle Bosna-Hersek, Sırp Cumhuriyeti ve Sırbistan ya da Sırbistan Ulusal Kolorduları ile ilişkilendirilmektedir.

Burada, Tanaskoviç, Türk dış siyasetinin Sırbistan ve Sırp Cumhuriyetinde nasıl algılanadığını açıklamaya çalışmaktadır. Sırbistan'ın Türkiye ile ilişkilerinde başarılı olması, öncelikle kendi mevcut çıkarlarını ve gücünü elde etme kabiliyetine bağlıdır. Bu Yeni Osmanlıcılıkla mücadelede büyük miktarda politik gerçekçilik ve pragmatizm anlamına gelmektedir.

[163]Aynı yer.
[164]Aynı yer.

Bütün bunlarda başarılı olursa, çok büyük fayda sağlayabilir. Ancak başarısız olursa, kimse suçlanmayacak çünkü Balkanlar'daki büyük güçler arasındaki ilişkiler tamamen açıktır. Şimdi Sırbistan harekete geçmiştir. Ancak bunun başarılı ve verimli olacağını umut etmekteyiz. Bu, Tanaskoviç'in olağanüstü teşvik edici kitabı hakkında derinden hayal kurmamızı sağlamaktadır.[165]

Tanaskoviç'in Türkiye Neo-Osmanlıcılık doktrini sunumuyla teşvik edersek, dış politika değerlendirmelerimizin şu noktasına ulaşmamız mümkündür: Türkiye'nin 21. yüzyıla ilişkin yeni diplomatik stratejisi doğrudan Türk toplumunun iç siyasi değişikliklerine dayanır; her şeyden önce form olarak yeniden islamlaşma ve kamu düzeninin istikrarlaştırılması. Atatürk'ün Türkiye'nin iç ve dış politikasındaki siyasi mirası neredeyse bulanıklaşmıştır ama yine de taktiksel ve propaganda nedenleriyle Türkiye'nin uluslararası sahnede ortaya çıkışı için kullanılmaktadır.

Tanaskoviç, Türk ve Amerikan çıkarlarının Balkanlar'da yakınlaşmasının son derece rasyonel bir şekilde görülmesi gerektiğine inanmaktadır:"Türkiye bugün, başta ABD olmak üzere ortaklık ilişkileri de dahil olmak üzere kendi ilgi alanlarına giren konularda amaçları olan, üst düzey bir uluslararası ilişkiler konusudur. Türkiye'nin her geçen gün artan dış siyasi aktivizmini kendi stratejik projeksiyonlarını gerçekleştirme işlevinde ifade etme kabiliyeti her zaman akılda tutulmali ve hafife alınmamalıdır. Bu, Türk diplomasisinin somut hamlelerini geniş kapsamlı ve uzun vadeli anlamda bulmak için ön koşullardan biridir. İlke olarak Türkiye, uluslararası ilişkilerde bağımsız bir faktör olarak görülmeli ve bu varsayıma göre hareket etmelidir."[166]

---

[165]"Strategijska dubina turske spoljne politike" Miroslav Svircevic- Prikaz knjige: Darko Tanasković: *Neoosmanizam - povratak Turske na Balkan*, JP "Službeni glasnik", 2010, s. 1-109.

[166] Darko Tanaskovic, *Serbs in front of chellenges of neoosmanism*, s. 27. *http://fpn.unibl.org/casopis/politeia_2.pdf*

4.3 Bölgesel Güç Olarak Türkiye

Rusya'ya komşu olan ve Güneydoğu Asya'da kıyılar Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz'e dökülen ve Boğaziçi ve Çanakkale Boğazı'nı kontrol eden bir ülke olan geniş ve çeşitli bir ülke olarak, ve ayrıca bir NATO üyesi olan Türkiye Cumhuriyeti, NATO'nun en güçlü müttefiki arasındadır. Ayrıca ABD'nin Balkanlar ve Ortadoğu'daki"bölgesel polis memuru" olarak, çok özel bir jeostratejik ve jeopolitik konuma sahiptir.

Şöyle ki, yetenekli diplomasi ile "Demir Perde" nin yıkılmasından sonra bile Kafkasya ve Orta Asya üzerindeki etkisini genişleterek konumunu korumayı ve daha da güçlendirmeyi başarmıştır. Ankara resmi makamı, tarihi bağların ve dile yakınlığın etkisiyle bugün hiçbir karmaşıklık olmadan (ve hatta başarı ile) Eski Sovyetler Birliği'nin kalıntıları üzerine kurulan yeni Müslüman devletler alanında Rusya ve İran'la rekabet etmekte, bir tür topluluk ülkelerinin fikirlerini savunmakta ve şimdi daha çağdaş bir biçimde panteizmi yenilemektedir. Son on yılda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın AKP hükümeti (Adalet ve Kalkınma Partisi) Mustafa Kemal'in mirasını ve bu mirasa dayanan devletin niteliğini zayıflatmada başarılı olmuştur. Anayasal değişikliklerle ilgili 2010 referandumuna kadar kalan şey, anayasal laikliğin gittikçe boş olan bir kabuğu olmuştur.

Bu kabuk, yine de, ülkede İslam'ın meşruluğu ve yurtdışındaki Yeni-Osmanlıcılığın resmi bir şekilde toplanmasına engel olmuştur. Ancak Erdoğan ve ekibi, bu izleri kaldırmaya kararlıydı ve 12 Eylül 2010'da bunu başarmışlardır. Aslında, Erdoğan'ın dış politikasının Yeni Osmanlıcılığa dayanıyor olması Türkiye'nin eski Osmanlı İmparatorluğu ülkelerindeki varlığını koruması veya güçlendirmesi gerekliliğine dayanmaktadır. Görev süresi boyunca Türkiye, küresel emelleri olan bölgesel bir güç olarak konumunu güçlendirmiştir.

Türkiye yükseliştedir ve önemi de Güney Afrika, Endonezya gibi orta büyüklükteki diğer yükselen bölgesel güçlerle karşılaştırılabilir. Büyük bir demografik potansiyel vardır ve doğal artış önceki yıllara kıyasla az bir düşüş göstermesine rağmen, Avrupa ortalamasına göre hala çok yüksek kalmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM)

tahminlerine göre, Türkiye'de nüfus 2050'de yaklaşık 95 milyon olacaktır. Türkiye aynı zamanda önemli bir askeri güçtür (dünyada 7. sırada yer almaktadır). Ordusu NATO'nun en iyi donanımlı ordularından biridir.

Üstelik Türkiye, Avrupa ile Asya ve Afrika'nın yakınında önemli bir jeopolitik konumda ve çevrelerindeki ülkelerinin çoğundan daha büyük bir potansiyele sahiptir. Mevcut Türk dış politikasının temeli üniversite profesörü ve Dışişleri Eski Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından yaratılmış olan stratejik derinlik kavramıdır. Bu kavrama göre, Türkiye, istikrar sağlayıcı ve önemli bir bölgesel güç rolünü oynayabileceği kendi çevresi içinde bir etki alanı yaratmak istemektedir. Yakın çevrede Türkiye'nin etkisinin en önemli aracı yumuşak güç kullanımıdır: ticaret, yabancı yatırım, eğitim yatırımı, inşaat sektöründe, turizm, kalkınma yardımı, vs. İslami vakıflara dayanan muhafazakâr Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), 2002'de kuruluşundan bu yana bu kavramı büyük oranda uygulamıştır.

Bu stratejinin temel fikirlerinden biri, komşularla sıfır problemin sembolik adı altındaki siyasettir; diğer bir deyişle komşu ülkelerle olan tüm konular açılmı ve yanlış anlamalar en aza indirgenmiştir. Buna rağmen, Sırbistan ve Yunanistan gibi bazı ülkelerde, diğer komşularla olan ilişkilerini gerçekten iyileştirmiş olsa da, Türkiye ilişkilerini daha da kötüleştirmeyi başarmıştır. Çevredeki her bir bölgede, Türk liderliğinin ortak bir dil bulamadığı bir ülke vardır: Orta Asya'da Özbekistan, Ortadoğu'da İsrail, Güney Kafkasya'da Ermenistan ve Batı Balkanlarda Sırp Cumhuriyeti. Bu örnekler sadece bu konseptin dezavantajlarını göstermektedir.[167]

Stratejik derinleşme kavramı, Türkiye-AB ilişkileri meselesiyle yakından ilişkilidir ve Ahmet Davutoğlu'nun formüle ederken ediğindiği ilham kaynağı AB'nin Komşuluk Politikası'dır. Bu kavramın uygulanmasıyla Türkiye, Birliğe katılımının AB için Ortadoğu, Orta Asya ve Kuzey Afrika'daki kapasitesini ve etkisini artıracak bir şans olacağını göstermeye çalışmaktadır. Öte yandan, AB ile müzakerelerin beklenen sonuçları vermemesi durumunda, etki alanı oluşturma fikri aynı zamanda Türkiye için bir yedek plandır.

---

[167] Adam Balcer, Turska i Zapadni Balkan Pogled iz Poljske, Rezime predavanja održanog 23.juna 2011. godine na Institutu za evropske studije u Beogradu, *https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2017/01/Turkey-and-the-Western-Balkans-srp.pdf*

Türkiye, bu bölgedeki Müslümanlar arasında önemli bir etkiye sahip olan ve onların koruyucularının rolünü oynamak isteyen, Balkanlar'da dış politika konusunda önemli bir ülkedir. Bu etki, Osmanlı mirasına ve Türklerle Balkan Müslümanları arasındaki yakın toplumsal bağlara dayanmaktadır. Anket sonuçlarına göre, Balkanlar'daki Müslümanlar Türkiye'ye yakın tavır sergilemektedir ve buna karşın, Türkiye vatandaşları Balkan ülkelerinin Müslümanları (Araplardan daha fazla) üzerinde çok olumlu fikirlere sahiptir.

Ayrıca, Gallup Balkan Monitor'a göre, Batı Balkan ülkelerinin vatandaşların çoğunun Türkiye hakkında herhangi bir olumsuz görüşü yoktur, yani büyük oranda tarafsız bir tutum dile getirmiştir.[168] Bu, AB'nin durumu göz önünde bulundurulduğunda Türkiye için özel önem taşımaktadır çünkü Türkiye'nin üye ülkeler arasına girmesini öngörmekteyiz.

Türkiye, özellikle hem uluslararası alanda hem de hakem rolünü oynadığı için, Boşnaklar ve Arnavutlar için (hem Arnavutluk'tan hem Kosova'dan) hem de Makedonlar (Yunanistan ile olan zayıf ilişkilerden dolayı) arasında olumlu yönde algılanmaktadır. Sırp Cumhuriyeti'ndeki Sırplar düşman devletler olarak nitelendirildikleri için bu konuda istisnai konumdadır.[169] Türkiye'nin Batı Balkanlar'da Sırbistan ile olan ilişkilerdeki gelişmeler, nihai hedefi olan bir hakem rolü üstlenmesinin önemli bir başarısıdır.

Buna rağmen, Türkiye'nin şu anda bölgedeki önemi AB'nin öneminden daha düşüktür. Türkiye, BH Federasyonu, Arnavutluk, Kosova ve Makedonya ekonomisinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye bu ülkelerin yatırım dengelerinde önemli bir paya sahiptir. Afganistan'dan gelen eroin ticaretine karşı savaş, Türkiye'nin bölgedeki önemin görünür bir tarafıdır. Türk ordusu ayrıca Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Makedonya ordularının eğitiminde önemli bir rol oynamaktadır.

[168]Aynı yer.
[169]Aynı yer.

Bu ülke, Balkanlar'daki hemen hemen tüm AB ve NATO misyonlarına katılmış ve bu nedenle Batı Balkanlar'ın istikrara kavuşturulması için en önemli ülkelerden biri konumundadır (şu anda Türkiye, Bosna'daki Althea misyonundaki nüfusun yaklaşık % 15ini, KFOR'da % 7sini ve EULEX'te % 4'ünü karşılamaktadır).

Türkiye, Afganistan'dan gelen eroin ticareti kanallarını kesmekte tüm Balkan ülkelerine göre 5 kat daha başarıldır. Ayrıca, Vahabîliğin, dini cemaatlerin ve geleneksel Osmanlı İslam "ana akımının" desteğiyle engellenmesinde Türkiye'nin önemli rolü göz ardı edilemezdir. Türkiye, Batı karşıtı bir ülke olmadığını ispatlamak için Balkanlar'da Batı ile güvenilir bir ortak olduğunu kanıtlamak istiyor.

Ayrıca, yarattığı "sorunlar" için bir gerekçeler sunmakta veya bazen Batı'dan İsrail, İran ve Rusya ile ilgili farklı görüşlerini ifade edebilmektedir. Bununla birlikte, Türkiye ile AB arasında Balkanlarda anlaşmazlıklar bulunsa da, Balkanlar, Ankara ve Brüksel'in çıkarlarının örtüştüğü bir yerdir (özellikle AB ve NATO'ya katılım yoluyla bölgenin istikrara kavuşturulmasında). Bu durum, Türkiye'nin AB üyelik sürecinin engellenmesi veya ertelenmesi durumunda değişebilir. AB'nin Batı Balkanlara genişlemesini engelleyemez, ancak Batı Balkan ülkeleri ile AB arasındaki ilişkilerde sorun yaşanırsa bu durumyavaşlayabilir. Öte yandan, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde bir kriz durumunda, Batı Balkanlar gelişmelerin gerçekleşebileceği ilk yer olabilir.

Bölgedeki tüm ülkelerin, bir devlet olarak Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmeye devam etmesi gerektiğini, Türkiye'yi uluslararası ilişkilerde önemli bir güç veya kutup olarak görmemesi gerektiğini belirtmek çok önemlidir. Balkanlar'ın ve özellikle Batı Balkanlar'ın istikrarı mutlaka AB bölgesi ile bağlantılıdır. Türkiye, Balkanlar'ın istikrarına ilişkin çıkarlarını sürdürülebilir bölgesel istikrara kavuşturma konusundaki AB çalışmaları bütünüyle düşünmelidir.[170]

[170] Predlog prakticne politike, Republika ili sil ana Zapadnom Balkanu-Nova politika i stari odnosi Turske na Zapadnom Blakanu, Žarko Petrović, direktor istraživanja, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove - ISAC Fond, 2011. Beograd,str.1-12. *https://rs.boell.org/sites/default/files/turski_papir1.pdf*

Türkiye, AB ile birlikte "*paralel*" istikrar sağlamaya çalışacak kapasite, imaj veya objektif fırsatlara sahip değildir. Türkiye'nin son zamanlarda diğer Batı Balkan ülkeleri için - AB üyeliği için herhangi bir olasılık olmadığı göz önüne alındığında, bölge ülkeleri, pragmatik çıkarlara, ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesine ve NATO içindeki işbirliğine dayanarak Türkiye ile olan en yaygın ortak ilişki içeriğini oluşturmalıdır.[171]

Ayrıca bölgedeki ülkeler, Osmanlı dönemine ait utanç verici şekilde terk edilmiş anıtların yeniden inşasında Türkiye ile işbirliği yapmalıdır. Balkanların bu ortak mirasının negatif anıları, Osmanlı anıtları çöküp yok olacak olursa silinmeyecektir. Erdoğan'ın önündeki Batılı aydınlar sınıfına bakan imkânsız bir görev, yurtdışındaki neoimperial irredentizmin cazibesine kapılmak ve evde kişisel bir tercih meselesi olarak İslam'ı reforme etmekti - diğer bir deyişle İslam'ı Devletten ayrı kılacak ve toplumdan farklılaşacaktı.

İslami yanardağın tepesinde huzursuzca tünemiş olan Kemalist yapı daima dengesizdi. Bugün bu yapı boş bir kabuk durumundadır. Bugünkü Türkiye, stratejisini varoluşunu inkâr ettiği Neo-Osmanlıcılık kavramına dayandıran önemli bir bölgesel güç niteliği taşımaktadır. Yeni Osmanlıcılık Türkiyesi'nin çıkar ve istekleri artık Amerika Birleşik Devletleri ya da Avrupa'daki çıkarları ile çakışmamaktadır ve Balkanlardaki geleneksel Ortodoks Hıristiyan milletlerin çıkarlarına genel olarak karşı çıkmaktadır.[172]

Bununla birlikte, Türk dış politikasındaki yeni yönerge ulusal çıkarların pragmatik değerlendirmesiyle birlikte aynı olmasına rağmen (şu an için), bunlar tarafından yönlendirilmemektedir; AKP'nin çıkarları her şeyden önemlidir. Türkiye siyasi, kurumsal ve ekonomik zorluklarla, hatta muhtemelen krizlerle karşı karşıyayken - Ocak 2017'den itibaren, Türk lirasının değer kaybetmesi-, iktidar partisi ve liderleri kendilerini kuşatma altına almakta ve kendilerine karşı yabancı komplolar kurmaya çalışmakta ve muhtemelen ülkenin zararına olan bu algılamalar üzerinde harekete geçmeye hazır olacaklardır.

---

[171]Aynı yer.

[172]Turkey as a regional power: Neo-Ottomanizim im action, Srdja Trifkovic, Оригинални научни рад УДК 327 (560:49) “20”, s. 83-95 *http://fpn.unibl.org/casopis/politeia_2.pdf*

Tüm liderler, kendi ve ülkelerinin çıkarlarını bir derece ile iç içe geçmiş halde görmektedir; ancak bir ülkenin tarihinde liderliği ayrılmaz olduklarına inanmaya gelindiğinde tehlikeli bir durum oluşmaktadır.

Bu durum Türkiye'nin gelecekteki dış ilişkileri ve uluslararası alanda umutları için önemli bir tehlike oluşturmaktadır. Bu analizin Türkiye'nin AB ile ilişkileri üzerindeki etkileri çok yönlüdür. Gerçekten de, AKP ve Başbakan Erdoğan'ın dar çıkarları yerine, iç baskı ve aşırı istikrarsız bölgesel durumlar ile derhal ilgilenecek olması durumunda, AB ile ilişkiler çok daha hızlı işlem görecektir. Bu, Türkiye-AB ilişkilerinde, üyelik müzakereleri, mülteci meselesi, Kıbrıs ve güvenlik işbirliği gibi dört kaygı vericalanda daha fazla işbirliğine yol açabilir.

Özetlediğimizde, Türkiye'nin, bölgedeki tüm ülkelerin Avrupa ve Avrupa Atlantik kurumlarına entegrasyonunu gerekli gördüğü ve bu yöndeki çabalarına destek vermeye devam ettiği görüşünde bulunmak mümkündür.[173]

Türkiye, siyasi ilişkiler dışındaki alanlarda, bölge ülkelerine de destek ve yardım sağlamaktadır. Sözü edilen yardım ikili anlaşmalara ve dayanışma ruhuna uygun olarak ilgili kamu kurumları tarafından ekonomi, kültür, ortak tarih mirası, eğitim, askeri ve güvenlik gibi çeşitli alanlarda sürdürülmektedir.[174]

Balkanlarda, Türkiye'nin istikrarsız güvenlik durumunda olan bu ülkeye yönelik bölgesel gücün gelecekteki gelişimi ilgi çekici değildir, eğer böyle bir durum olsaydı istikrarsız ülkelerle çevrelenmiş durumda olurdu.

---

[173] Republic of Turkey, Ministry of Foregin Affairs,Official page, *Relations with Balkan region, http://www.mfa.gov.tr/relations-with-the-balkan-region.en.mfa*

[174]Aynı yer.

4.4 Türkiye ve Bosna-Hersek İlişkilerinin Geleceği

İç savaş neredeyse yirmi yıl önce sona ermiş olsa da, bugün Bosna-Hersek'i istikrarlı bir devlet olarak tanımlamak zordur; daha da zoru ise bu ülkeyi kendi kendini idame ettiren bir ülke olarak tanımlamaktır. Tam konuşmak gerekirse, BH, "çok kültürlü" toplumları her ne pahasına olursa olsun korumak fikrine sadık, kararlı, karmaşık ve hantal bir yaşam biçimi sürdürmektedir. Yüksek Temsilcinin başkanlığını yaptığı uluslararası kurumlar bu alanları terk edince ne olacak? Bu soruya şu anda bir cevap vermek imkansız olmasa bile zordur.

Bosna Hersek'teki temel sorun, ne siyasi partinin, ne de kurucu halk statüsündeki en büyük ulusal grupların, devletin geleceği konusunda ortak bir vizyon paylaşmadığı gerçeğidir. Bosna-Hersek'te kilit devlet ve siyasi konularda fikir birliği yoktur ve üç kurucu halkın anlaştığı bir nokta olsa bile, önemli ulusal konularda kararlar alma konusunda bağımsızlık arzusu ve en önemlisi de bu konularda diğer yerel etnik topluluklarının karar vermesini devre dışı bırakmak tek arzularıdır.[175]

Bu nedenle, ülkenin siyasi bütünleşmesi çok belirsizdir ve BH hala güçlü bir uluslararası varlığa tamamen bağımlıdır. Bununla birlikte, Bosna Hersek ve Güney Doğu bölgesi boyunca Avrupa için büyük önem taşımaktadır fakat bu uluslararası toplumun da dönem boyunca büyük değişikliklerden geçtiği gerçeği vardır. BH'deki savaş döneminde hüküm sürenlerle ve Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla karşılaştırıldığında, bu ilişkilerin oldukça farklı olduğunu görmek mümkündür.

Uluslararası düzeyde siyasi sahnede dinamik ve çalkantılı hareketler, son yirmi yılda, büyük ve bölgesel güçler arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerde ya da yeni bir güç dengesi kurulana kadar önemli değişikliklere yol açmıştır ve bu süreç gelecekte de sürecektir. Balkanlar'da ve BH'de önemli bir jeostratejik ve siyasi çıkarlara ve olan ayrıca müslüman topluluklarla iyi ilişkilere sahip olan ülke Türkiye, Balkanlar'daki etkisini yaymayı amaçlamıştır.

---

[175] Jelena Vukoicić, "Identitet i drzava – Etniĉki konflikti i unutrašnji (ne)legitimitet Bosne i Hercegovine‖", Godišnjak Fakulteta politiĉkih nauka, godina 7, br. 12, FPN, Beograd, decembar 2014, s. 80; Filip Višnjić, više o politiĉkim i nacionalnim odnosima u BiH videti u: Nenad Kecmanović, Nemoguća drţava – Bosna i Hercegovina, Beograd, 2007.

Türk siyaseti, Avrupa'nın bu bölümündeki Müslüman halkların birleşmesi, güçlenmesi ve bölgede siyasi güçlerinin artması için Balkanlar'da sürekli olarak çalışmaktadır.[176]Eski Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılmasından bu yana Bosna-Hersek'te Türkiye, Boşnak ulusal topluluğunu açıkça desteklemekte ve, Sırplar ve Hırvatlar'ın siyasi nüfuzunu önemli ölçüde azaltacak ve devlet topluluğu üzerindeki etkilerini tamamen marjinalize edecek bir ülkenin merkezileşmesini savunmaktadır.

BH'deki Boşnak yetkililerin Türk siyasiler ile olan temasları her alanda sayısız işbirliğine sahiptir ve Türkiye buradaki müslüman topluluğa büyük destek sağlamaktadır. BH'nin politikasındaki Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki Türk rolü, yıllardır bağlılıkla bu seküler müslüman (resmi olarak) devleti yeniden ortaya çıkarmaya çalıştığı unutmamalıdır. Bu gerçekler göz önüne alındığında, Bosna-Hersek'te bu büyük ve güçlü Müslüman ülkenin ne tür bir siyasi ve kültürel role sahip olabileceği açıktır.

Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar topraklarındaki yenilemesi, şu anda gerçekçi bir siyasi seçenek olarak görülmemektedir; BH'deki Boşnak topluluk üzerindeki Türk etkisi ve bu etkinin potansiyel büyümesinin tamamen Hıristiyan, yani Sırp ve Hırvat'ların direnişiyle karşılaşması ve dolayısıyla istikrarsızlığa yol açacağı göz ardı edilmemelidir.

Ayrıca belirtilmelidir ki, bahsedilen bütün ülkelerin BH'deki karşılıklı politikayla ilgili farklı görüşleri vardır; bu durum zaten karışık olan durumları daha da karmaşık hale getirmektedir. Bosna-Hersek, birçok durumda, kendi vatandaşlarının bile anlayamayacak en karmaşık siyasi yapıya sahip ülkelerden biridir. Türkiye Cumhuriyeti'nin eski Yugoslavya'nın hemen hemen tüm ülkelerinde ve özellikle de Bosna-Hersek'teki siyasi, ekonomik ve kültürel etkisini Balkanlar'da gerçekleştirdiği bilinmektedir.

[176] Daha fazla bilgi için:Darko Tanasković, Neoosmanizam: Povratak Turske na Balkan, Sluzbeni Glasnik, Beograd, 2010.

Ancak, sadece Bosna Hersek Federasyonu'nda değil Sırp Cumhuriyeti'nde de durum böyledir. Bu politikal durum, BH'in kuruluş biçimi ve Banja Luka'daki Milorad Dodik liderliğindeki yüksek konumdaki resmi yetkililerin, 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle güçlenen, varlıklarını bağımsızlık yolunda adamasıyla açıklanabilir. Ancak Türkiye, BH'nin birliğinin kararlı bir destekçisidir ve Türk siyasetçileri, bu tutumu her ziyaretlerinde tekrarlamaktadır; fakat bu tutum, Bosnalı Sırp tarafı hakkında eleştirilerle karşılanmaktadır. 2010 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı Saraybosna ve Mostar'ı ziyaret ederken ve bu ziyarette birleşik BH'nin gerekliliğini dile getirmiştir, fakat Dodik, Sırbistan'ın liderlerini Türkiye'nin niyetleri konusunda uyarırken, Ankara'yı "gizli gündeme" sahip olmakla suçlamıştır.[177]

İki yıl sonra, 2012 yılında Davutoğlu Banja Luka'yı ziyaret etti ve yaptığı konuşmada, Türkiye ile Sırp Cumhuriyeti arasındaki farklılıkların sadece "karşılıklı iletişim ve bilgi eksikliği" yüzünden kaynaklandığını belirmiş, fakat Dodik, bu sorunları "Bosna-Hersek'in içişlerine müdahale"ye atfetmiştir.

Geçmişte Türk liderler Bosnalı Sırp liderlerle bir araya gelmeye veya Türkiye'ye davet etmeye çalıştıysalar da, bu hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Milorad Dodik, Ankara'nın "Boşnak-Müslümanları'nın çıkarlarını desteklediğini" ve nihai hedefinin "Bosna-Hersek'te Balkanlar'da İslami bir devlet kurmak olduğunu" söylemiştir.[179]

Müslüman-Hırvat Federasyonu hükümeti, Sırp Cumhuriyeti makamlarının dile getirdiği eleştirilerden de payını almaktadır; çünkü Ankara ile iyi ilişkiler kurarak, bölgedeki Müslümanlar'ın Türk menfaatlerinin tanıtımında bir ortak olmaları konusunda eleştirilmektedir.[180] Şu anda SC elitlerinin tutumu, pazarlık gücünü Federasyon hükümetine karşı kullanmaya çalışan, izole edilmiş bir milliyetçi tarafın yaptığı realpolitik hesaplamalara dayanmaktadır. Bu konuda, Başkan

---

[177] Hajrudin Somun, "Turkish Foreign Policy", s.35.

[179]"Turkey Searches for new Yanicheris", Politika, Belgrade, 10/09/10, alıntı: Hajrudin Somun, "Turkish foreign policy", s.36.

[180] Laura Wise, "'Neo-Ottomanisation' and old narratives: representing modern Turkey in the Balkans", Asfar e-Journal, no.3, August 2013, available at: *http://www.asfar.org.uk/neo-ottomanisation-andold-narratives-representing-modern-turkey-in-the-balkans.html*, retrieved: 22/02/14.

Nikoliç'in (eski Sırp Radikal Partisi üyesi) görev süresinin altındaki Sırp makamlarının bile Türkiye'ye karşı muhalefetlerini desteklemedikleri de görülmüştür.[181]

ABD ve Rusya'nın Bosna-Hersek'teki nüfuzu arasında Türkiye, pek çok eğitim ve kültür kuruluşuyla güçlü bağları olan ve etkilenen bir diğer jeopolitik aktördür. İki ülkenin tarihi, kültürel ve ticari ilişkilerini paylaşması nedeniyle Türkiye'nin Balkanlar'a olan yatırımları özellikle Bosna-Hersek'te yoğunlaşmıştır.

Bu nedenle, Türkiye'nin neden ABD ve Rusya gibi küresel aktörlerin farklı jeopolitik çıkarları arasında çok önemli bir arabulucu olduğunu bilmek ve anlamak esastır. Türkiye, NATO üyesi olarak ABD hükümeti ile iyi ilişkilere sahip olmakla beraber Rusya ile de güçlü ilişkilere sahiptir. AB ile olan işbirliği, özellikle mülteci krizinden ötürü son birkaç ay içinde iyileşmiştir.

Türkiye'nin müttefikleri arasındaki batı ve doğu arasındaki diplomatik yazışmalar, Bosna-Hersek'in uluslararası kuruluşlardaki siyasi konumu için yararlı olacaktır çünkü Türkiye yakın bir ortak olarak görülmektedir.

Ayrıca, gelecekte, Bosna-Hersek'teki karmaşık hükümet sistemi ve uluslararası ilişkiler içinde kendisini net bir şekilde konumlandıramaması nedeniyle bir sorun teşkil edecektir. Bugün, Bosna-Hersek, jeopolitik etki, çıkarlar ve dört küresel jeopolitik aktörün (ABD, AB, Rusya ve Türkiye) faaliyetleri arasındaki üçlü konumundadır. Bu aktörler Bosna'yı bölgedeki güvenlik ve istikrarı sağlamak için stratejik bir devlet olarak görmektedir. Bosna'da güç ve nüfuz dengesi, dünya gücünün tüm bölge üzerindeki jeopolitik etkisini temsil edecektir.

Kültürlerarası ve politik şartları nedeniyle Bosna bugün jeopolitik açıdan önemlidir. Böylece Bosna-Hersek, toplumsal, ekonomik ve siyasi itibarını ve statüsünü iyileştirmek ve artırmak için kendi iç çıkarları ile uluslararası seviyedeki yeri arasında dengelenme fırsatı bulmaktadır, Türkiye'nin bu süreçte stratejik yardım ve desteği kesinlikle gerekli olacaktır.

[181]Aynı yer.

SONUÇ

Bu çalışmanın ve araştırmanın amacı, modern Türkiye'nin Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin dağılmasının ardından Balkanlar üzerindeki politikasının (Bosna-Hersek'e özel bir vurgu yaparak) etkisini göstermekti.

Balkanlar birçok yazar tarafından araştırılmış ve Balkan bölgesinden Barbara Jelavich ve Maria Todorova gibi tarihçiler tarafından fark edilmiştir. Balkanlar, "*Balkan Tarihi I*"[182] adlı kitabında, Barbara Jelavich'in "dağ, dağlık" sözcüğünden kaynaklanmıştır. Ayrıca Bulgaristanlı bir tarihçi olan Maria Todorova, Balkanlar'ı "kültürel ve coğrafi alan" olarak tanımladı.[183]

Balkan Yarımadası, tarih boyunca birçok fatihi ve medeniyetin etkisi altında olmuştur. Bu nedenle Balkan tarihi, zengin ama aynı zamanda oldukça karmaşık ve yeterince açık değildir. Balkanlar'da yaklaşık 500 yıldır süren seçkin imparatorluklardan biri Osmanlı İmparatorluğu idi. Osmanlı İmparatorluğu, çok uzun bir süre boyunca Güneydoğu Avrupa'nın tarihini etkileyen ana politik güçlerden biridir. 14. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar, Osmanlı devleti bölgenin en büyük siyasi örgütü oldu.

Ancak, bu, Güneydoğu Avrupa'nın Osmanlı tarihini araştırmamızın tek nedeni değildir. Osmanlı İmparatorluğu, Güney Doğu Avrupa halklarının kimliklerini belirleme biçimleri nedeniyle önemlidir. Doğal olarak, Türkiye büyük bir güç olarak Balkanlar'da, önce Osmanlı İmparatorluğu'ndan, sonra Yugoslavya'da ve hatta Yugoslavya'nın dağılmasından sonra bile, modern zamanlarda Balkan bölgesinde Türk etkisi görülmüştür.

---

[182] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, İstanbul: Küre yayınları, 2006, s. 1-2.
[183] MarijaTodorova*ImaginetheBalkans*, Čigoja, Beograd, 1999.

Türkiye'nin Balkanlara yönelik yeni dış politikası, tüm Balkan ülkeleriyle iyi ilişkiler ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesine odaklanmış olup, bu da NATO ve AB bölgesel politikası içinde çok taraflı işbirliğini geliştirmek için iyi bir temel teşkil etmektedir.

Türkiye için Balkan ülkeleri ile işbirliği geliştirmek, Avrupa entegrasyonu sürecindeki mevcut engellerin aşılmasında ve yatırım için elverişli koşulların yaratılmasında son derece önemlidir. Tarihi koşullara ve hayal kırıklıklarına bakılmaksızın, bölgedeki bütün ülkelerin çıkarları, sadece Balkanlar ve Avrupa'da değil, küresel düzeyde de çok önemli bir stratejik konuma sahip olan Türkiye ile iyi ilişkilerin geliştirilmesidir.

Bu bağlamda, bir Balkan ülkesi gibi, Bosna-Hersek tarihin en kalıcı sınırlarına sahipti, fakat paradoksal olarak en şüpheli oldu. Slovenya, Hırvatistan, Sırbistan ve hatta Karadağ ve Makedonya bile çok daha az sorgulanıyor. Bu birinci durumdur. Bir diğeri ise Türklerin Boşnakları nasıl koruduklarıdır. Türkiye'nin eski Yugoslavya ülkelerine yönelik tutumunu gözlemlediğimizde, Sırbistan ve Hırvatistan ile olan ilişkilerinin Bosna-Hersek'tekinden daha iyi olduğunu göreceğiz. BM ve AGİT gibi uluslararası siyasi forumlarda, Türkiye her zaman Hırvatistan ve Sırbistan'ı koruyacak ve onlarla açıkça karşı karşıya gelmeyecektir.

Bosna Hersek'in, Türkiye'nin Sırbistan'la ve Hırvatistan'la olduğu gibi Türkiye'yle gerçek ve sembolik ilişkileri var mıdır? Bosna-Hersek, Türkiye ile iki ülke arasındakinden çok daha düşük bir ilişki seviyesine sahiptir. Bosna-Hersek ve Türkiye arasındaki ilişkilerde birçok retorik, pek çok sözde sıcak hava ve asılsız olan tarihi anılar var.

Bosnalıların ve Herseklilerin etnik olarak Türk olmadıkları, Slav oldukları; Slovaklar, Makedonlar, Hırvatlar ve Sırplar ile Selçuklu Türkleri tarafından temsil edilen Küçük Asya'yı işgal eden bir grup insandan çok daha yakın oldukları ve daha sonra da Osmanlılar Türkleri.

Etnik ya da dilbilimsel olarak bakarsak, Bosnalı ve Herseklerin Meksika ile olduğu kadar Türkiye ile yakın bağları vardır. Bununla birlikte, Türkiye önceden olduğu gibi bugün de, birincil hammadde ihracatı üzerine gelişimini temel alan, tüm zamanların en başarılı Müslüman ülkesidir. Türkiye'nin demografik ve ekonomik olarak iyileştiğine dikkat çekilmektedir. Bosna-Hersek'in son 25 yıl boyunca dikiz aynasına bakan bir araç olduğu aşikardır. Bu yüzden gelecekteki varlığımızın tehlikede olduğu bir duruma geldik.

Bosna-Hersek'ten kasıt, sadece Boşnaklar değil Boşnaklar, Sırplar ve Hırvatlardır. Bosna-Hersek'teki her üç kişi de kendini genel olarak Boşnak, Sırp ve Hırvat olarak ifade etmekte ve kendi etnik grubuna aidiyet beslemektedir. Biz kendimize inanmıyoruz, bir şeye ulaştığımızı düşünmüyoruz ve sonra daha büyük ve daha güçlü bir şeye yaslanıp, bize başarılı bir topluluğa, daha güçlü bir varlığa ait olma hissini veriyoruz.

Bosna-Hersek'in temsiliyle Bosnalı Hırvatlar ve Sırplar ilgisini çekmedikçe, kendilerini daha büyük Hırvat ve Sırp varlıkların yanı sıra Boşnakların bir parçası olarak görüyorlar - ister ulusun romantik anlayışı olsun, isterse Türkiye'nin Boşnaklarla, Sırplar ve Hırvatlarla ilgili olduğu, Türk bayrakları sallayarak ve Türk milli takımının zaferini kutlayan hikayeye inanmak.

Kendisi psikolojik olarak çok açıklayıcıdır, çünkü kendimizi kendimize inanmadığımız bir şeye getirdik, hiçbir şeyde başarılı olamayacağımızı düşünüyoruz ve sonra elbette daha büyük ve daha güçlü olanla özdeşleşiyoruz.

Bazı insanlar için, bu kardeşlik duygusu ve Türkiye ile yakınlık ideolojik, bazıları ise ulusal romantik ve Türk siyasetinde kilit kişilerle çok yakın, kişisel ve dostane bağları olan Bakir İzetbegoviç gibi bir dizi insan vardır. Bakir İzetbegoviç, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve eski Başbakan Davutoğlu da dahil olmak üzere, Türk iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kilit isimleriyle birlikte uzun zamandır arkadaş olarak biliniyor. Bu ilişki ihmal edilemez çünkü eğer siyasi kişilikler ile yakın bir arkadaşınız varsa iktidarda olsanız da olmasanız da devletleriniz arasındaki ilişkilerden bahsedersiniz.

Bu yakınlık ve dostluk, Bosna-Hersek'te, Boşnaklar ve Türkiye arasındaki ilişkilerle birlikte Boşnak halkının önde gelen partilerinin siyasetinin oluşumunu etkiliyor. Bu çizgiye hala bir cevap yok, ama Bosna'da Türkiye'nin imajını açıklayan çalışmalardan görebildiğimiz gibi, bu partinin tepesindeki bireylerin anti-politikacı politikacıyla açıkça flört ettiğini gösteren bir dizi gösterge var.

Balkan ülkelerinin ve özellikle Bosna-Hersek'in Türkiye'den neler öğrenebileceği, zor jeopolitik duruma ve hiç de faydalı olmayan mahalleye bakılmaksızın başarının mümkün olduğu yönündedir.

Somutlaştırmak için, tezin tamamını düşündüğümüzde aşağıdakileri söyleyebiliriz:

Demografik olarak yenilenirseniz, ekonomik olarak güçlenir ve özgürleşirseniz başarılı olmanız mümkündür. Türkiye hakkında herşeyi konuşabiliriz fakat asıl olan Türkiye'nin kendi başına ve kendi içinde yaşıyor olmasıdır. Tabii ki, otoriter hareketler pek çok endişe kaynağı gibi görünmektedir ancak Türk liderliği jeopolitik bir dönüş için hazırlanmaktadır. Görüntüyü bazı küçük ayrıntılarla bulanıklaştırmazsanız ve bunun özü Türkiye'nin yüzünü Asya'ya dönmesi. Türkiye, NATO ve Avrupa Birliği'nin tarihsel geçmişi olduğunu ve fakat geleceğe dönmesi gerektiğini fark etmiştir.

Türkiye, Çin ve Afrika ile mükemmel ilişkilere sahiptir, Orta Asya ile de sağlam ilişkilere sahiptir ve bizim sadece onlardan değil, aynı zamanda Çinlilerden ve Ruslardan da bu ülkelerle ilişkiler geliştirerek kazanacak çok şeyimiz var. Asıl önemli olan kendi konumuza dönmektir. Ekonominin güçlendirilmesi ve demografik yenilenme gibi Türkiye'nin temel hareketlerini anlamalıyız.

Türkiye'nin Balkanlardaki mevcut ve yeni Türk dış politikası yani Yeni Osmanlıcılık açıkça görülmektedir. Türkiye, AB'ye katılmak yerine Neo-Osmanlıcılık politikasına, yani AB sınırlarındaki Türk kökenli vatandaşların bulunduğuü yelere baskısı politikasına yöneldi.

Bu kavram Sırp oryantalist ve diplomat DarkoTanaskoviç tarafından çok net bir şekilde tanımlandı. Onun için, Neo-Osmanlıcılık, İslamcılığın, Türk milliyetçiliğinin ve Osmanlı emperyalizminin bir karışımıdır.[184] Bununla birlikte, Türkiye, Boşnak ülkelerini Avrupa Birliği'ne ve dolayısıyla Bosna-Hersek'e giden yolda desteklemeye devam etmektedir.

Güneydoğu Avrupa ülkeleri, yani, bazı jeostratejik projeksiyonlarda coğrafi çıkıntılar olarak adlandırılan "Batı Balkanlar", Türk dış politikasının çıkarların kesiştiği yerlerdir.

Bosna-Hersek, bu ilginin ve Türk dış politika fikir araçlarının önemli bir noktasını oluşturmaktadır. Bosna Hersek'teki Boşnak etnik grubunun büyük kısmı Türkiye'ye odaklandığından, Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve kültürel etkisinin Bosna Hersek Federasyonu'nda hissedildiği açıktır.

Sırp Cumhuriyeti'nde, Sırp Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu'nun desteğini alması nedeniyle durum biraz daha karmaşıktır. Burada Türkiye, istikrarın garantörü olduğunu Balkanlardaki Rus çıkarlarına karşı gelmeden, çıkar çatışmaları doğurmadan kanıtlayabilmektedir.

Kesin olan şey, Balkanlar'daki büyük güçler, küçük devletler, halklar ve etnik gruplar arasındaki ilişkilerin dinamiklerini belli formüllerde açıklamak, bunlarla ilgili öngörülerde bulunmak çok zordur. Olayları daha geniş bir bakış açısıyla yorumlamak için geçmiş olayların birbiriyle ilişkilerine bakılarak çıkarımlar yapılabilir.

Balkanlar'da, özellikle Batı Balkanlar'da istikrar, bölgenin AB ve NATO entegrasyonları ile bağlantılıdır. Türkiye'nin tarihsel, kültürel ve coğrafi bağlarını dikkate alarak, Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin Avrupa ve Avrupa-Atlantik entegrasyonu içinde zaten kurulmuş olan işbirliği mekanizmaları aracılığıyla gerçekleşmesi çok önemlidir.

[18 4] Daha fazla bilgi için: DarkoTanasković, Neoosmanizam:PovratakTurske na Balkan, SluzbeniGlasnik, Beograd, 2010.

Bölgede tam istikrar ve refahı sağlamak için bu bütünleştirici süreçler tüm Balkan ülkelerinin eşit, adaletli ve topyekün katılımını sağlar. Türkiye'de istikrar olmazsa Avrupa'da ve Balkanlar bölgesinde istikrar görülmez. Gerçek şu ki, Türkiye, Balkanlar'daki Neo-Osmanlıcılık politikasını sürdürecektir çünkü bir çok uzmanın, örneğin Hayrudin Somun ve Darko Tanaskoviç'in fikirlerinden çıkabileceğimiz gibi, bu politikanın ne kadar güçlü ve kapsamlı olacağı ne kadar uzun vade sürdürüldüğüyle doğrudan alakalıdır.

KAYNAKÇA

Andrassy Juraj, Božidar Bakotić, Maja Seršić, Budislav Vukas: *Međunarodno pravo 3*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.

Auerbach, Carl F. - Louise Silverstein, *Qualitative Data: An Introduction into Coding and Analysis.* New York: New York University Press, 2003.

AY, Fond "Legation of the Kingdom of Yugoslavia in Turkey", Constantinople, Ankara, document no.370, (October 1935): 3-28, (14-374).

AY, Fond "Legation of the Kingdom of Yugoslavia in Turkey", Constantinople, Ankara, document no.370, (10 April 1941):(8-643).

AY, Fond "Legation of the Kingdom of Yugoslavia in Turkey", Constantinople, Ankara, document no.370, (8 September 1937):(43-549).

Aybet, G. "Turkey's long and winding road to the EU: implications for the Balkans",*Journal of Southern Europe and the Balkans*, 8(1),(2006): (65-83).

Aymaz, A.“Avrupa’nın Kudüs’ü Saraybosna,” *Zaman Gazetesi*, 18. Aralık, 2016.*http://www.yoldasin.com/avrupanin-kudusu-saraybosna/*

Alessandri, E. "The New turkish Foreign Policy and the Future of Turkey-EU Relations", *Instituto Affari Intenazionali, Doczmenti* IAI 10 /03 – (February, 2010)

Alili, T. *Yugoslavya Dersleri*, İstanbul: Kaynak Yayınları. 2010. s. 99.

Alibašić, A. “The Imposing Challenge of the Ottoman legacy”, published in the Conference Proceedings: *The Ottoman Legacy and the Balkan Muslim Communities Today*, Sarajevo, (October, 2009): (16-18).

Akman, H. *Paylaşılamayan Balkanlar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Istanbul, 2006.

Avdović, E. "Bosnian FM: Turkey is our home as well", *Anadolu Agency.https://www.aa.com.tr/en/politics/bosnia-is-a-friend-of-turkey-bosnian-leader-/1018005*(29 Aralık'ta 2017'de erişildi).

Banac, İ. "*TheNational Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*",Cornell University Press, Cornell Paperbacks 2,Ithaca-London, 1984.

Baharçiçek, A. Çevik, Hasan Hüseyin, Şen A., Göksu T. *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Balkanlar Politikası, 1980-2003 Türkiye'nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları*, Siyasal Kitabevi, Ankara,2003.

Bağci, H. "Bosna-Hersek Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlklara Giriş" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt no. 16, Sayı 27.(1992): 257-280.

Balcer, A."Turkey And The Western Balkans. A View From Poland", *Demos Evropa, ISAC Fund,* 2011. 10-12.

Baydar, Y. (2014). "Diyanet tops the budget league",*Zaman Gazetesi*, (23 Hazıran 2016'da erişildi).

Bechev, D., Öktem, K.Kadıoğlu, A., Karlı,M.*A Very Long Engagement: Turkey in Balkans, Another Empire?, A Decade of Turkey's Foreign Policy Under The Justice and Development Party, (eds.)*, İstanbul: İstanbul Bilgi University Press, (2012): 166-171.

Bechev, D. "Turkey in the Balkans: Taking a Broader View", *Insight Turkey,Published by Seta Foundation*, Vol. 14, No.1, (2012): 131-146.

Brown, James F.*Turkey:Back to the Balkans" in Turkey's New Geopolitics From the Balkans to Western China*, edited by Ian O. Lesser and Graham Fuller (Westview Press: Boulder), 1993. 5-27.

Bojadzić. J. “Odjeci Bajdenove Posjete: Americi vazno da Turska na Balkanu bude u prednosti nad Rusijom’’, *Dnevni Avaz Gazetesi*, (1 Avgust.2017). (pristupljeno 30.12.2017.).

Bora, T.*Yugoslavya-Milliyetçiliğin Provokasyonu*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1991.

Bora, T. *Turkish National Identity, Turkish Nationalism and the Balkan Question” in Balkans: A Mirror of New International Order, edited by Günay Göksu Özdoğan and Kemali Saybaşılı*, Eren Yayıncılık, İstanbul.1995.

Bull, H.*The Anarchical Society.A Study of Order in World Politics*, Palgrave, New York.2002.

Bulut, E.“Friends, Balkans, Statesmen Lend Us Your Ears’: The Trans-state and State in Links between Turkey and the Balkans”, *Ethnopolitics 5*, no.3 (November, 30): (2006): (309–326).

Brljavac, B. "Turkey entering the European Union through the Baljkan doors: in the style of a great power"!?,*Zbornik radova Pravnog Fakulteta u Splitu*, 48(3): (2011): 521-531.

Cagaptay, S. “Is Turkey leaving the West?” *Foreign Affairs Journal, https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2009-10-26/turkey-leaving-west*

(çevrimiçi yayınlanan 26. Kasım 2009), 2010.

Cegngis, C. - Fuller G., "Grand Geopolitics for New Turkey", *Meditteranean Quarterly: A Journal of Global İssues*, Duke University Press, Durham, Winter,2001. 22-38.

Centre for Security Studies-BH, Research "Bosnia and Herzegovina’s Bilateral Relations with Turkey"December, 2008. 1-11.

Cvijić, J. *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje*, Beograd, 1992.

Cvijić, J."The Zones of Civilization of the Balkan Peninsul", *Geographical Review*, Vol. 5, No. 6, (1918): 470-482.

Cohen, L. J.*The Disintegration of Yugoslavia*, Current History, 1992.

Eco, U.*How to write a Thesis,*Cambridge, Massachusetts, MIT Pres, 2015.

Çandar, C. "Bosna Türkiye'dir, Türkiye Bosna'dır", *Sabah Gazetesi*, 1994.(21 Nisan 2017'de erişildi).

Çolak, Y.*Ottomanism vs. Kemalism: Collective Memory and Cultural Pluralism in 1990s Turkey*, Middle Eastern Studies, 42(4): (2006): 587-602.

Çalış, H. Şaban,*Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler, Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Çizgi Kitabevi, Konya, (2004): (57-64);s. 131., (164-165).

Çalış, H. ŞabanHayalet Bilimi ve Hlievayalet Kimlikler: Neo-Osmanlıcılık, Özal ve Balkanlar, Konya: Çizgi Kitabevi, 2004; Nora Fisher Onar, "Neo- Ottomanism, Historical Legacies and Turkish Foreign Policy", EDAM Center for Economics and Foreign Policy Studies, Discussion Papers Series No. 03.2009.

Çakar, N. ''Turkey's Security Challanges'', *Centre for Security Challanges (SAM) Turkey*,(June-August 1996). *http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/3.-TURKEYS-SECURITY-CHALLENGES.pdf*

Davutoğlu, A. *Strategic Depth*: *Turkey's International Position* Istanbul: Kültür Yayınları, 2010.

Davutoğlu, A. "A Forward Looking Vision for the Balkans", *SAM Vision Papers*, No. 1 (October 2011). The text has been translated into several different Balkan languages, 2008.

Davutoğlu, A.''Turkey's Zero Problems-Foregin Policy'' *Article by H.E. published in Foreign Policy magazine (USA)* onMay, 20. 2010, Republic of Tureky, Ministry of Foregin Affairs, 2010.http://www.mfa.gov.tr/article-by-h_e_-ahmet-davutoglu-published-in-foreign-policy-magazine-_usa_-on-20-may-2010.en.mfa

Davutoğlu, A.*Balkanlarya da Tamamlanmamış Bir Tasfiye*, *İslam*, Temmuz 6/71, (1989): 32-33.

Davutoğlu, A. *Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları*, İstanbul: Küre Yayınları, Yirmi dördüncü Basım, 2011.

Dayton Peace Accords: "General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina", *http://avalon.law.yale.edu/20th_century/day01.asp*, Dayton-Ohio, USA, 2012.(18 Ekim 2017'de erişildi).

Damian, Ana- Stojaković, MomirM. *Savremeni procesi i odnosi na Balkanu*, Institut za međunarodnu politiku i privredu: Centar za međunarodne studije Fakulteta političkih nauka, Beograd, 1997.

Dahl, Aron R. *O demokraciji*, The edition of the Croatian language, Politička kultura, Zagreb, 2, (2000):76-77.

Demirtaş, B. "Turkish Foreign Policy towards the Balkans: A Europeanized Foreign Policy in a De-europeanized National Context?", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies 17*, no. 2. (2015): 123–140.

Demirtaş B. - Coşkun,B. For a study on the evolution of Turkish foreign policy during the Bosnian War see, *Turkey, Germany and the Wars in Yugoslavia: A Search for Reconstruction ofState Identities*, Berlin, Logos, 2006.173-228.

Demirtaş, B. "Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future", Perceptions 18, no. 2,(2013):(163–184); (174).

Demirtaş, B. - Coşkun, B.''Systemic Changes and State Identity: Turkish and German Responses'', *Insight Turkey*, Vol. 10, no. 1, (2008): 31-54.

Donelli, F. "Le radici ottomane della Turchia di Erdogan", *Diacronie.Studi di Storia Contemporanea*, 12(4): 1-20.;ISSN: 2038-0925, 2012. *http://www.studistorici.com/2012/ 12/29/donelli_numero_12*/, (pristupljeno: 12.11.2016).

Dutu, A. *National and Regional Identity in Southeast Europe, Balkans A Mirror of the New International Order*, ErenYayıncılık, 1995.

Džaja, M. Srećko *Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine : predemancipacijski period 1463-1804*, Svjetlost, Sarajevo, 1992.

Eralp, Doğa Ulaş‘’Türkiye’nin Balkanlar Politikası 2010’’, içinde Türk Dış Politikası Yıllığı 2010, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mesut Özcan (ed.), Ankara: SETA Yayınları, 2011. 389-409.

Eralp, Doga Ulas "Turkey and Bosnia and Herzegovina: A Future Reflecting on the Past" SETA Policy Brief, no 46, (August 2010). *https://www.setav.org/en/turkey-and-bosnia-herzegovina-a-future-reflecting-on-the-past/*

Ekinci, M. Uğur ‘’A Golden Age of Relations: Turkey and the Western BalkansDuring the AK Party Period’’, *Insight Turkey-Published by Seta Foundation*, Volume 16, no 1.2014. 103-125.

Ekinci, D."The War in Bosnia and Herzegovina and Turkish Parliamentary Debates (1992-1995): A Constructivist Approach", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Volume 6, no 22, (2009): 37-60.

European Court of Human Rights, “Case Of Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina”, a*thttp://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-96491*(12. Mart 2016’da ereşildi).

European Security Strategy - A secure Europe in a better world,” Brussels, at *http://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf* (1.Kasım 2017’de erişildi): 7-43.

Erstveröffentlichung, *The Balkans - Contradictions and Expectations.* In: Integrating Regional and Global Security Cooperation. Ed. K. Lange, L. Fituni. Hans Seidel Stiftung, München, 2002.107-112.

European Commission, "Turkey 2010 Progress Report",COM(November 9, 2010). Brussels,*http://bit.ly/1W5hxSJ* (10. Mart 2016’da erişildi): (5-98).

Filipović, N. *Islamizacija u Bosni i Hercegovini*, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, BH, 2005. 85-117.

Fuller, Graham E.*The New Turkish Republic: Turkey as a Pivotal State in the Muslim World,* Washington DC: US Institute of Peace Press, 2008.

Gurzel, A."Turkey's Role as a Regional and Global Player and its Power Capacity: Turkey's Engagement with other Emerging States",*Revista de Sociologia e Politica, 22* (50), (2014): 95-105.

Güzelipek, Yiğit A. "Turkish Foreign Policy's Bosnia and Herzegovina Exam (1990-1995)", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (3) no. 1: (2013): 133-142.

Güney, Nurşin A."Bosna-Hersek Sorunu ve Barış Görüşmeleri Süreci" in Yeni Balkanlar Eski Sorunlar, edited by Gencer Özcan and Kemali Saybaşılı, Bağlam Yayınları: İstanbul, 1997. 264-274.

Gönlübol, M.*Olaylarla Türk DışPolitikası (1919-1995*), Siyasal Kitabevi,Ankara, 1996.633- 659.

Grčić, M. *Balkan kao kulturni subkontinent Evrope*, Glasnik Srpskog geografskog društva, Beograd, 2005.

Huntington, Samuel P. *Sukob civilizacija*, Izvori, Zagreb.1998.

Hale, W.*Turkish Foreign Policy 1774-2000*, London: Frank Cass, 2002.

Hale, W.*Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev. Petek Demir, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003. s.277.

Hale, William - Avci, Gamce in Rubin, B. - Kirisci, K. *Turkey in world politics, an emerging multiregional power*, Boulder, London: Lynne Rienner Publishers,2001. 31-47.

Hajdinjak, M."Smuggling in Southeast Europe: The Yugoslav Wars and the Development of Regional Criminal Networks in the Balkans.",*Centar for Study of Democracy*, Sofia, CSD. ISBN 978-954-477-0990. 2002. (8-22).

Heinz, K. *A Changing Turkey: The Challenge to Europe and the United States* Washington, D.C.: Brookings,2000.

Hocekons, P. *Homeland Calling: Exile Patriotism & the Balkan Wars,* Cornell University Press. 2003.

İmamović, M. *Historija Bošnjaka*, Preporod, Sarajevo, 1997.

İnalcik, H. *Osmansko Carstvo, klasično doba : 1300.-1600.*,Srpska književna zadruga, Utopija, Beograd, 2003.

Jelavich, B. *History of the Balkans-Vol. 2,* Cambridge, Cambridge University Press, 1983, p. 105; Klaus Steinke, "Die Türken und die Balkanküche, Kulinarisches und Sprachliches aus Bulgarien und Rumänien", *Südosteuropa Mitteilungen,* Vol. 30, no. 1,(1990):65-71.

Jelavich, B. *History of the Balkans-Vol. 1,* Cambridge University Press,1,1983. 104-105.

Jelavich, B. *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, Küre yayınları, İstanbul, 2006.

Jevtić-Šartević, N. "Zapadni Balkan u Turskoj strateškoj viziji", Izvorni naučni rad, DOI:10.2298/MEDJP1004691J, MP 4,(2010): 691-714.

Јевтић, М. "Неоосманизам versus панисламизам" *Politeia Dergisi,* no.1. Banja Luka, (2011): 31-47.

Jović, D. "Nova turska vanjska politika i pitanje Bosne i Hercegovine", *Hrcak Dergisi- Političke analize*, no 1: (2010): 30-34.

Kalın, İ. "Soft Power and Public Diplomacy'', *Perceptions- Journal of İnternational Affairs- SAM*).Volume 16. No.3.(2011): 5-23.

Karaosmanoğlu, A. “The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey,” *Journal of International Affairs 54*, no. 1, The Trustees of Columbia University in the City of New York, 199-216.

Keskin, M. Hakan ‘’Bosna-Hersek Cumhuriyeti: Roma’dan AB Entegrasyonuna Yolculuk” içinde Çağdaş Balkan Siyaseti, Murat Necip Arman, Nazif Mandacı (ed.), Gazi KitabeviYayınları, Ankara, 2012.149-181.

Kirisci, K."Between Europe and the Middle East: The Transformation of Turkish Policy", *MERIA Journal*, Volume 8, No. 1 - March 2004, http://www.rubincenter.org/2004/03/kirisci-2004-03-04/

Köksal, Ş."Türkiye ve Balkanlar, Jeopolitik Bir Analiz", *2. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, 2011.

Korkut, Ş. “The Diyanet of Turkey and It's Activities in Eurasia after the Cold War”, *Acta Slavica Iaponica*, Tomus 28, 2010.117-193.

Kut, Ş. *Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye’nin Bosna-Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993*, içinde Türk Dış Politikasının Analizi, Faruk Sönmezoğlu (ed.), İstanbul: Der Yayınları, 2004.585-609.

Kut, Ş. *Turkish Diplomatic Initiative for Bosnia-Herzegovina, in Balkans: A Mirror of the New International Order, edited by Günay Göksu Özdoğan and Kemali Saybaşılı*, Eren Yayıncılık: İstanbul, 1995.

Kut, Ş. *The Contours of Turkish Foreign Policy in the 1990’s in Turkey in World Politics on Emerging Multiregional Power, Rubin, B. and Kirisci, K.* (Eds.). Bogazici University Press, Istanbul, 2002.

Kut, Ş."Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye’nin Balkan Ülkeleriyle İlişkileri, in Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç", edited by İsmail Soysal *Türk Tarih Kurumu* Ankara, 1999. p. 395.

Kohen, S. “Balkanlar’da Yeni Bir Başlangıç”, *Milliyet Gazetesi*, (27 Nisan 2010).

Linklater, A. ‘’Neorealism in Theory and Practice”, in Ken Booth and Steve Smith (eds.), *International Relations Theory Today, Cambridge, Polity Press*,1995.

Lopandic Duško - Kronja Jasminka, *Regional initiatives and multilateral cooperation in the Balkans,* European Movement in Serbia, Belgrade, 2011.

Magas, B. *The Destruction of Yugoslavia.*Tracing the Break-Up 1980-1992, Verso, Londrave New York, 1993.

Mamula, B. *Slučaj Jugoslavija*, CID, Podgorica, Crna Gora, 2000.

Malcolm, N. *Bosna*, (çev.Aşkım Karadağl), Om Yayınevi, İstanbul, 1999.

Mandaci, N. *Balkanlarla İlişkiler, Türk Dış Politikası, 1919-2012*(ed.Haydar Çakmak), Barış Kitap, Ankara,2012. 819-831.

Marriott, R. John Arthur *The Eastern Question. A Historical Study in European Diplomacy,* Clarendon Press, Oxford; 41940, reprinted 1958. (This book shows the influence of the European powers in the Balkans as well).1917.

Massari, M.‘’Do all roads lead to Brussels? Analysis of the different trajectories of Croatia, Serbia-Montenegro and Bosnia-Herzegovina”, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 18, no. 2 (2005): 259-273.

Mazuranić, V. *Sudslaven in Dienste des Islams,* Zagreb-Leipzig, 1928.21-29.

Mazlum Cerit S. - Erhan, D. (2006). *Sivil Toplum ve Dış Politika*,İstanbul: Bağlam, 2006.

Mei, Z. ‘’Lucian Pye’s Contributions to and Flaws in the Study of Chinese Political Culture*’’*,:*International Journal of China Studies*, Vol. 4., no.1 (2013): 111-127.

Mihaljević, D. ‘’The Balkan Political Culture- The problem of Democratization’’, *Hrčak-Portal Znanstvenih Casopisa Republike Hrvatske*, Zagreb. 2013. 9-17.

‘’Mirovni Sporazum za Bosnu i Hercegovinu-Rajt Peterson, Vazduhovna vojna baza Dejton’’, Ohajo 01.-21.11.1995. *Predsjedničko vijeće i Zastupnički dom Hrvatske Republike Herceg-Bosne*, Mostar, str. 22-34; (115-135).

Nation, R. Craig *War in The Balkans (1991-2002*). The Strategic Studies Institute Publication, ISBN 1-58487-134-2, (2003); 1-43.(149).

Nešković, R. *Nedovršena država-Politički sistem Bosne i Hercegovine*, Friedrich-Ebert-Stiftung BiH, Sarajevo, 2013.390-403.

Nolte, D."How to compare regional powers: analytical concepts and research topics", *Review of International Studies 36*, 2010. 881–901.

Ozgiray, A. 'Turkiye-Yugoslavya Iliskileri (1920_1938)", *Tarih Incelemeleri Dergisi*, Vol. XIV,(2015): 11-24.

Öniş, Ziya -Kutlay, Mustafa''Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICs'',*JournalThird World Quarterly*, 34(8), (2013):(1409-1426).

Öztürk, Metin O.''Türk Dış Politikasında Balkanlar'', Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun (der.), *Balkan Diplomasisi*, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001. s.21.

Pareti, M. *To Kill a Nation: The Attack on Yugoslavia*, London, Verso.ISBN 978-1-85984-776-3.2002.

Petrović, Z."Predlog prakticne politike, Republika ili sila na Zapadnom Balkanu-Nova politika i stari odnosi Turske na Zapadnom Blakanu", *direktor istraživanja, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove ISAC Fond*, Beograd, 2011.1-12.

Petrović, Žarko -Reljić, Dušan "Turkish Interests and Involvement in Western Balkans: A Score-Card", *Insight Turkey*, Vol. 13, no. 3 (2011): 159-172.

Perry, V. "At Cross Purposes? Democratization and Peace Implementation Strategies in Bosnia and Herzegovina's Frozen Conflict", *Human Rights Review* 10, 2009.35-54.

Pinson, M. (ed.): *The Muslims ofBosnia-Herzegovina: Their Historic Development from the Middle Ages to the Dissolution of Yugoslavia*, Harvard University Press, Cambridge, 1993.

Piro, M. “Invention of a Nationalism: Myth and Amnesia”, *in Albanian Identities: Myth and History*, ed. Stephanie SchwandnerSievers and Bernd J. Fischer London, Hurst, (2002): 33–48 (38).

Poulton,H. *The Balkans: Minorities and States in Conflict*,Minority Rights Publications, London. (Explanation from the inside view is offered in St. Mestrovic, G.: *Habits of the Balkan Heart. Social Characterand the Fall of Communism.)*Texas A & M University Press, College Station, 1991.

Putnam, D.Robert “Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games,” *International Organizations* 42, no. 3 (1988): (427-460).

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, “Balkan Ülkeleri ile İlişkiler”, at *http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr*.mfa (1.Mart 2017’de erişildi).

Republic of Turkey, Ministry of Foregin Affairs, Official page, ‘’Relations with Balkan region’’, *http://www.mfa.gov.tr/relations-with-the-balkan-region.en.mfa*(20 Haziran 2017’erisildi).

Republic of Turkey Ministry of Economy, “Balkans Regional Information”, at *http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&region=9*

(22 Ekim 2017’de erişildi).

Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism, at *http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html*

(22 Ekim 2017’de erişildi).

Rüma, Ş. İ. “Turkish Foreign Policy towards the Balkans: Overestimated Change within Underestimated Continuity”, in Özden Zeynep Oktav (ed.), *Turkey in the 21st Century: Quest for a New Foreign Policy*, Aldershot, Ashgate, 2011.135-157.

Rüma, Ş. İ. “Uluslararası Toplum ve Egemenlik: Bosna-Hersek Örneği”, *AnkaraÜniversitesi SBF Dergisi 63/1*, Ankara, 2007.(237-272).

Randall Collins, "The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World. Richard Rosecrance", *American Journal of Sociology* 92, no. 3 (November 1986): (709-711).

Robins, P. "Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy Since the Cold War", *Naval Postgraduate School*, Monterey, California, Volume 3, Issue April 4, 2004.

Sajinović, D. "Turski ministar ne poštuje obilježja RS," *Nezavisne Gazetesi*, January 30, 2011; Boro Maric, "Turske Diplomate Uzdrmale RS," *Politika Gazetesi*, January 31, 2011; "Diplomatski Incident u Banjaluci: Turska Delegacija Trazila Skidanje Zastave RS," *Ajans Srna,* January 29, 2011; "Ambasada Turske u BiH "Iznenadjena," *Ajans Beta*, January 30, 2011.

Sayarı, S. "Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era," *Journal of International Affairs 54*, no. 1 (2000): (169-182).

Sancaktar, C. "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Açılımı, içinde 21.Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi", Hasret Çomak (ed.), Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2010. 329-351.

Sander, O. *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, Sevinc Matbaasi, Ankara, 1969.

Selver, M. *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Sezer, D. B. (1996)."Turkey in the New Security Environment in the Balkan and Black Sea Region", *Turkey Between East and West,* Vojtech Mastny,Craig R. Nation, Boulder (der.), Westview Press,1996.

Stone, L. A. Turkish Foreign Policy: Four Pillars of Tradition, *Journal of International Affairs,* Volume VI - no 2,(2001): (1-8).

Stojadinović, M. Milan *Ni rat ni pakt. Jugoslavija između dva rata*,Rijeka, Otokar Kersovani, (1970). s. 389-90; (398-402).

Sobutay, Tülay-Akgün, Cem *Bosna ve Hersek: Ulke Etudu*, Istanbul Ticaret Odasi, Istanbul, 1998.

Somun, H. "Turkish Foregin Policy in the Balkans and Neo-Ottomanisim''-A personal account, *Insight Turkey, Seta Foundation*, Volume 13, no.3 (2011):(33-41).

Somun, H. "Uticaj Turske samo mit"? *DW Press*, (pristupljeno 21 April 2017.). *http://www.dw.com/hr/utjecaj-turske-u-bih-samo-mit/a-38519480*

Sosyal, I.-& Kut, Ş."Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996", Yayinevi Isis / Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri V.1997.

Sosyal, İ. *Günümüzde Balkanlar ve Türkiye'nin Tutumu (1989-1992)*, Balkanlar, OBİV, İstanbul, 1993.s.190.

Soysal İ.& Kut, Ş."Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996", Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, (ISIS: İstanbul,) 1997. s. 5.

Sugar, F. Peter *Southeastern Europe under Ottoman Rule 1354-1804*,Seattle and London, University of Washington Press, 1977. s. 283.

Svircević, M. ''Strategijska dubina turske spoljne politike'', Kitap incelmesi: Darko Tanasković: *Neoosmanizam - povratak Turske na Balkan*, JP „Službeni glasnik", 2010. 1–109.

Şimşir, B. "Türkiye ve Balkanlar", Erhan Türbedar(der.), *Balkan Türkleri, Balkanlar'da Türk Varlığı*, Ankara, Asam Yayınları, 2003. 329-330.

Škaljić, A. *Turcizmi u srpsko-hrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, (6th edition)1989.

Tanasković, D. *Neoosmanizam – povratak Turske na Balkan*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.

Tanasković, D. "Serbs in front of chellenges of neoosmanism", *Original scientific work, Politeia Dergisi*, Fakultet Politickih nauka Banja Luka,Vol. 1 no.2,2001.19-30.

Tanıl, B. "Turkish National Identity, Turkish Nationalism and the Balkan Question in Balkans",*A Mirror of New International Order*, edited by Günay Göksu Özdoğan and Kemali Saybaşılı, Eren Yayıncılık: İstanbul, 1995. p. 116

Tanıl, B.‘’Milliyetçiliğin Provokasyonu Bölgeler-Sorunlar Yugoslavya’’, Birikim Yayınları, İstanbul 1991.

Taspinar, Ö. "Turkey’s Middle East Policies - Between Neo-Ottomanism and Kemalism", Carnegy Papers, 2008. 13-14.

Think Tank Populari, ‘’A political Romance: Relationships between Turkey and Bosnia’’ *The Balkan Trust for Democracy, German Marshall Fund,* 2014. 18-43.

Think Tank Populari’s interview with Rahman Ademi, Alida Vračić, “A political Romance: Relationships between Turkey and Bosnia’’Volume 13, No: 1, *Balkan Countries Coordinator of Culture Centers*, Ankara, 21 October 2013.183-190.

Think Tank Populari’s interview with Orhan Dede, International Relations Coordinator in the Wise Men Centre for Strategic Studies (BILGESAM), Istanbul, (24 Ekim2013).

TC Basbakanlik, TIKA, *http://www.tika.gov.tr/* -son erişim tarihi: 15.12.2017

Todorova, M. *Imagine the Balkans*, Čigoja, Beograd, 1999.

Todorova, M. "The Ottoman Legacy in the Balkans", in L. Carl Brown (ed.), *ImperialLegacy The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East*, New York, Columbia University Press, 1996. p. 54.

Todorović, Z. ("Bosna i Hercegovina u geopolitičkim promjenama nakon Hladnog rata", *Naučni rad*, UDK 316.323: [327::911.3] (497.6), Beograd, 2010. 131-141.

Toker, M. "Doğru bir Dış Politikanın Helsinki’de Meyveleri", *Milliyet Gazetesi*, 12 July 1992.(13 Ocak 2018’de erişildi).

Trifković, S.’’Turkey as a regional power: Neo-Ottomanizim in action’’, *Politeia Dergisi, Fakultet Politickih nauka Banja Luka*,Vol.1, no.2, 2001. 83-95.

Turan, Sibel -Sevil, Ertuğrul "A Study for Turkey's Bosnia&Herzegovina Policy in the Post Cold War Period", *International Symposium Bosnia and Herzegovina from Past to the Present*, Canakkale Onsekiz Mart University, Pozitif Printing House, Ankara, 2005. 189-211.

Tudor,V. "Romania and The Security Problems in the Balkans", *Balkans A Mirror of the New International Order*, ErenYayıncılık, İstanbul, 1995. s.215

Türbedar, E.For an analysis on the issue see, Erhan Türbedar, “Turkey’s New Activism in the Western Balkans: Ambitions and Obstacles”, *Insight Turkey,* Vol. 13, no. 3 p. (2011);(139-158).

Türkeş Eralp A."Türkiye Avrupa İlişkilerinde Balkanlar Faktörü ve Yeni Eğilimler” Türkiye ve Avrupa, İmge Yayınları, Ankara,2002.333-337.

Türkeş, M. ‘’Bosna-Hersek Problemi: 26-28 Ağustos 1992 Londra Konferansı ve Siyasi Sonuçları’’, Prof. Abdurrahman Çaycı’ya Armağan, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1995. p. 47.

Türkeş, M.-Gökgöz, G. “The European Union’s Strategy towards the Western Balkans: Exclusion or Integration?” East European Politics and Societies 20/4, 2006.(1-32).

Türkeş, M. Kriz Sarmalinda Bosna-Hersek: “Devlet Krizi” Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu, DPF 2012 – RR 02,2012. (4-47).

“The new directions in Turkish foregin politics, *Published in: Article, Europe & Russia, Israel, Middle East, Opinion, Palestine, Russia, Turkey*”, (21 Temmuz 2016). *https://www.middleeastmonitor.com/20160712-the-new-directions-in-turkish-foreign-policy/*

Uzgelı, I. Türkiye ve Balkanlar: İstikrarın sağlanmasında Türkiye’nin rolü, Barry Rubin ve Kemal Kirişçi (der.), *Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 2002. s.86.

Ünal, H. "Balkanlarda Son Askeri ve Siyasi Durum I," *Yeni Türkiye Dergisi*, 1/3, (Mart-Nisan 1995), p. 280.

VálI, F. Albert *Bridge Across the Bosphorus: The Foreign Policy of Turkey,* Baltimore and London, The Johns Hopkins Press, 1971.

Vukoicić, J. "Identitet i država – Etnički konflikti i unutrašnji (ne)legitimitet Bosne i Hercegovine", *Godišnjak Fakulteta političkih nauka* Beograd, Vol.8, no.12, 2014. 75-92.

Wise, L. "'Neo-Ottomanisation' and old narratives: representing modern Turkey in the Balkans", *Asfar e-Journal, no.3,* August 2013, available at: *http://www.asfar.org.uk/neo-ottomanisation-andold-narratives-representing-modern-turkey-in-the-balkans.html,*(retrieved: 22/02/14.)

Woodward, L. S. Balkan Tragedy: *Chaos and Dissolution after the Cold War,* The Brookings Institution, Washington, D.C.1995.

Yavuz, M.Hilmi "Değişen Türk Kimliği ve Dış Politika: Neo-Osmanlılığın Yükselişi," in Türkiye'nin DışPolitika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, edited by Şaban H. Çalış, İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Liberte Yayınları: Ankara, 2001.39-47.

Yalcin, E. "The developments after the Second world war and their effects on the turkish foreign policy and on the Balkan", u: Zbornik radova: Balkanski pakt 1953/1954*, Institut za strategijska istraživanja – Odeljenje za vojnu istoriju,* Beograd, 2008. 1-33.

Yaşın, Kılıç G."Makedonya Örneğinde Yeni Devlet Modeli, Kamu Ruhu: Postmodern Kimliksizliğe Karşı Duruşlar", Editörler: İkbal Vurucu-Mustafa Yiğit, Palet Yayınları, Konya, 2011. 353-354.

Yenigün, C. *Soğuk Savaş Sonrasında TBMM ve Dış Politika*,Belgeler-Yorumlar, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.2004.

Yenigün, Cüneyt Hacıoğlu, Ümit, Bosna-Hersek: Batı'nın Güvenini Kaybettiği Medeniyet, içinde Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları, Cilt 1, Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman (der.), Ankara: Nobel Yayınları, 2010. 671-687.

Yeşiltaş, M. ‘’Transformation of the Geopolitical Vision in Turkish Foreign Policy“, Turkish Studies, Vol. 14, no. 4, Sakarya University, Sakarya, 2013.661-687.

Yiğit, A."Türk Ülkeleri ve Türklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası, Elazığ ", Türkiye ve Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları: 2, Türk Dünyası Dizisi:2, (2000): s.151.

Yürür, P. "Balkanlar'da Uluslararası Himaye Yönetimleri: Bosna-Hersek Örneği", *Avrasya Dosyası*, Cilt 14, Sayı 1, (2008):(159-192).

EKLER

EK:1 Bosna Hersek'in Siyasi Yapısı

Bosna-Hersek'in siyasi durumu, 1995 yılında uluslararası toplum tarafından hazırlanan Dayton Anlaşmalarının bir sonucudur. Antlaşmanın amacı savaşı durdurmak ve farklı etnik grupların barış içinde yan yana yaşamak için bir temel oluşturmasıydı. Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti yukarıda belirtilen devlet anayasasının yanı sıra kendi anayasalarını ve ayrı anayasa ilan etmeye karar verdi. Bu iki anayasanın farklı idari ve politik sistemleri mevcuttur. Her ikisinde de, elbette bir başkan, bir başkan yardımcısı ve gerekli tüm bakanlıklar vardır. Ancak yasama organları birbirine oldukça zıttır. Federasyon, ortak kurumları olan Halk Evi ve Temsilciler Meclisi'yle aynı plana sahipken; Sırp Cumhuriyeti'nde yalnızca bir Ulusal Meclis (RSNS) vardır.

Daha kolay hale getirmek için her iki taraf da kendi Anayasa Mahkemelerine sahipler. Her iki oluşum arasında belli farklılar var ancak temel fark; Federasyonda Kantonların mevcudiyetidir. 1'den 10'a kadar numaralandırılmış toplam 10 kanton vardır. Bununla beraber rakamların diziliminde mantıksal bir düzen yoktur.Kantonlara önemli bir özerklik, kendilerine ait yerel bir hükümet tanınır ve yalnızca Federasyon yasaları ile çelişmezse kanton yasalarını kabul etmeye izin verilir.Merkezi yönetim ile Belediyeler arasında aracı bulunmadığı RS'de sistem daha kolaydır.Bu karmaşık sistemin nedenlerinden biri de, acımasız ve uzun bir savaşı sona erdirmek için kurulmuş olmasıdır. Bu nedenle karşılıklı imtiyazlara dayanan ve ülkeyi yöneten üç anayasa vardır. Uzun vadede, basitleştirmelere büyük ihtiyaç duyulduğu açıktır. Anayasalar bile ebedi değildir ve gerektiğinde değiştirilebilir.

Bosna Hersek kurumlar yaratmadı ama aynı zamanda Bosna-Hersek kuruluşlar yaratmadı.BH düzeyindeki örgütler anayasal anlamda kurumların devlet olma durumunu tehlikeye atmıyorlar.Bununla birlikte, işletmeler kurucu bir biçimde Bosna-Hersek'in bütünlüğünü ihlal edebilirler.BH düzeyindeki kurum devlet kurumları ve devlet kurumları birerdevlet gücünü, ki bu iki seviyede yapılır.Karşıt iki kategori olarak hiçbir kurum ve Bosna-Hersek yok.Kuruluşların dışında hiçbir Bosna yok ve Bosna dışında bir varlık yok.

Taraf seviyesindeki ve Bosna Hersek düzeyindeki devlet yeterlikleri, bir dava olan BH Anayasası ile aynı yasal güce sahip olarak tanımlanmaktadır.Bosna Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan'dan farklı anayasal ve politik bir sisteme sahiptir ve bu nedenle bu devletlerin mevcut deneyimlerinin Bosna-Hersek'te neredeyse yararsız olduğu söylenebilir. Zira bu devletlerin, konsorsiyum demokrasisi unsurları olmadan birleşik devlet yapıları vardır.Bosna Hersek federal düzen, üç etnik ülkenin eşitliği ve etnik ve sivil içeriğin demokratik dengesi temelinde kendi siyasi sistemini kurmalıdır.Dayton Anlaşması olmadan, Avrupa yasalarının ve değerlerin Bosna Hersek siyasi sistemine dahil edilmesi mümkün değildir. Çünkü Brüksel ve Dayton arasında bir çelişki bulunmamaktadır. "Brüksel''ve‘’Dayton’’, Bosna-Hersek'in Avrupa Birliği ve NATO antlaşmasına geçiş sürecinde ayrılmaz bir bütünü temsil etmektedir.

Kaynak: https://www.nato.int

Radomir, Nešković (2013). *Nedovršena država-Politički sistem Bosne i Hercegovine,* Friedrich-Ebert-Stiftung BiH, Sarajevo (390-403).

Bir ülke, İki Varlık

Bosna-Hersekiki varlıktan oluşmaktadır; Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti. Federasyonun ana şehirleri başkent olan Saraybosna ve Mostar, Tuzla, Bihaç ve Zenica şehirleri iken; Sırp Cumhuriyeti'nde ana şehirler Banja Luka, Bijeljina, Prijedor ve Trebinje'dir. Her iki tarafın resmi parçası sayılan Brcko Bölgesi; çok etnikli kendi kendini yöneten bir birimdir. Brcko'nun durumu çok özel bir konudur.8 Mart 1999'da Brcko Denetçisi Büyükelçi Robert Farrand tahkimini yürürlüğe koydu ve böylece GFAP'ın imzalanmasından sonra kalan tartışmalı en büyük alanı çözdü. Yüksek Temsilcinin bir milletvekilinin yetkisine dayanan Brcko'nun günümüzde çok uluslu bir yönetim organı ve çok etnikli bir polis gücü vardır.

EK 2: Ana Partiler

1. Sosyal Demokrat Parti (SDP) - Merkez Sol

2. Demokratik Hareket Partisi (SDA) - Merkez Sağ

3. Bosna-Hersek'ten Daha İyi Bir Gelecek İçin İttifak (SBB BH) - Merkez Sağ

4. Hırvat ve Demokratik Bosna Hersek Birliği (HDZ BH) - Merkez Sağ

5. Hırvat Demokratik Birliği 1990 (HDZ 1990) - Merkez Sağ

6. Bağımsız Sosyal Demokratlar İttifakı (SNSD) – Merkez Sol (Hakikatte Milliyetçi)

7. Sırp Demokrat Partisi (SDS) – Merkez Sağ

Parti konumlandırılması göstergeseldir ve ülke siyasetinin içeriği çerçevesinde görülmelidir.

Kaynak: The Guardian: www.theguardian.com

EK:3 Yasama Gücü-Bosna Hersek Parlamenter Meclisi

Parlamenter Meclis, Bosna-Hersek'teki en yüksek yasama organıdır. Merkez Saraybosna'da iki oluşum mevcuttur: Temsilciler Meclisi ve Halklar Evi.Her oluşumda bir başkan ve iki milletvekili bulunur.Bütün yasama kararları, BH Parlamenterler Meclisinin her iki oluşumunda da kabul edilerek benimsenmiştir.

Temsilciler Meclisi

Temsilciler Meclisi, Federasyon topraklarından üçte iki (28 temsilci koltuğu), Sırp Cumhuriyeti topraklarından üçte biri (14 temsilci koltuğu) olmak üzere 42 üyeden oluşur. 2002 yılına kadar, BH Parlamenterler Meclisi seçilmiş üyelerinin görev süreleri iki yıl sürerken; 2002'den bu yana dört yıl sürmeye başlamıştır.Temsilciler doğrudan Genel Seçimlerle seçilir.Temsilciler Meclisinde belirli bir kanunun kabul edilmesi için oyların en az 2/3 'ü gerekiyor. Ve bu oran; Federasyonun ve Sırp Cumhuriyeti'nin en az yarısını ifade ediyor.

Halklar Meclisi

Bosna Hersek Parlamenterler Meclisi Halkları Evi, 15 temsilci, üçte ikisi, beş Boşnak ve Hırvat, Bosna-Hersek Federasyonu'ndan delege ve Sırp Cumhuriyeti'nden bir üçüncü, beş Sırp delegesinden oluşur.Bosna-Hersek Federasyonu'ndan seçilen Boşnak ve/veya Hırvat delegeleri Boşnak ve Hırvat delegeleri tarafından BH Federasyonu Halklar Evi'nde seçilirken, Sırp Cumhuriyeti Ulusal Meclisi Sırp Cumhuriyeti delegeleri tarafından seçilmektedir.

Harici Güç

Ortak devlet başkanı fonksiyonu üç üyeden, Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırplar'dan seçilmiş birer kişiden oluşturuyor. Başkanlık Üyeleri doğrudan seçim yoluyla ve Bosna Hersek, Hırvat ve Boşnakların temsilcilerinin Federasyonu topraklarına seçilirler. Sırp temsilci Sırp Cumhuriyeti topraklarını seçiliyor. Başkanlık üyeleri dört yıllık bir süre için seçilirler.Başkanlık, sekiz ayda bir değişir. Hükümetin görevi BH Bakanlar Kurulu tarafından yürütülüyor. Bakanlar Kurulunda dokuz üye bulunmaktadır: Başkan, iki bakan yardımcısı, aynı zamanda bakanlar ve altı bakan vardır. Bakanlar Kurulu Başkanı ve üyelerinin görev süreleri dört yıldır.Bakanlıklar ve diğer idari organlar yasasına göre, dokuz bakanlık bulunmaktadır: Dışişleri Bakanlığı, Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, Sivil İşler Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Hazine Bakanlığı, İnsan Hakları ve Mülteciler Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Ulaşım ve Ulaştırma Bakanlığı, Güvenlik Bakanlığı, Savunma Bakanlığı. BH Başkanlığı, BH Parlamenterler Meclisi Temsilciler Meclisi toplantısında göreve başlayacak olan Bakanlar Kurulunu atadığını onayladı.Her bakanın milletvekili var ve bakanlık sekreteri görevini getirdi. Bu işlevlerin dağılımı ulusal kritere göre yapılır. Böylece tüm bu işlevlerin tek veya iki ülkenin temsilcilerine ait olması engellenmiş olur.

Kaynak: http://www.bihambasada.se

http://www.bihambasada.se/drzavno-uredenje-bosne-i-hercegovine/

EK 4: Bosna Hersek Kısaca:

Devlet başkanı: Bosna-Hersek'in Başkanlığı sekiz ayda bir üç üye (Boşnak, Sırp ve Hırvat) arasında döner ve her biri dört yıllık görev süresi vardır.

Parlamento: Halk Meclisi ve Temsilciler Meclisi'nden oluşur.

Nüfus: 4.6 milyon, bunların yüzde 68'i Bosna-Hersek Federasyonu'nda, yüzde 32'si "Sırp Cumhuriyeti" nde yaşıyor.

Etnik gruplar (1991): Boşnaklar yüzde 50, Sırplar yüzde 35, Hırvatlar yüzde 10. Nüfusun geri kalan kısmı, resmi olarak tanınan 17 azınlık grubundan birine ait. Bunların çoğu Müslüman,Ortodoks veya Katolik inancına bağlıdır.

Kaynak: German Ministry of Foreign Affairs

EK: 5 Bosna-Hersek Haritası

Bosna-Hersek Federasyonu Kantonları

1. Una-Sana Kantonu
2. Posavina Kantonu
3. Tuzla Kantonu
4. Zenica-Doboj Kantonu
5. Bosna-Podrinje Kantonu Gorazde (Goražde)
6. Merkez Bosna Kantonu
7. Hersek Neretva Kantonu
8. Batı Hersek Kantonu
9. Saraybosna Kantonu
10. Kanton 10

Kaynak: http//:worldatlas.com